

I. V. BEVERWYCKS
EERSTE DEEL
VAN DEN
SCHAT DER GESONTHEYT.

Aenwysende

De kracht der middelen, door de welke de Gesontheyt
onderhouden werd.

HET EERSTE BOECK.

Van de Bewegingen des Gemoeds
in 't gemeen.

Het Eerste Capittel.

Oockt yemant wel te zijn, die moet voor alle
dingen

Sijn drift, sijn herts-gewoel, sijn binne-
rochten dwingen;

Want als het innigh deel in goeden vrede staet,
Het lijf en sijn gevolg dat worter deur gebaet,
Wel aen dan schout verdriet, en nijt, en minne-vlagen,
En wilt te grooten wreught en hevigh bloet verjagen,
Drijft er en gelt-sucht wech, jaegt angst uyt uwen geest,
En maeckt dat ghy alleen den grooten Schepper vreesst.
*Ken wil noch even-wel van niemant oyt begeeren,
Dat hy uyt sijn gemoet sal alle rochten weeren;
Een geestigh boventier besnoeyt het weeligh kruyt,
Maer roeyt noch even-wel geen stam of wortel uyt.
Een boom van wilden aert die kan het enen baten,
Hy kan door goet beleyt sijn wrange vruchten laten:
Ghy mooght dan, sooje komt, verstellen uwe pijn,
U hert magh even-wel niet ongevoeligh zijn.

DE vermaerde Cicero, in sijn 3. boeck van de Tuf-
culaensche vragen, verwondert hem niet sonder
merckelicke reden, dat, na dien wy bestaen uyt Ziele
en Lichaem, voor de Sieckten des Lichaems een
Konste gevonden is, om de selve te genesen; en datter
geen moeyten gedaen en wert om de Genees-konste
der Zielen te vinden, en hare quellingen te hulpe te
komen. De gebreken des Lichaems werden gemeen-
lick gerekent 't werck alleen van de Doctoren of Me-
dicijns te wesen, en die van de Ziele voor de Theologan-
ten gelaten. Maer also onsen Galenus wel ernstigh ver-
maent, dat men hem niet en moet inbeelden, dat 't al-
leen de Philosophen soude betreffen, de Bewegingen
der Zielen te bestieren: maer dat het oock 't werck is
van den Medicijn, dewijl de selve niet alleen den Geest

en 't Gemoet en beschadigen, maer oock 't Lichaem
van sijn gesontheyt berooven: so ist meer als reden, dat
wy volgende de vermaninge van dien grooten Leer-
meester, oock alhier, daer wy 't Lichaem leeren bewa-
ren voor Sieckte, niet over en slaen van 't gene eenigh-
sins de selvige kan toesenden, gelijk daer zijn de Pas-
sien en Bewegingen des Gemoets, die van verschey-
den Wijs-gerige Sieckten der Zielen genoemt werdē.

„Alle onse macht, seyde de Romeynsche history-
schrijver Sallustius, bestaet in Gemoet en Lichaem.
„Wy gebruycken meest de heerschappye van 't Ge-
moet ofte den Geest, en den dienst van 't Lichaem.
Dit behoorden voorwaer wel also te geschieden, maer
't gaet dickwils foo by den Menschē, dat hy den Geest
maeckt tot een dienst-knecht van de Lichamelicke
wellusten. Jae de Schrijver selve van die goede spreuc-
ke wert mede sulcx te last geleyt van den Out-vader
Laetantius, dat hy sijn eygen goede spreucke met sijn
quaet en ongebonden leven soude te niet gedaen heb-
ben. Daerom seyde Anacharis seer wel, datter geen
dier den mensche schadelicker en was als de Menschē
selve, om dat hy heerschende over alles, sijn selven niet
en konde regeeren, noch sijn begeerlickheyt in den
room houden. De ervarentheyt leert ons dagelicx de
waerheyt van dese spreucke. En wie isser, die daer een-
nigfins aen soude kunnen twijffelen, daer oock selver
den Apostel tot den Romeynen bekend, dat hy niet
en dede 't goet dat hy wel wilde doen, maer veel eer
't quaet dat hy niet en wilde, en dat in sijn vleesch geen
goet er woonde? De Spaengiaerts hebben derhalven
geen ongelijck, als sy Godt bidden, om bewaert te
wesen voor haer selven. Voorwaer ons Gemoet is
met soo veel Ontroeringen besommet; van soo veel
ongestuymigheden in-genomen, dat de selve ons niet
alleen de reden en benemen, en de onvernufte beesten
gelijck maken, maer oock van de gesontheyt, jae van
't leven selve dickwils berooven.

Dese Ontroeringen ofte Passien, gelijk 't Griek-
sche woordt παθη by sommige in 't Latijn Passiones
over-

over-geset wert, maer beter *Affectus* ofte *Affectiones*, zullen wy den naem geven, van Bewegingen des Gemoets, na het voorschrift van Cicero, die de selfde *Comotionis animorum*, en oock simpelick *Permotiones* geheeten heeft, met bequamer benaminge, als hy de selfde elders *Perturbationes* noemt. Want *Perturbatio* be- toont met den naem selve, datse quaet is, gelijk Cicero oock bekent; te weten, sy *turbet*, en ontstelt de gerultheyt, indien se met recht *Perturbatio* geseyt magh werden. Sommige en hebben mede niet beter de sel- vige Sieckten des Gemoets genoemt, dewijl fooda- nige namen alleen passen op sulcke Bewegingen des Gemoets, die buyten 't spoor van de reden loopen. Maer hier wert een benaminge vereyscht, die oock plaets kan hebben in de Beweginge des Gemoets, die binnen hare palen blijft, en de Grieken *Motus cordis*, dat is, Middelmattige Beweginge noemen, gelijk seer wel aengewesen is van mijn goede Meester, den Hoogh-geleerden Heere, Gerard Vossius, in sijnen vermaerden *Rhetorica*.

Als dan dese Bewegingen des Gemoets boven de maet gaen, soo ontstellen sy met eenen 't Lichaem, en dat door de groote *gemeenschap*, die daer is tusschen de *Ziele* en 't *Lichaem*, die malkanderen soo 't goet, als 't quaet, datse hebben, gestadigh mede deelen. Alsoo lange wy hier in 't leven zijn (seyde *Plutarchus* uyt *Plato*) heeft de Nature 't Lichaem en de *Ziele* soo vast aen malkanderen gebonden: dat de een niet wel en kan varen sonder de ander. Soo schrijft oock *Theophrastus* seer wel, dat de *Ziele* veel sware Sieckten in 't Lichaem brengt, en datse voor haer woonplaets qua- de huer betaelt: maer dat 't haer oock niet wel en be- komt, dewijlse, als 't Lichaem swack wert, mede ver- smackt, en met 't selfde oock af-scheyt. Hierom ver- maende wel te recht *Zamolxes*, een *Koningh* en *wijse* onder de *Geten*, dat men in 't onderhouden van de Gesontheit wel acht behoorde te nemen, op de Be- wegingen des Gemoets; gelijk *Plato* van hem ver- haelt in *Timaeo*; alwaer hy oock selve de Gesontheit beschrijft, uyt de over-een-stemminge van 't Lichaem met de *Ziele*. Want selfs de dagelicksche ervarentheynt leert ons, dat 't Lichaem verandert en ontroert wert door de Bewegingen der *Zielen*. Siet men niet hoe dat de *Mensche* van een droevige ofte blijde tijdingh haestigh gebootschap, in sijn aengesicht en al sijn leden verandert? So gaet 't met de Gramschap, Vreesse, Liefde, en ander Ontroeringen. Dat de *Ziele* mede be- weegt en ontroert wert door 't Lichaem, en siet men niet alleen in rasende koortsen, en ander sieckten: maer oock in droncke lieden, van de welke de Poët *Horatius* aldus gesproken heeft 1. *Epist.*

Wat leert ons dronckenschap al vrede kuren drijven!
Sy melt dat niet en dient, sy doet de vrienden kerven,
Sy maecht dat menigh mensch, oock sonder wapens, recht,
En doet 'ken weet niet wat, al isst tegen recht:

Sy weet een bleycken angst en droefheynt af te breken,
Sy kan een vrage tongh bevalligh leeren spreken,
Sy weckt de geesten op, en gunt een schamel man,
Dat hy geweldigh rijk en vrolick schijnen kan.

Selver oock, seyt *Plutarchus*, de Bewegingen des Gemoets werden van 't Lichaem dickwils verweckt, en beteykenen dat het Lichaem niet wel gestelt en is, en tot sieckten geneegen. Men siet dickwils dat sommige *Menschen*, sonder eenige uytterlicke oor- saeck, bedroeft, ofte bevreesd werden; dat andere om beuseligen haer selven storen, en quellen. Het welck geschiet, als *Plato* schrijft, om datter eenige quade dampen, in de *Hersenen* op-trecken, en het Gemoedt met de *Ziele* ontstellen. De gene, die alsulcke veran- deringe over komt, moeten, na de vermaninge van *Plutarchus*, haer selven onderzoeken, en geen uytter- licke oorfaeck vindende, dan vry oordeelen datter een in 't Lichaem is, die 't Gemoet alsoo beroert, en der- halven geweert moet werden. Dit bevestigt mede *Aristoteles* in 't eerste Boeck en Capittel van de *Ziele*, seggende dat van alle de Bewegingen des Gemoets 't Lichaem mede komt te lijden; en sulcks daer uyt te blijcken, dat wy d'een tijt van stercke en merckelicke dingen niet en veranderen, de ander van kleyne en nie- tige seer ontstellen. Daer-beneffens oock om dat som- mige, al en is haer niet schrickelicks voor gekomen, nochtans dapper vervaert zijn: gelijk wy dagelicks sien in de gene die gestadigh vreesen gevangen te sul- len werden, al en isser niet met allen aen. Dit selfde wert mede aengeroert van de wijse *Koningh Salomon*, daer hy seydt: Het Lichaem de verdervinge onder- worpen zijnde, bewaert de *Ziele*, en de aerdtse woonplaets onderdruckt den Geest. *Sapient. 9.* En voorwaer gelijk een dicke wolcke de stralen van de *Son* slyt, en verduyft, alsoo oock een quade gestal- tenisse des Lichaems bedwelmt het Gemoedt, en de *Ziele*, zijnde als het *Licht* en de *Sonne* van ons *Lig- haem*. Soo dat *Plato* seer wel beveelt het leven der *Menschen* in een gelijcke en eenparige mate te onderhouden, op dat het een niet wassende boven 't an- der, de Gesontheit af-breuck en doe.

Maer hier wert wel gevraegt, of dan alle Bewegin- gen des Gemoets den Lichame schadelick zijn, ofte datter eenige voor goet en gesont mogen gerckent werden? Sommige meenen, datter geen van allen tot de Gesontheit en dient, als de Vreught en matige Blijdschap. Andere zijn van gevoelen, dat niet alleen de Blijdschap, maer oock d'ander Bewegingen, in- diense met maten geschieden, tot Gesontheit konnen strecken. En sulcx wert van onsen *Galenus* oock be- vestigt. Want als de *Ziele* in een gestadige stilte is son- der forge ofte begeerte, soo wert 't Lichaem tot kou- de Sieckten bereyt: in tegendeel als de selve al te be- sigh is, en door gramschap, bekommeringh, blijdschap, al te seer beroert wert, dan verwekte heete Sieckten.

D

Hier

Hier by voeght *Galenus*, dat hy veel Sieckten genesen heeft, alleen door het matigen van de Bewegingen des Gemoets; en dat hy sulcx oock van *Esculapius* geleert heeft. So dat ick voor valt houde, het tweede gevoelen 't beste te zijn, daer in mede volgende mijnen welgemelten Meester *Vossius*, dewelcke schrijft, dat de wijse Godt de Bewegingen in ons Gemoet gestort heeft, om als behulpelen te wesen tot treffelicke werken. Want het geene de wint is voor het schip, dat is voor ons de Beweginge des Gemoets, in welckers matigheyt de gerustheyt, jae het geluck van ons leven bestaet. Door de selve werden wy gedreven tot het geene ons de Reden leert. Maer als de Reden haer selven van het roer laet slooten, soo en brengen sy niet tot deught, maer tot alderhande onregeltheyt, en werden alsoo rechte sieckten des Gemoets. Het welk niet en geschiedt in een wijs man, die niet sonder beweginge en is, maer de selve regeert. Van sulcken seyt men gemeenlick, dat hy meester van sijn Passien is. Wy hebben hier van een fracy exempel in de wijse *Socrates*, de welcke, als hy van twee quade wijsen (die hy, om sijn gedult te oeffenen, genomen hadde) ten huys uytgekeven was, en voor op de banck sittende, uyt de venster met water begooten werde, evenwel in geen gramschap uyt en berste, dan sulcks met een effen gemoet verdroegh, alleen seggende, welgedocht te hebben, dat na soo veel donder, noch regen zoude vallen. Soodanige gerustigheyt des Gemoets, en matigheyt om sijn bewegingen in te houden, is voor alle menschen tot de behoudenisse der Gesontheyt seer noodig; so dat men altyt gereet en gewapent behoort te zijn, tegen alle slooten en toegevallen van de Fortuynne, 't zy goede ofte quade; overdencende dat ons leven hier anders niet en is, als een oorloge op der aerden, en een reysle van den opgangh tot den ondergangh. Onse meeninge en is evenwel niet den Meniche als een steen ofte itock onbeweeghlick en ongevoeligh te maecten: want het soo onmogelick is, sonder eenige Bewegingen des Gemoets te zijn; als sonder eten en drincken: maer wy willen alleen vermanen, dat voorspoet en tegenspoet met een effen gemoet opgenomen moeten werden; dewijl alle dingen, gelijk de Wijse man seyt, haren keer en wederkeer hebben. En het is oock malligheyt hem te quellen in 't gene dat wy niet en kunnen beteren, en gantsch buyten onse macht is, gelijk seer stichtelick van de wijse *Epictetus* aangewese wert. Maer insonderheyt is een effen en kloeck gemoet noodigh de genen, die in Prinçen hoven verkeerren, en die in staten en groote ampten verheven zijn. Want als de kans komt te keeren, en sy verlaten ofte af-geset werden, dan vallen se in duygen, ja sommige, gelijk ick gesien hebbe, door groote verslagenheyt in de doot selve. Het welck geschiet, om dat se al haer sinnen en al haer geluck stellen in de Hoogheyt en gunste der Menschen, die soo haest kan veranderen. Hier op heeft mischien

de wijs-gerige *Democritus* gesien, als hy seyde, dat de gene, die gerust wilde leven, in 't bysonder, noch in 't gemeen niet veel en moest by de hande nemen. Want die hem veel dingen onderwint, stelt sijn selven onder de macht van de Fortuynne; daer het sekerste is, de selve selden te beproeven, maer altyt op haer te dencken, en sijn selven van haer getrouwigheyt noyt yet toe te seggen. Hoopt men ergens op, ofte heeft men yet voor, men sal het soo nemen, dat sulcx volgen sal, by aldien datter geen belet, ofte verhinderingh tusschen en valt. Hierom seyt men, dat een Wijs man, niet buyten meening over en komt, niet dat hy van het Menschelicke geval bevrijdt is, maer wel van de misslagen. Alles en geluckt hem juyft niet, gelijk hy gewilt, maer wel gelijk hy gedacht heeft: en voor-al heeft hy gedacht, datter sijn voornemen yet soude konnen tegenstaen. Nu is 't nootzakelick, dat den rouw van 't gene ons mist, soo na niet en gaet, wanneer wy soo valt op de goede uytkomst niet geslaen en hebben. Het gemoet dient van alle uyt-wendige dingen tot sijn selven geroepen te zijn, laet het op sijn selven betrouwen, by sijn selven vrolick zijn; dan sal het geen schade voelen, en oock het ongeluck in de beste vouwe slaen. De wijs-gerige *Zeno*, als hem geboodtschap werde, dat alle sijn goet op Zee gebleven was, *De Fortuna*, seyde hy, gebiedt my nagemackelicker in de Wijsheyt te gaen oeffenen. De wreede Koning *Lyfimachus* dreyghden den wijsgerigen *Theodoros*, te doen sterven, en onbegraven te laten: waer op hy antwoorde, *Ghy hebt waer in U te behagen. Een kop bloets is in U macht; maer en weest soo fornier, dat ghy meent, my daer veel aen gelegen te wesen, ofte ick boven, ofte onder d'aerde verrotte. Canius Julius*; een leer treffelic Romeyn, als hy met den keyen Keyser *Cajus Caligula* eenige woorden gehad hadde, en van hem op sijn afscheyt dese groete kreegh, *Ghy en bebouft u mit geen sorte hope te stralen, ick heb lust gegeven, om u ter doods te brengen*, gaf anders geen antwoort, als dat hy hem bedanccte, en tegen sijne vrienden, die hier over seer bedroeft waren, seyde hy, *Wat vreem ghy: het gene van u lieden ondersucht wert, of de Ziele onsterffelick is, sal ick nu weten*. En na het schavot gaende, als een wijs-gerige, die hem geselschap hiel, vraeghde, *Canius, wat denekt ghy nu?* gaf voor antwoort, *ick hebbe voor, in dat schierlick oog-en-merck te letten, of de Ziele sal voelen, dat sy uytgaet, en beloofde, indien hy yet bevondt, dat hy de vrienden rontsom sulcx soude bootschappen; hoe het met de Zielen gelegen was. Siet hier, seyt *Seneca* (die het selfde mede onder sijn meester *Nero* kloekmoedig uytgeslaen heeft) wel te recht, midden in het onweder de stilte; siet een gemoet de eeuwigheyt waerdig, dat op den laetsten trap sijn uytgaende Ziele vraegt, en hy en leerde niet alleen tot de doot toe, maer in de doot selve. Wy souden oock uyt de nieuwe Historien konnen verhalen exempel en van de gene, die mede het alderschrickelickste, gelijk volgens *Aristoteles* de Doot*

is; sonder schrick ontfangen hebben. *Jan Frederick*, Hertogh van Saxon, en toonden geen ontfatensse, als hem, van wegen Keyser *Karel* aengeseyt werde, te moeten sterven. Wie kan sonder tranen vol verwonderinge lesen 't treffelickaficheyt van *Maria* Koninginne van Schotland, en 't gene nu onlangs gebeurt is van den *Viceroy* van *Yrlant*, geen van beyden ergens in behoevende te wijcken de manhaftigheyt van de oude? Kan een Mensch sijn gemoet sels in de Doodt, gerust stellen, hoe veel te lichter sal hy 't selfde kunnen doen in andere dingen, die niet eens daer by te gelijcken en zijn? En dese effenheyt van gemoet en hout niet alleen de Ziele in gerustheyt; maer oock het Lighaem buyten Ontroeringen, waer in een groot deel van de Gesontheyt beslaet. Daerom heeft de Italiaensche genees-meester *Cardanus* seer wel geschreven, dat de Menschen alderlangst leven, die na wereltsche dingen niet veel en vragen; die eer, staet, rijkdom, hoogheyt niet veel en achten; en in tegendeel, dat die andere regeren, en altijd na hooger staet trachten, om datse seer gevoelig en haest geraeckt zijn, geen hoogen bout en schieten, en selden soo oudt werden, als de gene, die haer hert, gelijk men gemeenlick seyt, in een bonte lapjen leggen, en Godts water over Gods acker laten loopen. Soo dat de Gerustheyt des Gemoets het beste middel is, om lang in gesontheyt te leven. Maer ick verlaet by dese gerustheyt niet een ontblootinge van alle genegentheyt, waer door de mensche geheel ongevoelig soude wesen; maer alleen de matigheyt in alle beweginge. Soo dat ick meenedat *Aristoteles* wel te recht berispt de *Stoische Philosophen*, die de deught stelden in een onbeweeglickheyt van alle Bewegingen, de selyge beschrijvende voor onmatige ooplopinge; en misprijs derhalven alsoo wel dese ongevoelige (meestendeel dom, bot ende plomp) als de gene die geheel uyt den bant springen. Want gelijk aen de een zijde een ontfelt Gemoet niet bequaem en is om sijn werck wel uyt te voeren, en door haer, wijt, gramschap, en diergelijcke Beroerten de reden belet en het oordeel verduyflert werdt: soo en is oock aen d'ander zijde een traegh, loomigh, en ongevoelig Mensch tot geenderhande fraeyigheyt nut; en is by-nae een moeyelicken last voor de aerde, die hem draeght: Dewijle, als geseydt is, de matelike beweginge, een spoor geeft tot treffelike daden. Het welck oock de leere is van de Wijs-gerige, die *Aristoteles* na-volgen. Soo seggense dat de Gramschap de vromigheyt sterckt, en dat een gestoort krijghsman beter vecht, als een ander die niet beweeght en is. En gelijk de Gramschap, voor de geene, die traegh, loom, en kout van naturen zijn, verweckende haer natuerlicke wermte, seer nut is: soo is oock voor de gene, die al te korsel en ooplopende zijn, ofte die geheel vet zijn, seer goet, dat sy met wat Sorge, Vreesse, ofte Droefheyt besocht werden, op dat de hitte van haer gee-

sten wat mocht verkoelen; en de lastige vettigheyt van haer Lichaem verminderen. Die alle Eergierigheyt misprijsen, schijnen wech te nemen den luit, die de Menschen souden hebben, om yet Iosselicx aen te rechten, alsoo door het verachten van naem en sacm, gelijk *Tacitus* seyd; de deught selve mede veracht wert. De overwinningen van *Miltiades* en liete *Themistocles* niet slapen; en desen is geworden een van de vroomste Helden van Griecken-landt. *Demosthenes* plagh bedroeft te zijn, alser een ambachts-man voor hem op was: en dese is de vermaerste van al de Voorspraken geworden. Selver de geleerste Wijs-gerige en souden noyt soo verre door haren arbeyt gekomen hebben, ten ware sy met een grooten yver, en met een eerlicke eergierigheyt waren ontfleken geweest. Ja oock de gene onder haer, gelijk *Cicero* betuyght *Tuse*, die geschreven hebben over het verachten van eere en luyster, setten even-wel haren naem voor soodanige Boecken: toonende dat sy de eere van haer werck niet en verachten. Om voort te gaen; souden wy den mensche van alle Blijtschap, Rouwe, Liefde, Barmhertigheyt gaen berooven? Sulcx is onmogelik, sulcx is ondienstigh, indien wy niet en begeren, dat de Mensch alle sijn menschelickheyt met eenen uyt-treкке. Wy moeten dan verstaen, dat de genefinge van de onmatigheyt der Bewegingen, niet en bestaet in 't geheel wech-nemen, ofte met de wortels de selve uyt te trecken; maer alleen in 't afsnijden en snoeyen van het gene dat quaet en overtolligh is, en het goet te laten blijven. Daer in volgende 't voorschrift vande goede Genees-meesters, die niet afen settē, als de quade Vochtigheden, en de goede bewaren: als oock de Hoveniers, die het onkruyt alleen uyt-wyenen, en de goede kruyden begieten, om so veel te beter te kunnen wassen; de boomen mede wel snoeyen van overtollige takken, maer de selve niet uyt en roeyen. Also moet men te werck gaen in 't bedwingen van ons Beroerten, en niet sonder onderscheit de selve rucken uyt den schoot der Naturen. Want in plaetse van vordel te doen, so soude men achterwaerts gaen, en alles bederven.

Tot besluyt, en zijn de Ontroeringen niet anders als bewegingen des Gemoets ofte der Zielen in haer gevoeligheyt, de welke geschieden ofte om yet te begeren dat de Ziele voor goet aenheemt, of te vlieden 't gene sy voor quaet acht. Hier uyt trecken sommige cliderhande soorten van Ontroeringen: andere brengense tot seven: vele tot vier, te weten Blijdschap, Droefheyt, Hope, en Vreesse. Met dese laetsten hout het *Varro*, en het meestendeel der Wijs-gerige, stellende twee aen de zijde van het goet, en twee aen de zijde van het quaet, het zy sulcx inder waerheyt alsoo is, ofte dat men 't hem maer laet voorstaen. Want de Droefheyt en Vreesse, gelijcke seggen, zijn twee quade meeningen, betreffende 't in-gebeelt quaet tegenwoordigh ofte toekomende; en van gelijcke de Blijdschap en Hope zijn twee goede inbeeldingen,

die voor oogen-merck hebben 't tegenwoordigh ofte
toekomende goet. Op dese vier Bewegingen Ichijnt
de Poët Virgilius 6. *Aenid.* mede gelien te hebben
in dese verssen :

*Daer is een hemels vyer in hare borst gesloten ,
Daer uyt een groot vermaeck him stont te zijn genosen ,
Indien dit logge vleesch , daer in de geest versmacht ,
Geen quade wegen gingh , geen hinder in en bracht :*

*Maer nu men vrees voelt , en veel derley begeeren ,
En dat en druck en vreaught ons beyde plagh te deeren ,
Soo gaetet anders toe , &c.*

Wy zullen alhier , sonder ons te binden aen eenige
verdeelinghe , alleen verhandelen sulcke Bewegingen
des Gemoets , de welke door haer onregeltheit
het Lichaem meest ontstellen , en de Gesontheit be-
schadigen.

Van de Droefheyt.

Het II. Capittel.

L Act ont wat dieper gaen en in 't bysonder spreken
Van al dit ziel-gewoel , en al de binne-steken ;
De Droefheyt is voor-eerst die ons de sinnen quelt ,
En menigh teer gemoet in vreemde bochten stelt.
Hier tegen dient behulp en goeden raet gegeven ,
Om sonder eenigh leet en stil te mogen leven ;
Maer 's kruyt dat aen den mensch in dese sieckte dient
En komt niet uyt het velt , maer van een wijzen vrient.

Een woort , een troostigh woort , te rechter tijt gesproken-
Dat heest aen menigh hert dit onheyl af-gebroken ,
Dat is de rechte salf die swacke menschen helpt ,
En droeve sinnen heelt , en heete tranen stelt.
Maer Godes heyligh Boeck in dit geval te lesen ,
Plagh aen een treurigh hert een groot vermaeck te wesen ;
Doch boven alle dingh , tot Gods een reyn gebedt ,
Dat is de rechte troost die ons in ruste set.

DE Droefheit wert seer wel beschreven van den H. Oudt-vader *Chrystostomus*, in sijnen brief aen *Olympia*, te zijn een wreede pijn-banck van de Ziele, een vonnis arger als alle vonnissen en wraken. Want sy is als een vergiftige worm (een worm des Hertens, die sijn eygen moeder op eet, seyt *Antiochus Hom. 25.*) niet alleen het vleysch, maer oock de ziele verflindende; een verborgene koertsch, meerder ontstekende als het heetste vyer, en een gedurigen strijdt sonder eenige rust. Om kort te seggen, gelijk een quade en vervuyde Mage, geen nut ofte voordeel en kan trecken oock van de alderste spijsse: also werden alle goede en prijsfelicke wercken in den geest van de gene, wiens hert met Droefheit overstolpt is, te niet gebracht. Indien dese Ontroeringe niet by tijts gestuyt en wert, so krijghste sulcken aen-was, en maectt allenckkens soo diepe wortelen, dat de Reden selve, waer door de Mensche van de Beesten onderscheyden wert, geheel komt om te keeren, en te bederven, en hy wert gantsch onsinigh, en buyten westen.

Dit sy genoeg wat belangt de nature van dese Ontroeringe, waer uyt volkomentlick de Teekenen te sien zijn, door welke sy haer bekenet maectt. De voornaemste zijn, Een gestadige Vreesse, sonder te kunnen slapen, een saluw wesen, droevige en in-gevallen oogen, altijt vol gedachten en sichten te zijn, en eenigheydt te soecken; gelijk *Homerus* van *Bellerophon* schrijft VII. *Iliad.*

*Ἦτος ἰ κρηπίδων τῆ ἀλίου ὄρε ἀλάστον,
Ὅν δοκῶν καὶ δίδων, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἀλυσίον.*

Verscheyde Geesten hebben lust gehad dese versen uyt het Griecx in hare tale over te setten, waer van wy voor de Lief-hebbers hier sommige fullen by stellen. *Cicero* heeft aldus in 't Latijn geset, in 't 3. boeck van sijn *Tusculanische Vragen*:

Qui miser in campis mcerens errabat Aleis,
Iple suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Petrarca part 1. in Italiaens:

*Solo & pensoso i più deserti campi
Vo misurando i passi tardi & lenti;
E gli occhi porto per fuggir intenti,
Ove vestigio human l'a rena stampi.*

Burton in 't 1. deel van d' *Anat. of Melanc.* in Engels:

That wandered in the woods sad al alone
Forsaking mens societie, making great moane.

En onsen Poëet in Nederlants:

Hy gaat veel in het eenzaam veld,
Daer hy sijn droeve sinnen quelt,
En even alle menschen schout,
En sich met treuren onderhout.

Den bedroefden klopt gestadig het Herte, de Milte is op-geblasen, den Buyck rommelt gelijk of hy

vol wint was, de Mage breeckt suyr op, en is daerom meestendeel hungerigh. Dan de gene die de Droefheit gantsch en gaer meester laten werden, verliesen oock al den lust tot eten, en laten haer Lichaem geheel uyt-teren. Even gelijk matige Droefheit doet schreyen en weenen, soo beneemt sulcx de over-groote en onverdraeghlijcke. *Psaumenitus*, Koning van Egypten, overwonnen en gevangen zijnde van *Cambyses* Koning van Perlsien, siende voor hem gaen sijne gevangene Dochter gekleedt als een slaviane, en gevonden zijnde om warer te gaen putten, daer d'ander vrienden die outrent hem waren groot misbaer maectten, hiel hem geheel stil, sonder een woordt te spreken, houdende sijn gesicht sterck tegen d'aerd; en siende korts daer aen, dat men sijn Sone na de door leyde, hiel hem in dat eyge wesen: maer vernemende daer na dat een van sijn Hof-gefin geleyt werde onder de gevangenen, soo begon hy op sijn borst te kloppen, en grooten rouw te stellen. Waer op gevraecht zijnde van den Koning *Cambyses*, daer hy met goeden oogen aen-gefen hadde het ongeluck van sijn soon en dochter, waerom hy soo onverduldhig was over sijn vrienden? antwoorde, om dat die leste droefheit met tranen te kennen gegeven konde werden, daer de twee eerste alle middelen, om den rouw uyt te drucken, overtroffen. *Seneca* seyt wel in *Hippol.*

Is yemants druck niet al te groot,
Soo kan hy klagen sijnen noot:
Maer als het leeds te vinnigh byt,
Soo gaat de mont haer sprake quijt.

Hier en komt niet qualick te pas de Schilder, die, als *Iphigenia*, de dochter van den Koning *Agamemnon*, de Goden op-geoffert soude werden, uyt-beelde den rouw van de om-staenders na de trappen van het verlies, dat elck rekende in de doot van so schoone en onnoofele dochter; dewelcke na dat hy in d'ander al de krachten van sijn konste uyt-geput hadde, komende tot den Vader van de dochter, schilderde hem het aengesicht bedeckt, als of dien trap van droefheit met geen wesen uyt-gebeelt en konde werden. En daerom vergieren oock de Poëten, dat de rampzalige *Niobe*, na dat se eerst seven sonen, en daer na haer man en seven dochters verloren hadde, door groote droefheit verlijst, verhart, en in een steenrotse verandert is; gelijk seer aerdigh beschreven wert van den Poëet *Ovidius* in dese versen, 6. *Metam.*

Daer sit een bange vrou by vijftien droeve lijcken,
Die aldaer henen gaen en in het duyster wijcken,
En by die sy bemint, en met haer is gepaert,
En wat sy van der jeught voor kinders heeft gebaert.
Dies wort haer killigh hert van droefheit overwonen,
Haer lijf is sonder verw, haer bloet dat is gecronnen,
Haer oogen staen verset, haer koudt tongh bevruest,
Soo dat haer bleecck mont de sprack geheel verliest:

Haer pols is sonder slagb, sy kan geen boots bewegen,

Want dat blijft in den staet gelijk het is gesegen:

Haer voeten worden vast, haer ingewant versteent,

Alleen die blijft haer by, dat sy geduerigh weent.

Ten lesten quam de wint ontrent haer leden sweren,

En heefse wech-geruicht, en op een rots gedreven;

Daer staet het steenen-beele: en wie het immer siet,

Vermeent een droefigh nat dat van haer wangen schiet.

Wat nu aengiet de Oorsaken van de Droefhey, die

komen van buyten, of zijn van binnen in 't Lichaem.

De uytwendige oorsaken zijn eenige quellingen en

benacuwheden, die ons aenkomen van veelderhande

dingen als door af-sterven (gelijck nu verhaelt is) van

man, vrouw, kinderen, ouders en goede vrienden: door

verlies van goet, eer, staet, en diergelijcke: door het

veel en onmatigh gebruyck van spijse, en dranck,

swaermoedigh bloet makende. En dit bloet in 't Lig-

haem zijnde, is de inwendige oorfaeck van Droef-

hey en Melancholye.

Wy sullen hier alleen handelen van de eerste soorte,

en van de ander in de Genees-konste, ofte Schut der On-

gesontheit.

De Droefhey en overvalt niet alleen den Geest,

maer beswaert oock het Lichaem met soo veel sieck-

ten, en quellingen, dat het tot alle dingen onnut ge-

maeckt wert; ja oock soo verre, dat de Mensch door

de grootheid van de selve dickwils in de doot komt te

vervallen. Daerom is wel geseyt van de Wijse-man,

Prov. 17. Een blijdt herte sal een medefine goet maken:

maer een verslagen geest sal het gebente verdrongen.

Octavia de suster van den Keyser Augustus stelde soo

grooten rouw over de doot van haren soon Marcellus,

een Prince van groote hope, en die van sijn oom den

Keyser voor een soon aengenomen was, dat sy van

niemaent onder haer vrienden eenigh werck maect-

ten, niet willende van haer of van anderen getroost

wesen, stopte de ooren voor alle vermaningen, vloot

het geselschap, en verberghde haer voor alle men-

schen, om alleen en eenigh zijnde in donckere plaetsen

haren soon te beter te mogen beschreyen, gelijckse

oock gedaen heeft alle de vordere tijt van haer leven,

den selven over-brenghende met soo veel verdriet, dat

se sonder sterven scheen alle dagen duysent dooden te

sterven. Jae wy hebben vericheyde exempelen van

Vrouwen, die treurende over het overliden van haer

mans, uyt enckele Droefhey gestorven zijn. En dit

en gebeurt niet alleen de Vrouwen, die voor swacke

vactjens doorgaen, maer oock Mans die het hert on-

der den riem gebonden is.

De Koningh Antigonus storf van Droefhey, om

dat hy van sijn vyanden overwonnen was: 't selve is

mede gebeurt den Keyser Justinus, en andere.

Edoard de derde, Koningh van Englant, verloren

hebbende sijn soon Edoard, een braef en deughdelick

Prince, storf kortst daer na van grooten rouw.

Een van de sonen van den Hertogh van Montpensier,

zijnde buyten Pozzuolo in 't Koninghrijck van Napels

gegaet om sijn Vaders graf te sien, beweegt met groote

droefhey, na dat hy veel tranen uytgestort hadde, viel

doot op 't graf neder, gelijck Guicciardini betuygt in 't

5. Boeck van sijn History der Italiaensche Oorlogen.

Gatimbert verhaelt in 't 6. Boeck van 't leven der

Paulen, van twee Cardinalen die mede soo storven.

Als ten tijde vanden Paus Clement de VII. Romem

ingenomen, en geplondert werde, de Cardinael Armel-

lino siende sijn rijck hof berooven, storf van bedroef-

hey. De Cardinael Augustino da Triulzi, hem vindende

de verlaten van de Fransoischen, die hy groote schen-

kagyen gedaen hadde, om door hare gunst Paus te

werden, in plaets van Paulo III, storf van spijt.

Paulus Iovius schrijft van Gian-Iacopo da Triulzi, een

dapper velt-overste in Italyen, als hy door eenige

Grooten in den haet van den koning Francoy de I. ge-

bracht was, kortst daer aen uyt droefhey overleden is.

Scévola Sammaritanus verhaelt in Elog. van Jaques

Gonpys, vermaert Genees-meester binnen Paris, dat hy

zijnde in de Franche beroerten, van eenige oproerige

in sijn huys aengevallen, en siende dat sy vast sijn tref-

felike boeken roofden, en wech brachten, werde met

fulcken droefhey in-genomen, dat hy 't bestorf.

In 't jaer ons Heeren 1610. terstont na de grouwe-

licke moort van Henrick de Groot, Koning van Frank-

rijck, den Abt van Marmonsrier, natuerlicke broeder

van den Koning, de tijding hoorende, viel terstont te

bedde, en storf weynigh dagen daer na van groote

droefhey. De Heere van Vije, Vice-admirael van

Frankrijck, komende van Calais, daer hem de Koning-

ginne gefonden hadde, na het overliden van den Ko-

ning, om ordre te stellen in sijn Gouvernement, rijdende

voor-by de plaets, daer hy d'eerste reys het Lichaem

van den overleden Koning onverfien had sien bren-

gen, ham dat weder in den lin komende, kreeg fulcken

schrick, dat hy twee dagen daer na quam te sterven.

Voorwaer de kracht van de Droefhey, alsoe schier-

lick en onverfien overvalt, moet de Ziele dapper ont-

stellé, en alle haer werckinge beletté. Gelijck wy sien,

hoe wy ontsetten, sitteren, en beven, van een onver-

wachte quade tijdinge; en somtijts oock gelijck een

Popelsy op den hals krijgē, tot dat de ziel haer los ma-

kende rot schreyen en kermē, schijnt haer selvē te her-

vattē en wederom te bekomen, en ten laetste de sprake

wederom brenge, alsoe wert van Virgilius betehrevē

Andromache de huysvrouw van Hector, als sy in Grieken-

lant Eneas onverwacht sigh aenkomen, 3. *Enéidos*:

Mits sy ons wapent siet, en wy haer naeyder komen,

Is haer de gansche ziel van rochten in-genomen,

Sy wort gelijck een steen, her schijnt dat sy verstijft,

Soo dat se langē tijt in een gestalte blijft.

Sy staet en sussebold, haer woorden blijven steken,

En naer een ruyme wyl beganse dus te spreken: &c.

Jae men leeft oock van sommige die van een quade tijdige schierlick geboortschap, niet bekomen en zijn, maer hertigh doot bleven: om nu niet te spreken van de gene, die uyt onverdult haer selven omgebracht hebben.

In de oorloge, die Koning *Ferdinand* (Keyser *Karels* broeder) voerde tegen de Weduwe van den Koningh *Lan van Hongaryen*, ontrent de stad *Buda*, wert van een yegelijk seer geroemt en gepresen de vromigheydt van seker Krijghs-man, die in den slaghe gebleven was: maer van niemant meerder als van een Duyts Heere *Raiscink* genoemt, die over sulcke dappere vromigheydt seer verwondert was. Daerom wilde hy uyt nauwkeurigheydt mede sien, wie 't was, en 't Lichaem ontwapent zijnde, soo sagh hy dat het sijn soon was.

Het welck alle d'omstaenders met een groote jammerheydt ontstak: hy stil staende, sonder hem eens te roeren, ofte sijn oogen te bewegen, sagh sterck op het doode Lichaem, tot dat het gewelt van de Droefheydt hem overviel, en doot ter aerden velden: gelijk uyt de historie van *Iovius* verhaelt wert by *Montaigne* 2. des *Essais* 2.

Ick sal hier by-voegen 't gene onlangs in den Hage gebeurt is; van een man die veel jaren buyten 's landts geweest hadde, sonder dat sijn vrouw, met welke hy maer sommige maenden getrouwt geweest was, eenige tijdingh van hem oyt vernomen hadde, en sy daer over hertrouwt zijnde, en al twee kinderen by den anderen man hebbende, en den eersten daer op onvoorfiens t'huys komende, en de vrouwen vader (die by haer woonde) in huys met den naem van vader begroetende, sulcken schrick den ouden man op het lijf gejaeght heeft, dat hy terstont in den stoel van sijn selven viel, en alsoo doot bleef.

Jae oock uyt andere oirsaken, gelijk verlies van Goet, kan de doot verrast werden. Soo verhaelt *Iovius* hoe de treffelijke Poëet *Zanazarius*, die al sijn leven in vrolijkheydt overbrachte; Maer verstaende het in vrolijkheydt overbrachte; Maer verstaende het vernielen van sijn Hoeve buyten Napels, daer hy sijn meesse vermaeck in sचेpte, met sulcken droefheydt overvallen werde, dat hy sieck te bedde viel, en storf.

De Geneefinge bestaet in 't afrekenen van de bedroefde Sinnen door Redenen, en Vermaningen tot yet anders, dat vermakelick is, ofte ten minsten dat het ongerust Gemoet wat kan doen bedaren: als mede doot Exempelen van de gene, die het alsoo gedaen hebben.

Maer dewijl *Octavia*, soude yemant mogen seggen, een suster van soo grooten Keyser, de welke hadde, en konde hebben vertroostinghe van de grootste en wijste van de werelt, geen geneefinge voor haer droefheydt en heeft bekomen, wat sal 't dan helpen veel raet tegen te Droefheydt te geven? 'T en volghet niet, al en helpen de Genees-middelen niet altijt, en alle Menschen, dat sy daerom van geen kracht ofte vermogen souden zijn: want gelijk de sieckten des Lichaems in

een yegelijk niet geholpen en werden, so gaet 't oock met de sieckten van de Ziele ofte 't Gemoet. Hier komt by, dat *Octavia* haer droefheydt alles toe-gaf; en hartneckigh den goeden raedt verwierp. *Luia* de huysvrouw van den selfden Keyser, verfocht zijnde by-na in den selfden tijt van d'eygen queilinge, en uyt de eygen oorfaeck, te weten, om de doot van haren soon *Drusus*, droeg nochtans met groot gedult en verstant den rouw, genesen zijnde van de doodelicke onmatigheydt deser Ontroeringe, door de goede middelen, en troostige vermaningen van den wijs-gerigen *Arius*. *Marcia* mede haer tot de doot toe quellende over het verlies van haren soon *Mecellus*, worde in 't laetste noch geholpen, door de vermaningen, en vertroostinghen, van den wijfen *Seneca*.

Den eersten en besten genees-middel is, dat men de dingen, die ons bedroeven, veracht, en niet weerdig en acht om ons daer eens om te ontstellen: ofte die soo veel op sijn gemoet niet winnen en kan, dat hy dan het selve af-leyde tot foeter en vermakelicker dingen. Gelijk de Genees-meesters alse de sinckingen niet en konnen uyt het Lichaem drijven, soo trecken syse op een ander plaets, daer minder gevaer is.

De gene, die te seer bedroeft en verlagen zijn om 't verlies van haer beste vrienden, sal men voorstellen, de gelegentheydt en gestaltenis van het Menschelick geslacht; welke is; in de werelt geboren te worden om te sterven; dat 't Godt is, die den tijt van ons leven gestelt heeft, die niemant veranderen en kan; dat hy alleen weet, wanneer en hoe langh 't ons dienstigh is te leven, ofte te sterven; dat hy den draet in de hant heeft, die hy laet los gaen ofte breecke; wanneer en hoe het hem belieft, dat wy ons moeten voegen na sijn heyligen wil; en dat anders doen, is tegen hem murmureeren, 't welck een groote sonde is.

Soo, als een brant-hout doet, heeft al ons doen twee enden.
Grijpt hier ten schaede u niet, grijpt daer het sal u schenden.
Die sijn vermeyn misval wel zat en riecht door siet,
Vint vreught en heren-lust, oock midden in 't verdriet.
Een Grijnspens, die de kop staegh heeft vol myse-nissen,
Vint dan oock klagens stof, als 't gaet ten alderbesten:
Die 't al swaer overweght n noyt beviert van rouw.
'T is best daer alle dingh staet in de beste rouw.

Daer-beneffens dat het kermen en krijten ydel en vergeefs is voor de dooden, dewijl die niet weder en komen: en dat het oock voor de levende sterffelicke menschen niet en kan helpen, als om haer selve soo veel te eerder onder de aerde te helpen.

Maer waeromme beklaeght men doch de gene die verlost zijnde uyt de ellendigheden van dese werelt, ongelijk geluckiger zijn buyten de werelt, als daer binnen, genietende in den Hemel de eeuwige en volmaecte vreught? Waerom benijden wy de onsterffelicke Ziele verlost te zijn uyt de gevanckenis van

van het sterffelicke Lichaem, om op te varen daer boven in haer rechte woon-plaetsē?

Indien men seyt, dese algemeene wet wel te weten, dat wy allegader eens moeten sterven: maer dat men beklæght de haestige doot, die voor den tijt, ofte in de fleur van 't leven yemant overvalt. Dat is voorwaer een groote sotheit. Wie isser groot ofte kleyn, die besonder recht heeft om out te werden? De kinderen van Keyfers en Koningen, stervense niet soo wel in de wiege, als die van boeren en herders geboren zijn? De doot, gelijk de poët *Horatius* seyt, klopt soo wel op de palleyen van de Koningen, als op de hutten van arme lieden. Men heeft dan geen reden van sich te beklagen, ofte seer te bedroeven over de overledene, het zy datse lang ofte kort met ons geleest hebben. Want indiense niet veel en dochten, soo en konden sy niet te ras sterven: indiense eerlick en deughdelick waren, soo moetense noch minder beklæght werden, om dat sy gegaen zijn uyt een bedorven werelt, alwaer sy mede noch hadden mogen bedorven worden: daer-beneffens levense oock door hare deught en goeden naem, soo doot alle zijn, in de geheugenisse der Menschen.

Wy sullen hier by voegen, dat het wijs werck is, en dingen van slechte en kleynhertige lieden, hem selven boven maten te quellen: en dat men in de grootste tegenspoet, sijn stantvastigheyt behoort te betoonen: dat den tijt, die alles slijt, ten lesten oock de Droefheyt doet op-houden. En dat in een yegelick de tijt vermach, dat behoort in een wijs man de wijsheyt en 't verstant te doen, sonder te wachten, dat het met 'er tijt slijten sal. Men soude dan mogen vragen de gene die bedroeft is, of hy voorgenomen heeft noch eens een eynde van de Droefheyt te maken, ofte dat hy meent alle de dagen sijns levens daer in te volherden. Want indien ghy dat voor hebt (soude ick seggen) so werpt gy u selven, door slauhertigheyt, een volkomen en 't alderbitterste ongeluck op den hals: maer indien ghy t'eenigen tijde een eynde meent te maken van u Droefheyt, waerom verandert ghy nu niet, en waerom verlost ghy u selven nu niet van die ellendigheyt? Want de redenen, die u alsdan zullen dienen, die kondt ghy nu gebruycken, om van die moeyelickheyt te ontslaen. Alsoo oock in de siekten des Lighaems de kortste wegh van genesinge de beste is. Het gene ghy dan de tijt toegewijlen zoudet, sulcx de reden toemetende, verlost u selven uyt de benaetheyt. Maer sy seggen, dat dit haer buyten hoop en onverwacht over-gekomen is. Ghy behoort daer op gewacht te hebben, by u selven overleggende de ontekerheydt van de menschelicke dingen: op dat ghy niet onbereydt gelijk als van onverwachte vyanden overrompelt en werdt. *Theſeus* schijnt tegen alles wat hem konde overkomen wel gewapent geweest te zijn, als hy aldus spreecte by *Enripides*, gelijk *Cicero* aenwijft 3. *Tusc.*

*Een man van wijs beleyt die heeft mijn leeren dencken,
Wat my voor ongeluck voortaeu sou mogen krencken,
En dus heb ick geleert te peynsen op den doot,
Op druck, op ballingſchap, op alderhande noot.
En dit acht ick bequaem om waer te zijn genomen,
Om dat niet on:verhoets my over mochte komen;
Want die te voren denckt wat hem gebeuren magh,
Ontset hem niet te seer oock van een harden slagh.*

Dan die bloode, kleyn-hertigh, en onervaren zijn, en wenden haer gemoet noyt tot treffelicke en nuttige gedachten: maer laten haer selven tot de uuytste ellende vervallen, 't onnoosel Lichaem plagende. Daerom raedt *Plato* seer wel in diergelijcke toeval hem stil te houden: om dat men niet en weet, of 't gene dat geschiet is, goet of quaet zy, en dat men geen voordeel en doet, met bedroeft te zijn, alsoe de Droefheyt belet dat men over sijn dingen niet wel beraetslagen en kan: en beveelt, dat men 't gene ons overkomt aen-neme na het oordeel van de reden, even gelijk de gene die verkeeren, nemen dat de steenen geven, en soecken oock een quaden werp wel te spelen.

*Een wiſpelturigh hert, 't welek draeyt na yder blasen,
Dat magh men (ick bekent) wel stellen by de dwaſen;
Maer die, steegh als een myl, gaet borten tegen Godt,
Verschilt van d'eerste seyl, soo veel als du, van ſot.
Maect van den noot een dught, ten helpt geen tegen streve,
Waer ons den hemel drijft, daer moet men boren sweven:
Gewougelick te zijn, naer Godes hant ons leyt,
Al ist verandering, het is gestadigheyt.*

Alle de verhaelde Redenen zijn soo vele bereyden-de middelen, om sich kloeckmoedigh tegen grooten rouw en onverduldigheyt te houden, en de selvige in ons niet te laten wortelen. Nu is noch nodig de exempelen voor te stellen van de gene, die met wonderlicke stantvastigheyt, en tot haer groote eere dit lastigh pack gedragen, en 't quaet overwonnen hebben: op datse ons souden mogen strecken tot navolginge.

De gene die, om 't verlies van kinderen, treuren, en groot misbaer maken, sal men voor oogen stelle het voor-beelt van den Koning *David*, 2 *Sam.* 8. dewelcke siende sijnen sone van *Bathsabée* geboren, op sijn uytterste leggen, waer aen hy sterven moest, gelijk de Propheet *Nathan* voorseyt hadde, so lange de kranckheyt duerde, niet en dede als vasten, bidden, en suchten over sijne sonden tot den Heere; maer soo dra, als hy van overlijden verfont, soo nam hy een ander gelaet aen, en veranderde van kleederen, en ginck sitten eten: waer van hy aen 't volck, dat hier over seer verwondert was, dese reden gaf, dat so lange het kint noch in 't leven was, hy geschreyt en gevast hadde, verhopende door sijn tranen barmhertigheyt te verwerven, maer dat het kint nu doot zijnde, niet en konde door ker-men, noch door vasten weder komen; dat hy metter tijt by sijnen soon, maer de soon niet by hem zoude komen. *Horatius* heeft seer wel geseyt 4. *Carm.* 7.

Als

*Als yemant van de doot n' uyt het licht gezogen,
Wat sal dan eck bloet war sal het gelt vermogen?
Hoe kan een kloocke tongh het monster weder-flaen?
Eylas! het spooch u doof, daer is geen seggen an.
Geen Godes-dienst kan de mensch oyt uyt den grave trecken;
Geen vrient kan uyt den slaep sijn dooden vrient verwicken:
Wie eens hier uyt het vleesch de leste reys doet,
Die n' daer hy behoort, en daer hy blyzen moet.*

Diergelijcke souden wy kunnen verhalen uyt de Griekeliche, en Latijnsche historien, van wonderbaerliche stantvastigheyt, in verlicheyde Vorsten, over het afsterven van haer kinderen, dan dit alleen van den man na Godes hert, behoort ons genoegh tot navolginge te strecken.

Indien de Droefheyt ontstaet door verlies van rijkdom, staet, eere ofte diergelijcke, de genees-middelen die uyt de redenen daer voor by gebracht konnen werden, zijn voor eerst: Dat sulcke Droefheyt gestelt wert om dingen van kleyne ofte gene waarde. Want de Rijkdom en groote Straet en is in hem selven niet, maer wert alleen verheven door het gevoelen van de menschen, het welcke anders niet en is, als bedrogh en misverstant, geheel tegen de nature, die haer genoegh met weynigh, daer de inbeeldinge en begeerlickheyt onverladelick is.

De Menscheter werelt komende, wert gevoedt en verfaat met sogh alleen: en kan bequamelick in d'ander jaren sijn leven onderhouden met water en broot, en sulcx is volgens de Nature: maer daer is vele van doen om te versliden eenen vraer, of een, die met onnatuerlicken hunger gequelt is, die by de Geneesmeesters Honts-honger genoemt wert; een sieckte waer in men noyt genoegh en heeft, maer hoe men meerder eet, hoe men meerder eten wil: also oock en slopt veel goet geen Gierigheyt, dan hoe men meer heeft, hoe men al meer begeert. Sulck een perfoon dan is nimmermeer te vreden; en al besat hy de geheele werelt, so soude hy evenwel arm en ellendig zijn; want 't geluck bestaet in 't genoegen. 't Is een treffelicke Lesse van Epicurus: Indien yemant geerne rijk, geacht, en out waer, dat hy dan niet so seer en soude trachten yet by te doen tot sijnen rijkdom, aensienlickeheyt, jaren, als wel af te doen van sijne begeerte. Want gewisfelick in de dingen, die meest bestaen in de meeninge, of inbeeldinge, so heeft sulck oec 't meeste, die minst begeert. Een arm Mensch, die weynigh heeft, en niet meerder en begeert, is waerlick rijcker als de grootste Koning, die meynt dat hy niet en heeft het gene hy wel soude, of oock konde hebben, ofte die hem daer in bedroeft, dat hy niet meerder hebben kan. Voorwaer Socrates was geluckiger, en hadde meer grnoegē in sijn armoede, als de rijckste van Griekenlant in al sijn schatten.

*Wanneer matvroos maer heeft een pijp Taback gedroncken,
Hy sussebolt, en swiert, al waer hy wel beschoncken.*

*De Salamander leeft alleenlick van den wint,
De Kreckel in den dau sijn voedsel soeckt en vint.
Een weynigh sijn en dranck kan ziel en lijf vermaken:
Elck heeft genoegh, die maer sijn giorigh hert kan slaken;
Die meest begeert, heeft minst: des wijze zijn gerust,
Vermeerders niet u goet, maer mindert quade lust.*

Vorder zijt ghy van Godt met middelen gesegent en misbruyckte niet, maer gebruyckte voor u selven, en voor de behoefte. Het gelt is grooter schat in de handen der armen, als in de kast. Besit ghy weynigh? doet u neersigheyt om met eeren voort te komen, maer en benijt den rijcken niet. Want niemant en sal medelijden hebben met een armen Nijdegart. Zijt ghy tot hoogheyt verheven? wacht u van trotscheyt, en denckt dat hooge bergen wel konnen dalen. Zijt ghy van een geringe, en sobere gelegentheyt, en geeft de moedt niet verloren, maer siet in de wint. Komt u yet onverwacht, oft buyten hoop over, weest daer in niet ontstelt; maer denckt dat alle wereltliche dingen onseker, en bedriegelick zijn, en overleghet by u selven de vermaninge van *Naxianensis*, dat men het te gebruycken goet, en het te verdragen quaet op de eeuwigheyt stelle, en dat die eerst recht leeft, die alleen voor de etuwigheyt leeft.

Derhalven behoort men te dencken, dat 't minder droefheyt is, niet te hebben, als te verliezen: en wy fullen dan verstaen, datter soo veel minder reden is van quellinge in de armoede, alser minder schade is. Ghy dwaelt (*schrijft Seneca*) indien ghy meent, dat de rijcke kloockhertiger zijn om haer verlies over te setten; groote en kleyne lichamen voelen even veel pijn van een wonde. *Bion* seyde aerdigh, dat het de gene die vol hayrs waren, en die een kael hoofd hadden, even seer dede, wanneer men haer een hayr uyt trock. Eveneens gaet het met de rijcke, en schamele, sy voelen even veel smerte in 't verlies van haer gelt. Maer het is verdraeghsamer, als geseyt is, niet te verkrijgen, dat quijt te raken: daerom siet men oock, dat de gene, die de Fortuyn nimmermeer met een gouden regen bestort en heeft, vrolicker zijn, als die van de selfde verlaten werden. Dit sagh *Diogenes*, een man van seer groote moedt, en maecten dat hem niet ontnomen en konde werden. Die groote staet, en veel boden houden, hebben maer te meerder moeyten en ongerustheyt. *Diogenes* hadde eenen lijf-eygen knecht, die van hem liep; en als hy hem daer na gewesen werde, en achten hy den selven soo veel niet, om hem weder te nemen, seggende, *Het zoude leelick zijn, dat Maner sonder Diogenes kan leven; en Diogenes niet sonder Maner.* Wy lesen van den selven Wijs-gerigen, dat hy daer na in een ton woonde, en anders geen huysraet hadde als een lepel; daer hy water mede schepten om te drincken: en eens siende dat de kinderen 't water met de handen uyt de riviere schepten, wierp sijn lepel wech, seggende, *De Nature heeft hier oock al in verstaen.*

E.

Dit

Dit is de man, die in zijn ton bleef sitten, als al 't volck liep om den grooten Koningh *Alexander* te gaen sien, tot dat de selfde by hem quam, en vraghde of hy yet van hem begeerden? maer *Diogenes* en begeerde niet van den Koningh, als dat hy hem de Son, die in zijn ton scheen, niet beletten en soude, waerom d'omstaanders lachende, seyde de Koningh: Waer ick *Alexander* niet, ick wilde *Diogenes* wesen.

Aristides een groot en vermaert Velt-overste, heeft mede den rijckdom soo veracht: dat hy in een ampt zijnde, waer mede hy veel schatten konde versamelen, evenwel soo arm gestorven is, dat hy nauwelix soo soo veel naliet, om begraven te werden.

Ick soude vele andere exempelen so uyt *Plutarchus*, als uyt de Romeynsche schrijvers kunnen verhalen, dan wy sullen den Leser wijzen tot *Valerius Maximus*, die de selfde versamelt heeft in zijn 4. Boeck op 't 3. en 4. Capittel. Hadden sulcke wijze lieden gemeent, dat goet, goet was, souden sy het soo veracht hebben? Maer wat mogen wy doch den naem van goet geven een ding, dat so verganckelick is. Men seyt gemeenlick, Koopmans goet, is ebbe en vloed: maer dit spreekwoort magh wel verder getrocken werden. Want de Fortuynne, gelijk *Theophrastus* seyde, en mickt so nauw niet, en schept dickwils haer genuchte in 't wech-nemen van 't gene, dat ghy met groote moeyten verkre-gen hebt, en in 't onvoorziens berooven van al 't werelts geluck. Op een ding, dan, dat soo verganckelick is, en behoort niemant sijn hert en sinen te stellen; en al verloor de rijckste en machtigste van de werelt al sijn goet, soo en is hy niet wijs, indien hy daerom groot misbaer maect, of hem daerom tot de doot toequelt. Want hy en verliest niet dat hem eygentlick toe-komt. Al het goet van de werelt is ons maer geleent om wederom te geven, als het den grooten Wt-deelder hier boven belieft. Wat reden isser dan, om ons soo seer te bedroeven, als hy wedez eyscht 't gene, dat hy ons te voren geleent hadde? Ick weet nu niet van wat *Wys-gerige* ick gelezen hebbe, dat als hy verfont, dat sijn goet op de zee verongeluckt was, seyde, nu sie ick wel, wil Godt hebben, dat ick my, met minder belet, in de wijsheyt oeffene. Ja een ander, om dat hy sulcx met minder veranderinge soude kunnen doen, wierp al sijn goet in de zee.

Maer alsoo wy de sterckte niet en hebben om gelt, en goet soo 'eenemaal te verachten, soo moeten wy ons in-treken om de slagen van de Fortuynne minder onderworpen te zijn. Kleyne lichamen zijn bequamer om onder de wapenen te duycken, als die door hier groote aen alle kanten voor het quetsen open staen. De beste gelt-maet, seyt *Seneca*, is, die niet in armoede en vervalt, noch verre daer van daen en is. En op een ander plaetse, te hebben dat noodigh is; en daer aen, te hebben dat genoeg is. *Plato* gevraegt zijnde, hoe veel middelen yemant hebben moeste? antwoorde, Soo veel, dat hy voor het verongelijcken be-

vrijt was, en geen gebreck en lede. Maer *Epicurus* stelt het Lichaem de maet van den Rijckdom, gelijk de Voet van den Schoen. En gelijk dese niet ruymet en moet wesen, als de Voet, dat oock alsoo de Rijckdom niet grooter en moet zijn, dan de nootsakelickheyt van 't Lichaem.

Al het selfde kan mede te passe komen voor de gene die haer quellen, of om datte tot eer en staet niet en kunnen geraken, ofte om datte door verandering van het kussen gerocht zijn: Datter veel met lof en eere geleest hebben, sonder staten of groote ampten, dat de hooghste de losse zijn, en hoe men hooger klimt, hoe men leger vallen kan. Sulcx heeft de Poët *Claudianus* seer wel geseyt:

*Daer zijnder menighmael die werden boogh verheven,
Om als haer val genaeck, een meerder slag te geven.*

Datter in de werelt niet en is, dat seker en vast gaet: en dat in de Fortuynne niet gestadigh is, als de ongestadigheyt. *Croesus* de Koning van Lydien, *Polycrates* den tyran van Samos, de rijcke Romeyn *Crassus*, de groote *Pompejus*, de strijdbare *Cesar*, konnen hier tot voorbeeldt dienen. Is niet de groote Koning van Vrauckrijck op onse tijd in sijn karosse vermoort; een ander uyt sijn land verjaeght? Den Advocaet *Barneveldt*, de *Neslor* van Hollandt, die hier te lande by-nae alleen doen en laten was, heeft hy niet in sijnen hoogen ouderdom, den krommen hals moeten uytstrecken om sijn kael en afgeslooft hooft van de beul te laten afhouden? Daer leyt de groote staet.

Siet! hoe gaen des werelts saken,

Op en neer, als ebbe en vloed,

Soms isser al te goet,

't Schijnt men hem 't niet qualick maken:

Maer alit ras eens omme draeyt,

Wat men doet, is dan bekayt.

Voor het laetste, dient toe diergelijcke quellingen, dat men den geest af-trecket van de droevige gedachten, en genuchelijcke en aengename dingen voor den dagh brengt. Want, gelijk een Griex Poët wel seyt, Voor een sieck gemoet is de praet een genees-middel. De soete over-een-stemminge van singen, en op instrumenten spelen heeft mede groote kracht om alle Droefheyt te versoeten, en het hert te verheugen, dat met quellinge beladen is. Alsoo lesen wy in de H. Schrifture van den Koning *Saul*, dat wanneer hy met swaeremoedigheyt bevangen, ja van den boosen geest gequelt werde, terstont laeffenis en verlichtinge bevoelden, als *David* de harpe in de handt nam, en voor hem speelde, *1 Sam. 16*. Het selve lesen wy by *Plutarchus* van *Pythagoras*, dat als hy sijn gemoet wilde in ruste stellen, en van alle ontroeringe bevrijden, de Musijk by de handt nam. Dan een recht Godt-vreesende Ziele kan den meesten troost scheppen in het lefen van Gods.

Gods woort, alwaer den rechten en waren troost voor een benaut herte te vinden is; ten zy (gelijk dickwils gebeurt) eenige Menschen van swacke hersenen door te veel lesfen in dese swaeremoedigheyt vervallen warē.

Ick en kan niet na-laten te befluyten met de alderwijste vermaninge (na mijn oordeel) van den hoogh-wijzen Epictetus, met welke hy sijn noyt genoeg gepresen Hant-boecxken aldus aenvaught: Van alle dingen zijn sommige in onse macht, sommige niet. In onse macht zijn het Meenen, het Begeren, of niet Begeren, en, kortelick, al 't gene wy doen. Maer in onse macht en hebben wy niet 't Lichaem, Gelt, Eer, Heerschappye, en, kortelick, al 't gene wy selve niet en doen. Nu de dingen onder onse macht, zijn vry van naturen, ende en konnē van niemant belet of verstoort werden. Maer die buyten onse macht staen, zijn beletsel en verhandering onderworpen. Daerom staet te lettē, dat men de dingē die buytē onse macht zijn, niet voor vrye en rekent, en vreemde voor eygene: want sulcx doende, sal men altijt ontstelt, bebroeft en buyten raet wesen. Maer indien men alleen voor eygen rekent 't gene dat eygen is, en in onse macht staet, en yremt voor yremt hout, so sal men van niemant bedwongen of belet werden, niemant beschadigen, noch selver in eenige schade of droefheyt vervallen. Komter yemant te sterven van onse vrienden, men sal dencken dat hy sterffelick was, en dat hem in 't leven te houden buyten onse macht was, en soo voort in andere saken, die ons onmatige Droefheyt souden kunnen verwecken. Noch grooter troost kunnen wy ons selven geven, met het bedencken, datter niet en geschiet, sonder Godes bestiering, en dat hy niet en doet als 't gene best is, als de goetheyt selve zijnde. En voorwaer, willen wy gerust leven, laet ons wesen Godsalig leven; want daer in ist, dat 't gemoet sijn rechte gerustheyt kan stellen. Cato, en Musonius hebben eertijts hier van seer treffelick geseyt: Indien ghy wat goets doet met arbeyt, den arbeyt sal haest wech gaen, maer het goet sal altijt blijven: en indien ghy wat quaets aenrecht, met vermaeck, 't vermaeck sal terstone over gaen, maer het quaet sal u altijt aenhangen. Een spreucke voorwaer, die by een ye-gelick wel ter herte magh genomen werden.

Van de Nijt.

Het III. Capittel.

Ick home tot de Nijt, een van de slimste rochten,
Die oyt met boos vergif op onse sinnen wrochten;
Daer is niet en gebreck of 't heft ten minsten wat.
Daer op het voor het volck een gront van onschult vat.
De lust, al isse vuyt, die kan haer rancken prijsen,
Om datter soet vermaeck is uyt gewoon te rijzen;
De gelsucht wort gegront, ten minsten na den schijn,
Om in den ouden digh in geen gebreck te zijn.

Maer voor de swarte Nijt en is niet eene reden
Waerom sy in de borst van yemant diens geliden:
Sy is haer eygen beul, en waer een ander lacht
Daer siet men dat bei spook van enkel druck versmacht.
Wel aen dan (wie ghy zijt) om dese pest te mijden
Weest treurigh daer men treurt, en blijde met den blijden;
Ghy mooght niet en gepeys besteden aen den nijt,
Soo ghy in eenigh deel of mensche, of Christen zijt.

DE Nijt is een Droefheyt, gelijk Aristoteles seyt, 2. Rhet. 10. over eenigh goet ofte geluck, niet om dat de nijdige sulcx mist, maer om dat het een ander heeft, die hy benijt. En al ist dat het hem selven niet en schaede, dat het sijnen even-naesten wel gaet; soo en magh hy even-wel sulcx niet verdragen. Waer uyt genoeghaem blijktt, dat het de boofte en onregelste Beroerte van allen is, en die noch reden, noch gront en heeft, daer de andere (gelijk Ulpianus seyd op Demosthenem tegen Lepinem) noch eenige schijn hebben van reden, ist niet tot volkomen ontschuldige, ten minsten altijt om wat te verbloemen.

Voor de Droefheyt al is sy noch soo groot en overloopende, hebben wy gesien datter geen reden en ontbreect.

De Gierigheyt sal tot haer onschult voorstellen, datter niet ellendiger, beschaemder, en verachtelicker is, als arm te zijn; datter niet fraeyer is, als middelē te hebben, dat het Gelt alles vermagh, en die het heeft, in eere en aensien doet houden; en dat men sonder het selfde de deught van mildadigheyt niet en kan oeffenen: In 't korte, dat de gene, die geen gelt en heeft, nergens wellekom en is, en gewesen wert daer niet te koop en staet.

Voor de Eergierigheyt soude by-gebracht kunnen werden, dat het is een spoor en prikkel tot deught en vromigheyt. Gelijk Alexander de Groote, noch jonck zijnde, hoorende de overwinningen van sijnen vader Philips, Koning van Macedonien, hem niet en plaghte verblijden, vresende dat voor hem niet over en soude schieten, om eer en lof te behalen. Themistocles mede, nam so ter herte de vrome daden van de helt Milviades, dat hy daer van dag noch nacht rustē konde. In 't korte, de Eersucht kan voor haer onschult seggē, hoe weynig wercx datter gemaect wert van de gene die niet te seggen, of geen stem in 't Capittel en hebben, en noch haer selven noch hare vrienden en kunnen vorderen.

'T zoude te langh vallen in 't bysonder te verhalen, wat redenen dat elke Beweginge des Gemoets voor den dagh kan brengen, om haer onmatigheyt een verwe te geven: Maer voor den Nijt en isser geen ter werelt te vinden, voor deselve en is geen uytvlucht open. Sy en kan haer in 't minste niet verantwoorden, als men haer beschuldighet te zijn de vuytste en leelickste van al de Ontroeringen, voor soo vele alle d'andere komen uyt een swackheyt der Nature, maer de Nijt alleen uyt een loutere boosheyt van onsen eygen wil.

De Nijt, seyt de Oudt-vader *Chrysoftomus*, is een onreyn, en vergiftigh beest, en een sieckte van onsen wil: een moeder van alle quaet, en die in geenderhande maniere te ontschuldigen is. Het welck oock bevestight wert van den Griekischen Orateur *Aristides*, en andere. Hierom ist dat veele wel bekennen, dat sy yemant haten, om dat men oock de quade haten kan. Maer niemant en bekent dat hy met nijt swanger gaet, alsoo een vroom en wel gestelt man niemant en benijt, gelijk seer wel aengewesen wert van *Plutarchus* in sijn boeck van Haet en Nijt. 'T welke de oorfaeck is, dat sommige haer nijdigheyt verbloemen met den deck-mantel van Spijt, al of sie maer quaelick en namen, dat eenige quade Menschen te seer gevordert wierden. Alsoo seyde, by *Lucianum*, *Timon* van Athenen, dien grooten menschen-hater, niet recht uyt, dat hy sich eenigh hiel, en alle geselschap van Menschen schoude, om niet te sien het geluck en voorspoet van velen: maer daerom, seyde hy, om niet te sien vele boven haer verdiensten geluckigh. Daer is een oudt Spreek-woort: *Vele hebben in haren hof den boom van Timon*. Desen *Timon* hadde eenen boom in sijnen thuyne, die hy wilde uyt-roeyen, daerom liet hy eerst verkondigen eenen boom te hebben, aen den

welcken vele ellendige menschen haer selven verhangen hadden, en alsoo hy nu van meeninge was den selven af te houden, dat de gene, die noch lust hadden, om daer aen te wesen, sijn selven moeste haesten. Jaden aert van de nijdige is soo vreemt, schrickelicks, jae duyvels, dat hy het geluck van een ander rekent sijn ongeluck: dat hy hem selven bedroeft in de voorspoet en blijdschap van sijn even-naesten, hem verblijdt in des selfs ongeluck en tegenspoet. *Bion* siende een nijdige bedroeft, Ick en weet niet, seyde hy, of u wat quaets, of te een ander wat goets ontmoet is. En hem volgende *Publius*, de welke, als hy *Murius*, een seer nijdigh mensche, buyten gewoonte bedroeft sagh, seer aerdigh seyde, *Of Murius heeft eenigh ongeluck gebadt, of te een ander wat goets*. Hoe kander yet onbillicker of onrechtveerdiger bedacht oft gevonden werden, dan dat men niet en magh sien dat het een ander wel gaet? Wat ongelijck geschiet den nijdigen van de gene die de Fortuyne mede heeft?

*Ach! hoe ellendig is de man,
Die nimmer vrolick wesen kan,
Den als een ander is beducht,
Of in benauhteyt leyt en sucht?*

Ach!

Ach! hoe ellendig is de mensch,
Die als een ander kringht syn wensch,
Van spijt syns herten bloet vertoert?
O Heer! dees plaegh doeb van ons weert.

B. Prosper seyt hier over seer wel, dat den Nijdegaert een anders geluck door benijden tot sijn straffe maect. En S. Bernardus, Sy dwalen, schrijft hy, in de eenigheyt. Dese eenigheyt is in de Hoovaerdige, om dat sy niemant en achten, als haer selven. Iffer yemant geleert? hy soeckt sijns gelijcke naem kleyn te maken. Is yemant wijs in wereltsche saken? hy wilde wel dat niemant sijns gelijck en was. Is hy rijck? hy quelt hem, so hy een ander siet bedyen. Is hy sterck, ofte schoon? geeft hem een mede-maet, hy sal ver gaen. Hy is alleen, maer dwalende, dwaelt in sijn eenigheyt. Het Herte is hem opgeblasen, hart, sonder Godt-vruchtigheyt, sonder berouw, en droogh van den douw der Hemelsche genade. Wie kan lichtelijck, wat dit voor een quaet is, met woorden uyt drucken, met het welke de Nijdige uyt haet van den mensche benijdt de Godtlicke weldaet in den mensche? Maer de Nijdigaert heeft door een rechtveerdige straf soo veel beulen, als den benijden prijfers. Daerom is 't gantsch vreemt, dat sommige, die anders door haer selven lof-waerdigh zijn, door Nijdigheyt haren loffelicken naem besootelen. Sulcx werdt met geen minder verwonderinge, als oock verminderinge gesien in eenige treffelicke geleerde Luyden, die op het minste tegenspreken terfont met hatige woorden tegens haren even-naesten uytbersten. Als de Koning van Perssen, en ander rijcken, *Darius*, aen *Alexander de Groot*, om vrientchap met hem te hebben, liet bieden een deel van sijn Landen, met een grooten schat, soo gaf *Alexander* tot antwoordt, Dat den Hemel geen twee Sonnen, noch Afsen geen twee Koningen en konde dragen. De selfde, na dat hy wonderbare voortgang gedaen hadde, offerde op een eylandt aen *Nepunus* met die wensch, datter geen Mensch mocht verder komen. Siet daer de dulligheyt van den Nijt, die niet alleen de levende, maer oock de gene, die noch niet geboren en zijn, te lijf wil.

Maer de Nijt en siet niet aen, niet isser dat hare wreetheyt kan vermorwen, ofte hare dulligheyt tegen houden. Gelijck wy konnen speuren in *Daedalus*, de welke in groote achtighe zijnde om eenige nieuwe werken, die hy gevonden hadde, verhaelt by *Plinius* in het ses-en-vijftigste Capittel van sijn sevende Boek, als hy sagh dat men *Talus* om de selve konst, en sommige nieuwe vonden tot den Hemel verhieft, werdt door de Nijt soo verre wech-geruickt, dat niet tegenstaende hy sijn leerling, en sulters soon was, hem van een oren wierp, gelijck *Pausanias* in *Attien*, en *Diodorus Siculus* in sijn 4. boeck, beschrijven. Dit is recht 't gene wy gemeenlick seggen, dat lieden van een netingh malkanderen veeltijts benijden. Hier over zijn

de verssen van *Hesiodus* wel bekend, die aldus in 't Engels overgelet zijn:

A Potter emulates a Potter /
One Smith envies another /
A Begger emulates a Begger /
A singing man his brother.

Maer wat sal men seggen, datter een Keyser gevonden is, die mede een werck-meester, om de uytneementheyt van sijn konste, benijt heeft. Dit is de Keyser *Tiberius*. De welke als te Rom en fraey Konstenaar een groote galery, die seer helde, met aerdige wetenschap opgerecht hadde, den man wel beschonk, maer met eenen, gelijck de Grieksche historyschrijver *Dion* beschrijft, in sijn 16. Boeck, uyt nijt hem de stad uyt joegh. Ja als de selve, door hope van gunste, glas dat buygen en niet breken konde ('t welck noch heden daegs onbekent is) voor den Keyser gemaect hadde, is door sijn last om-gebracht; gelijck al voor *Dion* geschreven is by *Plinius* in 't 26. Capittel van sijn 36. Boeck. Wat sal men dan veel goets van de Nijt konnen seggen, die soo veel in haer is, de fraeye wercken, en konsten wechneemt? Wat sal men veel goets konnen seggen van den Nijdigen, die daer lacht als een ander schreyt, die schreyt als een ander lacht? Die groeyen noch bloeyen kan, als hy siet dat een ander vet wort, die vet en wel gedaen is, als hy een ander mager siet? Hoe sullen, seyt den H. *Bernardus* sondanige goet werden, die in het goet quaet zijn, of hoe sullen sy het quaet wel gebruycken, die niet op en houden het goet qualick te gebruycken? De wijs gerige *Anacharsis* noemde den Nijt de saegh van de Ziele, de welke niet alleen de selve in vele deelen saegde, maer heel vermorselde. *Socrates* seyde den Nijt te wesen een gestadige swering in de Ziele. En de wijse Koning *Salomon* alles kortelick begriipende, stelt de gesontheyt van 't Vleesch in de gesontheyt van 't Herte, en de verrottinge van 't Been in de Nijt. Wat Tyrannen hebben oyt meerder quelling kennen bedencken? Is de Nijdige niet sijn eygen beul? De Poeten versieren van *Prometheus*, dat den Arent hem de Lever gestadigh af-knaeght: maer de Nijdige doet dit sonder op-houden aen sijn selven. Want de Nijt verteert het mergh uyt de beenderen, suyght, gelijck een egel, het bloet uyt de aderen, en maect dien volgende den nijdigen nager, bleyck, en so ongedaen, dat hy schijnt een lichaem sonder leven te zijn, ofte een lijck, dat uyt het graft gekomen is. Maer dese plaegh en kan niet beter beschreven werden, dan als van den Poet *Ovidius* gedaen is 2. *Metam.* 16.

Sy is van bleecke veru, en mager aen de leden,
Haer tanden zijn bequaet met duysent wylgheden,
Haer borst is groen gepleekt, door uyt-geborsten gal,
En noyt en schiepse vrecht als uyt een droef gevil.

Het spooek is sonder rust, en noyt gewoon te slapen,
Maer uyt ten anders druck genogen vreught te rapen,
Het is syn eygen leet, en voelt syn eygen smert,
Verleert syn innigh mergh, en eet syn eygen bert.

Seggen wy dan niet wel terecht, dat Haet en Nijt een quaet beeft is? Het qualick varen aen lichaem en gemoet; op dat ick nu niet en spreke van de grootste sonde, behoort genoegh te wesen, om een yegelijk te doen verfoeyen, en af-keer te hebben van dees boofe en onnatuerlicke plage.

De gene die van een ander benijt wert, en behoeft hem geensins daer in te quellen, alsoo het, gelijk men gemeenlick seyt, beter is benijt te werden, als beklaght, en de ellende alleen geen nit en kent. Het welck seer wel by den schrijver van bly-eynde spelen *Plautus* geseyt wert *Truculento*:

*Al word' ick schoon al seer benijt,
Noch ben ick des van druck bevrijt:
'K heb liever dat het my gebeurt,
Als dat mijn hert in afgunst treurt;
Want die benijt, sit in den druck:
Maer die benijt wert, heeft geluck.*

Wel is eertijts geseyt, dat de Fortuyn, en den Nijt aen malkanderen geboeyt waren, en dat de eene blind zijnde van d'andere, die heel nauw sagh, geleyt werde. De Nijdigheyt let op alles, om daer tegen sijn vergif uyt te spouwen, het welck den Benijden op sijn hoede doet wesen, om sich selven wel te dragen. En daer van schrijft *Plutarchus*, dat yemant, die deughdelick wil leven, een grooten vriend, of eenen grooten vyant moet hebben; den eenen, ofte hy yet quaets dede, om hem te waerschouwen, den anderen, om te verwijten. Hierom vermaende de *H. Chrysostomus*, niet te sien op 't begin van de gene, die beneden werden: maer op het eynde en de uytkomst te letten, dewijl de boosheyt van de Benijders, den Benijden verheft. Wat hebben wy vele voorbeelden van doen? Zoude *Ioseph* wel tot de grootste waerdigheyt in Egypten hebben kunnen komen, ten ware de Nijdigheyt van sijn broeders hem tot die hoogheyt de wegh hadde gebaent? *Gen. 37.* Den eenen Mensche benijt den anderen: maer Godt doet sulcx uyt-vallen tot vordering van den onnoofelen. De Nijt streckt vele tot een getuygenisse van Deught, tot een teycken van Vromigheyt, tot een spore van Wackerheyt. Het is een ellendige Fortuyn, seyden de Oude, die sonder vyant is. Door den wint van den Nijt, vlamt het vyer van de Deught; en schijnt dickwils te smoren, wanneer het niet opgeblasen en wert. De Deught wert door de Nijdige tanden gescherpt, en geslepen tot effender en gladder volmaecktheyt. Een gemoet dat weet te vreesen, weet oock te wachten. Die vrees te vallen gaet seker. Wat hebben wy ons dan te bekommeren met den spijt, die ons door den

Nijt overkomt? Rijkckdom, Geleertheyt, Eere, Deught, hebben gemeenlick een nijdige schaduwe. Want niemant en treckt den Nijt op sijnen hals, als die geloofft wert by den Nijdigheyt beter te zijn, als hy selve. De Nijt streckt de vrome tot eere, toefien, vorderingh, en, al schijnt hy schadelick, tot groot vorderde. *Cato Censorius*, een van de aldervroomste Romeynen, al was hy in leven, en manieren by-na onberispelick, soo is niemant oyt van de Nijt loo gequelt geweest. Ses-en-veertigh mael is hy beschuldigh en voor recht geroepen, maer elke reys onschuldigh verklaert. Hy leefden in groote eere, zijnde borge-meecker, en de Nijt was hem een prouf-steen van een vroom leven. *Ioseph* heeft al sijn geluck Godt toe te schrijvén, maer de Nijt heeft hem daer toe geleyt. Wie isser dan, seyde *Epicharmus*, die niet en soude willen benijt wesen? Want daer en leeft naeuwlicx yemant geluckigh, en onbenijt. Die een blind mensche siet, wert met barmhertigheyt ontfleken, maer niemant en benijt hem. Het gebeurt seer selden, schrijft *Seneca*, dat een Mensche, die 't wel gaet, den Nijt kan ontvluchten. Men leeft dat *Plato*, als hy van sijn mede-leerlingen benijt werde, *Socratem* vragde, op wat maniere hy hem van den Nijt soude kunnen bevrijden; en dat *Socrates* tot antwoord gaf, Weest gelijk *Thersites*. Het welck een ongeschickt, en onbehoofte Mensch was, gelijk blijkct uyt 't gene *Homerus* van hem verhaelt. *Diogenes* seyde tegen den genen, die by hem quam klagen over een die hem benijde, dat den besten middel was, om den nijdigen moede te maken, en hem over sijnen vyant te wreken, *alsijt wel te doen*, en vromelick in de deught voort te gaen. Voorwaer een die benijt wert, magh hem in sijn selven verblijden; alsoo hy bemerkct, datter by hem wat is, de Nijte weerdigh. Dit verstant *Themistocles* heel wel: dewelcke seyde, noch niet met allen fraeys aengerecht te hebben, alsoo hy noch van niemant benijt en werde.

Maer al is 't, dat de Nijt het geluck meest, gelijk een schaduwe volghet: soo geloof ick even-wel, dat niemant daer mede seer vermaeckt is, en dat een yegelijk, hoe wel dat het hem oock gaet, daer liever van ontslagen blijft. Om dan den Nijt, soo veel als mogelijk is te vermijden, en is niet beter, als dat men 't leyf niet soo hoogh en treckt, als het wel bot heeft.

*Wanneer de spin in 't ront spreyt uyt haer broose netten,
En goet haer vlieghe-gerou gantsch wijt en breekt uyt-setten,
Hier swiert een horsel in, daer vlieghe een vogel deur,
En elders valt een steen, en maect noch grooter scheur:
Daer is stergh dit of dat gebroken of gereten,
En midd'ler tijt ontgaen de vliegen door de sichten.
Al die van ongeval en druck wil zijn bevrijt,
Die matige sijn net, en spannet niet te wijt.*

Ghy sult den Nijt ontkomen (schrijft de wijse *Seneca* in sijnen 105. brief) indien ghy u selven niet te seer

feer in 't oogh en brenghet, indien ghy van u goet niet te seer en roemt, indien ghy in u vuyt weet te lachen. Waer op mede slaen dese verssen van den Poëet *Ovidius* 4. *Elect.* 2.

*Nil opus invidia est, procul abist gloria vulgi;
Qui seipit, in tacito gaudeat ille sinu.*

De Romeyn *Caro* seyde seer wel (gelijck *Plutarchus* betuyght in sijn Spreucken) dat foodanige niet benijt en werden, die haer geluck met matigheyt, en een efsen gemoedt konden dragen: want dat de Nijt niet op ons, maer 't gene om ons was, slough. Dit verstont seer wel de oude *Cosmo de Medici*, die in Florençen de rijckste en machtighste borger was, en oock den eersten steen geleyt heeft om sijn geslacht, gelijck 't jegenwoordighis, tot Prinçen te maken, en even-wel in kleederen, en dagelickschen omgangh sijn selven hiel, gelijck de andere borgers, 't welck hem by al 't volck sonderlinge lief-talligh maeckte: daer andere door onredelicke trotsheyt, een dapperen, en rechtveerdigen haer op haren hals halen. Men siet vele, die alle tot goede middelen, die se te voren niet gewent en waren, gekomen zijn, haer geboortē terstont vergeten, en oock selve by de gene, die haer, en haer voor-ouders wel gekent hebben, voor Edel-luyden en Jonckers willen geacht wesen.

*Soo haest de Rijp heeft af-geleyt haer swarte vellen,
Vliegh door gebel het huys, en gaet de menschen quellen,
Komt ongenoot te gast, en om de lichten swerft,
Gaet nestelen in 't bont, en menigh kleet bederft.
Als eenigh slecht gesel tot eeren wert verheven,
Sivaex siecht hy 't hoest om hoog: elk dient voor hem te bevē,
En denck niet wie hy was, maer steygert in de lucht,
En wie van kleyn wert groot, maeckt sich te seer gedacht.*

Maer door dese maniere van doen wert anders niet gewonnen, als haer, en nijt: ende soo drae de kans wat begint te veranderen, spōt, schimp, en verachttinge.

Agathocles zijnde van een potte-backers soon Kōningh van Syracusen geworden, was hier in wijser. Want wel wetende, hoe seer dat het de Nijt onderworpen is, als yemant van kleyne tot hooge staet gekomen zijnde, sijn selven te seer verheft, liet over tafel onder de goude en silvere schotelen, mede met aerderwerck aen-rechten: seggende, Neerstigheyt en vromigheyt is soo grooten saeck, dat ick, die te voren aerde potten plagh te draeyen, de selfde nu tot gout gebracht hebbe.

De Pans *Sixtus* de V. van dien naem, een soon van een arm huysman, geboren zijnde in een slecht huys, dat boven geen dicht dack en hadde, plagh te seggen, dat hy uyt een doorluchtigh huys geboren was. En Paus geworden zijnde, als hy stont op 't Kasteel van Engelenborg, met den Ambassadeur van Vranckrijk,

en de stad Romen daer van besag, daer hy doen Heer en Meeller van was, en ontslagh niet tegen den selven te seggen, Mijn Heer, U Excell. siet in wat gelegentheyt ick hier nu staen, en doen ick d'eerste-mael binnen Romen quam, en had ick anders niet, dat my was, als een stuck droogh broot in mijnen sack. Dit getuyghet *Estienne Pasquier* in sijn Françoische brieven, hem verhaelt te zijn van den Ambassadeur de *Foix* selve. Sulcke ronde bekentenisse doet den Nijt veel af-nemen. En in tegendeel maeckt yemant sich seer hatigh, dat hy sijn selven te veel voor laet staen, en altijt sijn eyge daden in de mont heeft. Al was 't waerachtigh dat *Cicero* de gemeene sake van Romen bewaert hadde tegen de t'amen-rottinge van *Caetina*, en sijn medestanders, soo en konde even-wel oock sijn alderbeste vrienden niet verdragen, dat hy selve dien dagh altijt roemde. Men kan sien onder sijn brieven, hoe dat *Brutus* aen *Atticus* schrijvende hem doorstrijckt, van dat hy alle uren de *Nonas Decembris* in de mont hadde. *Cicero* (schrijft *Plutarchus* in sijn leven) heeft den Nijt op sijnen hals gehaelt, maer verstoorde velen, om dat hy sijn selven gestadigh prees, en roemde. Met grooter wijsheyt hebben sommige, als sy sagen dat haer eere en luyfter by andere met geen goet oogh aen-ghien en werde, eenige van haer groote daden de Fortuynē, eenige Godt toe-geschreven. Soo seydt den helt *Achilles* by den Poëet *Homerus*, dat hy door hulpe van de Goden yemant overwonnen hadde. En *Timoleon* bouwde te Syracusen een Kercke, van Toevallige saken, over de vroomē daden, die hy in Sicilyen uytgevoert hadde, en toe-heylichde sijn huys aen den goeden Engel. Een ander, met namen *Pytho*, als hy om seker sake, te Athenen van de Orateuren seer verheven werde, merckende dat sulcx hem nijt baerde, en dat her sommige niet wel en namen, soo schoot hy uyt en seyde, Ghy borgers van Athenen, yemant van de Goden heeft dat werck gedaen, wy hebben alleen de handen daer toe verleent. *Sylla* placht mede den Nijt van hem te schuyven, door dat hy sijn voorspoet op de Fortuynē leyde. Want de Menschen, gelijck *Plutarchus* seer wel seyt, hebben yemant liever den lof van de Fortuynē, als van de Deught toe te schrijven: om dat sy het goet van de Fortuynē, stellen als vreemt, en dat van buyten aenkomt, maer 't gene aen de Deught ontbreeckt, gelooven door haer eygen schult te geschieden.

De Nijdgærts selve en konnen niet wel geholpen werden, om dat se schromen, als hier voren verhaelt is, haer gebreck te openbaren. Die pijn in 't hooft heeft, seyt den out-vader *Basilus*, geeft sulcx aen den Genees-meester te kennen: maer die van de Nijt sieck is, wat sal hy seggen? Even eens schrijft een ander out-vader *Cyprianus*, dat de wonden die men handelen en sien kan, wel lichtelick komen te genesen: maer dat de wonden van den Nijt soo diep en verborgen zijn, datter geen genees-middelen by-gebracht konnen werden.

werden. De beste middel even-wel om niemant te benijden, is, gelijk de gemelte *Basilus* seyt, dat men alle wereltfche saken weynigh acht, als geen nijt oft wagnunft weerdig zijnde: dat oock de aldergrootste rijkdom verganckelick is: en dat de gene (gelijk niet alleen in alle Historyen te lesen is, maer dagelick in alle landen bevonden wert) die nu meenen geheel boven de wint te zijn, plotselick om-geworpen werden. En op die manier moet men oock andere dingen, die nijt baren, sich selven voor-stellen, en vast in-beelden. *Tullus Hostilius*, gelijk de Grieksche history-schrijver *Dionysius Halic*, betuyght, seyde dat de eenighste genees-middel voor de Droefheydt uyt een ander mans welvaren, was, sich voor te laten staen, dat een ander niet en hadde het gene in hem benijt werde. Maer best is, te gelooven en vast in sijn gemoedt te prenten, 't gene *Cicero* seyt in sijn 14. gespreck tegen *Antonium*, dat de Deught van uytmytende personagien weerdigh is na-gevolght, en niet benijt te werden. Die hem met het eerste besigh hout, en sal met geen nijdige bekommeringh besoecht blijven. Het is lof-weerdigh 't gene *Philostratus* verhaelt van den Orateur *Eschines*. Dese als hy eens in 't openbaer las het Gespreck, dat hy tegens *Ctesiphontes* gedaen hadde, en dat het volck van *Rhodus* seer verwondert was, hoe dat sulcke welsprekentheynt konde overwonnen werden, meenende dat die van Athenen quaet vonnis gewesen hadden. Maer, seyde hy, ghy en soudet u niet eens verwonderen, by aldien ghy *Demosthenes* daer tegens gehoort haddet. Waer mede hy niet alleen en pree de welsprekentheynt van sijn wederparty: maer ontschuldighden oock met eenen het vonnis van de Rechters; vertoonende, dat sijn gemoedt van alle Nijdigheynt gantsch ontbloot was.

Van de Liefde.

Het IV. Capittel.

MAer dat ons verder trecke tot ongeruste sinnen,
 Is Liefde, wyle lust, en ongerogelt minnen:
 Ach waerder eenigh mensch vervalt in dit gebreck,
 Daer worden metter daer de wijste lieden geck.
 Haer krachten, haer verstant, haer wel-gefonde leden
 Die worden af-gestont, die worden af-gereden;
 'K en weet niet, mijn vermist, hoe menigh ongerual
 Gedurigh oorspronck neemt wy dit ellendigh mal.
 Wat raet voor dese plaegh? soo haest de sinnen hellen,
 Om door haer slim bejagh u geest te komen quellen,
 Soo dienier op gepast, om dit vergiftigh krynt
 Te dempen eer het groeyt, en staet te rucken uyt.
 Maer voelje door het quaer u sinnen overlusten,
 Soo geef u dan gebeel tot bidden, waken, vasten;
 Dit is een boose geest die nimmer oyt en vlucht,
 Dan als men niet en eet, en tot den Heere sucht.

DE Liefde en is niet anders, als een begeerte en verlangen van 't gene ofte metter daer goet is, ofte ons goetsch hijnt te wesen. De selfde alse van de Reden gestiert wert, soo isse eerlick, en prijsfelic: maer van de selfde verlaten zijnde, en isse niet anders, als eenquade begeerlickheynt: en wert onderscheyden na het gene daerle door gedreven wert. *Gier. Sorball nel Ritirato d' Amore, Confil. 2. Charron au 1. livre de la Sageffe, chap. 19.* Als sulcx eer en staet is, dan wertse Eergierigheynt genoemt: de liefde tot gelt en goet, is de Gierigheynt: tot vleeschelicke wellust, is de gemeene Liefde. Siet daer drie wielen daer veel menschen in versmoren, drie plagen van 't gene by ons is, Geest, Lichaem, en Goet: de wapenen van drie hoofd-vyanden van des menschen rust en welvaren, de Duyvel, de Werelt, en het Vleesch. Dese drie zijn voorwaer de alder-gemeenste Ontroeringen, waerom oock den Apostel Joannes in de selfde alles verdeelt „heeft. Al wat in de Werelt is, is begeerlickheynt der „oogen, ofte des vleesch, ofte op-geblasentheynt des „levens. 1. *Joan. 2.* De Eergierigheynt, als geestelick, is eelder en hooger als d'ander. De welluigte Liefde is gemeenlijck slapper, en soo langh-duerende niet, als zijnde natuerlicker: want sy is oock in de beesten, in welcke de ander niet gevonden en werden. *Virgilius* in het vijfde boeck van de Lant-bouwinge:

*Al de menschen, al het zee,
 Al de visschen in de zee,
 Al de vogels in het wout
 Wenschen om te zyn gevrou,
 Wenschen om te zyn gepaert;
 Want 't is zee en menschen aert.*

De Gierigheynt is de sotste en arghste van allen. Wy sullen dit Capittel beginnen van de gene, die de gemeenste is, en den gemeenen naem van Liefde behouden heeft.

Al ontschuldighde sich *Cupido* (by *Lucianus*) tegen *Jupiter*, die hy so dapper met vryagien geplaezt hadde, dat hy maer een kint en was, so kreeg hy tot antwoort, veel ouder te wesen als *Iaphet*. Aldus schrijft de wijsgerige *Plato*, dat den Godt der Liefde, de outste is van al de Goden. En gelijk vervolgh van lange tijt in alle staten veel gefachs maeckt, soo siet men oock dat alles onder de Liefde moet buygen, dat sy over groot en kleyn heerscht, en dat by na niemant haer gewelt en kan wederstaen. Het welck aerdigh uyt-gebeel is van *Christoval de Castilejo*, als hy sijne Minne-dichten in 't Spaensh geschreven, aldus aenvanght:

*Amor dulce y poderoso
 No te puedo resistir,
 Y acerado de me rendir,
 Que defender me non oso
 Sin obligarme a morir.*

*Y pues de maestra passion
Eres absoluto Rey,
Mi penado coraçon
Tornado ya de tu ley
Sigue tu fe y opinion.
Doy me por siervo y vasallo
De tu querer y poder, &c.*

En niet alleen dat dese ongematighde Liefde den Mensch tot sijn slave maect, is daer beneffens oock schadelick soo aen de Ziele als aen het Lichaem, en brengt met eenen veel andere beroerten, en ongerustheyt mede. Gelijck seer wel van een jongeling by den genuchlicken Poëet van bly-eynde spelen *Plautus* aldus uyt-gedruckt wert in den *Koopman*:

*Wat is de liefde? wat de lust?
Als suchten, duchten, sonder rust;
Als groot verdriet, en kleyne vreught,
Een rechte dool-hof voor de jeught,
Een hoop, een waen, en blijde druck,
Een troost vermenght met ongeluck,
Een schoon gelaet, maer enckel schijn,
Een droef vermaeck, een soete pijn,
Een dorst die noyt gelatef en wert,
Een voetsel voor een ydel bert,
Een honigh-vat vol enckel gal,
Een deerlick spel, een defigh mal,
Een spooch dat niemant seggen kan;
Maer 't is genoegh ick scheyder van.*

Indien de Liefde op geslagen, en wel ingesien wert, seyt *Plutarchus*, men sal bevinden dat ter geenderhande Beweginge des Gemoets en is, de welke ofte scherper smerten, ofte heviger blijdschap, ofte meerder dwaesheyt onderworpen is. *Sy is gelijck de Onrust in een uirwerck*, die nimmermeer stil en staet. De beroemde *Apollonius Tyanens*, gelijck *Philostratus lib. 1. cap. 20.* en uyt hem *Ant. Verdier 2. de divers leçons 26.* beschrijft, heeft dese ongerustheyt en ontsteltheydt van de Liefde soo groot geacht, dat hy op eenen sekeren tijd gevraeght zijnde van den Koning van Babylonien, wat straffe een, die op overspel met een van sijn wijven betrapt was, verdient hadde; antwoorden, Hem het leven schenckende al laten beminnen, alsoo de liefde hem metter tijdt genoegh sal straffen. De Italiaensche Poëet *Petrarca* beschrijft de ongerustheyt, en strijdende beroerten van de Liefde niet qualick met dese versen:

*Amor ch'iacende il cor d'ardente gelo,
Di gelata paura il tien costretto,
E qual sia più sa dobbio all' intelletto,
La speranza, o il timor, la fiamma, o il gelo.*

Dewijl dan de Liefde den oorspronck is van so veel angst en onrust, en gelijck een wortel, daer soo veel ongeregeltheden uyt spruyten, soo en ist niet vreemt,

datse boven ander ontroeringen des Gemoets met verscheyden onweder onsen Geest en Lichaem ontstelt. Want alsoo de Verliesde altijd dencken op de gene, die sy lief hebben, en dat haer sinnen daer gestadigh op spelen; soo trecken sy de natuerlicke wermte van de Maegh, die den kost aldaer moet verteren, na de Hersenen; en alsoo sy oock niet en slapen, en dagh noch nacht rust en hebben, soo vergaderen sy veel rauwe Vochtheden in 't Lichaem; dewelke daer na de aderen komen te verstoppem, en het aengesicht bleyck, bol, en ongedaen maken. Waer van de verliefde *Cannace* klaeght by *Ovidium* met dese woorden:

*Het dertel Venus-kim dat is een menschen-plager,
Het maect de wangen bleyck, de gantsche leden mager,
Beneemt den soeten slaep, verhindert eens lust,
En maect aen alle kant de sinnen ongerust.*

Derhalven in de gene, die te voren wel te pas en gesont waren, werde het bloedt (gelijck *Theocritus* spreekt) als van een egel uyt-gefoegen, en sy werden selve vol van sucht en ongesontheit.

Dit zijn de vruchten, die het Lichaem en de Ziele trecken uyt sulke Liefde; waer van wy nu ook, tot spiegel van een ander, sommige exempelen sullen verhalē. De Poëten, die gewent zijn onder het deekfel van hare fabulen de waerheyt en goede leeringen te verbergen, stellen ons voor, haren grooten godt *Jupiter*, die hem door de Liefde so verre liet vervoeren, dat hy alle sijn majesteit aen een zijde stellende, hem moest veranderen in een satyr, stier, gout, swaen, arent, en de hemelsche gedaente in een beest verkleeden, om sijnen onkuysen lust met een mooy meysjen te boeten. Dit wert levendigh aen-geroert van den lief-hebber *Ovidius 2. Metam.* daer hy beschrijft hoe dat *Jupiter* in de gedaente van een stier by *Europa* quam:

*De groote werelt-worst, de Vader van de Goden,
Die al wat yemant siet, hout onder sijn geboden,
Om wiens bevel alleen, wanneer hy maer en wilt,
De lucht in stucken scheurt, en al het aerdrick drilt:
Hy die met blixem slaet geheele Koninckrijcken,
Die loeyt gelijck een os, en wil een stier gelijcken,
Die speelt ontrent het vee, en huppelt in het groen,
Gelijck een weeligh kalf of geyle bocken doen.
Siet wat een selsaem dinck! in eer te zijn verheven,
En aen het minne-spel de sinnen op te geven,
En wil niet 'samen gaen: 't en heeft oock geen val;
Geduchtheyt is gestreng, en liefde veel te mal.*

De Koning *Salomon*, wien Godt soo begaefst hadde, dat hy in de werelt was een wonder van wijsheyt, werde soo verre door de Liefde der vrouwen verleyt, en verviel tot sulcken onkuysheyt, dat hy seven hondert wijven en drie hondert by-wijven hadde, en door de selve hem oock met de grouwelicke fonde der afgoderye verliet, 1. boeck der *Kon. Capittel II.*

Wie isfer die wat nader dit exempel inziende, en overleggende de groove feylen en fortigheden van de wijste der werelt begaen, niet en sal soecken Godt te bidden, dat hy hem wil bewaren voor het soet aenlocken van dese boose plaegh? Wil men sien hoe dat onder de Heydenen d'aldergrootste en verstandighste gebeten zijn van dit fenijn, wy hebben een levend' voor-beelt in *Marcus Antonius*, een man van groot vernuft, en rijp oordeel, als gebleken heeft by alle de vroomde daden door hem uyt-gevoert, doen hy de helft van het Roomsche rijk onder hem hadde. Maer nae dat hy mer de liefde van *Cleopatra* befoetelt was, werde hy licht, onachtsaem, en onbedacht in al sijn raetslagen, ende en rechten na die tijt niet aen dat prijs-waerdigh was. Want sijnen geest storf in hem, om te gaen leven in 't Lichaem van sijn beminde, en sijn sinnen waren soo betoovert, dat sonder eenige schaemte ofte schande, ofte oock het gevaer, dat hy liep, te vresen, niet en dacht ofte en sprack, als van sijn *Cleopatra*, gelijk *Plutarchus* dat verhaelt in de beschrijvinge van sijn leven. Maer wat eynde op 't leste droevigh en beklaghehlick voor alle beyde. Want verwonnen zijnde van *Augustus*, stack hy sijn selven 't hert af, en sy bracht haer selven met vergif om.

Hendrick de derde, Koningh van Vranckrijck, midden in de swarigheyt die hem over 't hooft hingh, als groot en kleyn tegen de borst wesen, vergat alle wijs beleyt, dat hem noodigh was, door sijn wellust, en onkuysche Liefde: by welck versuym sijn vyan-dee de overhandt kregen, hem uyt Parijs joegen, en ten laetsten door een Monick deden ombrengen. Ick sal alleen hier van een exempel verhalen uyt de Françoische historie van d'heere van *Aubigné livr. 4. chap. 2.* van het derde deel. De Koning wende te Lyon, verliefde op een van de voornaemste vrouwen van de stad. De Grave van *Malevrier* en *Antrages* werden hier toe in 't werck gestelt. Sy kregen lichtelick de wil van de Joffrouw, maer niet de gelegentheydt van de by-een-komst, vermits de groote jaloursheydt van den man, die haer niet meerder alleen en liet, als sijn eygen schadawe. Dese Makelaers sochten hem te betrecken in de koopmanschap van 't zout, en hem voor gierigh houdende, verhoopten, dat hy een reys aenemen soude op de plaetse, daer het zout lagh: maer als hy aen het aen van de winst niet en woude bijten, soo komt men tot de eere, hem aenbiedende een reys voor den Koningh aen eenige Henze-steden, om vrede te maken tusschen den Hertogh en de stad van Bruynswijck. De voorflagh van eer geen beter uyt-komst hebbende, als die van winst, soo moesten men komen tot den wegh van godts-dienst. Daer op werdt verfocht den Gardiaen van de Minder-broeders, met welcke sy spraken, by maniere van klachten, over een voornaem borger van de stad, als of hy verachte te wesen in de broederschap van de *Penitenten*, daer de Koningh selve in was, en dat sulcx hem

in achter-dencken bracht, om wat nae den mutsaert te ruycken. Als sy hevigh by den *Pater* aenhielden, dat hy sijn schaepe daer toe met redenen vermanen soude; soo worp de Biecht-vader sulcx seer verre, seggende, Ghy moet dat op een ander soecken, wy zijn van 't ambacht; en meer droillery. Waer op de Grave begoft te sweren, dat de Koning verliefte was op de vrouw, en datter geen middel was, om hem uyt den huysse te krijgen sonder sijn hulpe: derhalven indien hy een eerlick man wilde wesen: derhalven anderdaeghs twee hondert dubbelde ducaten soude brengen, tot af-laet van die sonde. Dat is (seyde de Monick) goet S. François gesproken: Ick sal 't wel flanssen. Het welck hy dede door eenen algemeenen om-gangh, alwaer volgens d'ordre van de broederschap, de man als nieuw inkomelingh, het kruys moest dragen. Ondertusschen ontsloop de Koningh, met de Grave van *Malevrier* door een achter-poort, die de Gardiaen haer opende, en gingh na de bestemde plaets. De goede man, na dat hy al eenige straten door-gegaen was, kreegh muysse-nesten in 't hooft, en nam de jaloursheydt voor uytleggingh van sijnen yver: soo dat hy 't hooft leeger liet hangen als een kruys-drager toestont, en sijn swaermoedige gedachten groeyden soo verre, dat hy komende op den hoeck van een straetjen, 't welck op sijn huys uyt quam, soo dat hy de venster van sijn slaep-kamer sien konde, sommige seggen, dat hy sagh een hoet door de glafen, hoe het is, hy bleef staen met een groote sucht, waer op volghde een bangigheyt recht ofte gevynst, soo dat hy 't kruys teraerden soude laten vallen hebben, het en ware het behulp van twee edel-luyden des Konings, die hem 't eerste paer volghden. Aldus werde hy 't huys gebracht, daer terfont toeloop was van bueren, en vrienden, soo dat de Koningh in 't kantoir moest loopen, alwaer verkleet zijnde in 't kleet van de ordre, begaf hem by den omme-gangh, die noch niet voor-by en was. Maer hoe liep dit, en dieergelijck spel, op 't leste noch of? Dat de Koning van sijn meeste onderdanen gehaet, en by-na uyt sijn rijk gestooten zijnde, in den weeldigen buyck jammerlick doot-gesteken werde.

In 't selde Rijk is een wijl voor dese door een sonderlinge drift, een vreemde daet geschiet, 't geen onse Poet in de volgende versse ten berde brengt.

*Een man van diep vermist was eens soo hoogh geresen,
Dat hy aen alle kant van yder wert gepresen,*

*Hy wist (gelijck men sprack) al wat een deftiigh man
Wie hy oock wesen mocht, of wiet of wesen kan.*

Al wat de Son beschijnt en haer vergulde stralen,

Al wat den afgront deekt met haer ongere dalen,

Dat wist hy na de kunst te bringen aen den dagh,

Als of men Plutos rijk en oock den hemel saght.

Een yder hingh hem aen en won by hem verkeeren,

Al wie tegeerigh was om eenigh goets te leeren,

Soo dat geheel Parijs en al het Fransche rijk,
 Hem lof en ere gaf, als niemant sijn egelick,
 Noch zijn hem evenwel veel dingen weder-waren,
 Van die om dese tijt geleerde luyden waren.
 De Kloosters en haer volck als met gemeene stem,
 Berispien sijn bedrijf en vielen tegen hem.
 Hy wou dat eenjaem volck benauder regels geten,
 Om in een beter tucht voorint te moeten leven.
 Dat haerd' hem grooten haet. Ook schreef hy seker boeck,
 Dat namaels is verdoemt tot nader ondersoeck.
 Maer schoon hy besich was met duysent hooge saken,
 Een deriel minne-brant die quam hem gaende maken,

Een Maecht van soer gelaet en van een hooge stam,
 Die was die hem bevocht en oock gevangen nam.
 Daer lach sijn hoogh vernuft, en sijn verbeve sinnen,
 Die laten van het vyer haer willigh overwinnen.
 Sijn drift tot wesenichap schijnt uyt te sijn geblust,
 En in het tifsich dier bestont sijn gamsche lust.
 Daer was doen in de Stads een hoop van Edellieden,
 Die haer gestage gunst en trouwe quamen bieden;
 Het stont Louise schoon te treden in de trouw,
 Waer doorse machigh goet en eer bekomen souw:
 Maer wat de vryers doen sy laet haer niet bewegen,
 En wat haer yemant raet daer isse bijster tegen;

Sy was aen Abelact ten vollen nu verpant,
 En selve leet sy mee een ongewoonen brant.
 Want door sijn hoogh vernuft kond' hy haer soo bewegen,
 Dat hy tot sijn vermaeck haer machtdom heeft verkrege:
 Maer 't spel en duert niet langh, want na een korte stont
 Soo klaegde dese Maecht dat sy haer swanger vout.
 Haer oom, een moedigh hooft, die quam het strax te weten,
 Dies was hy totter doot op Abelact gebeien;
 Dies leyd' hy in bracet hoe hy het wreken zou,
 Dat sijn beminde Nicht was swanger luyten trouw.
 Hier op leyt hy en maelt en spant de gamsche sinnen,
 Hy weet door slim beleyt sijn eygen knecht te winnen,

En onder dat bebulp soo wert hy in der nacht,
 Tot in de kamer selfs van Abelact gebracht.
 Daer gingh het selfsaem toe; de man die wert gegrepen,
 Hy liet hem uyt den slaep en van het bedde stепен.
 Hy leyt hem op een bank, en stuecx met eenen streeck,
 Sneet hy hem van het lijf, al wat een wan geleeck.
 Daer was de man ontmant, en al sijn leden krimpden:
 Maer Foulbert wel vernoght bestont met hem te schimpen,
 Oock met het slimste jock dat yemant oyt bedacht,
 En dat gingh daer in swangh by naest de gamsche nacht.
 Siet daer die groote man een spot van alle menschen,
 Meest van het klooster volck die hem niet beiers wenschen.

Hy was door sijn bedrijf in grooten haet gebracht ,
 En elders wederom bemint en hoogh geacht ,
 Maer by dir af gericht ging in een klooster schuylen ,
 Ging buyten sijn beroep en eensaem suten pruylen ,
 Niet dat by inden geest de klooster heylig vont
 Maer mit hy niet als eerst wel metten rechter stont .
 Hy die voor dit geval was over al gepresen ,
 Wort nu van al het volck met vingers aen-gewesen .
 Hy eent een fluxen Haen is nu een slecht Capoen ,
 Dit riep geheel Parys , wat sal de lubbert doen ?
 Hy heeft die korte vreugde wel diere moeten kopen ,
 Sijn broeck is ongeovert sijn wambuis sonder knopen .
 Siet daer ont Abelaert verwonnen van de spijt ,
 Die hem alwaer by gaet tot in het berte byt ,
 Het klooster ende kap dat is by hem verkoren ,
 Om dat by by het volck sijn luster had verloren ;
 Ey let hoe dat het werck hier in de werelt gaet ,
 De wan-boop maecter veel of Monick of soldaet .
 Louise , naer het werck by baren oom bedreven ,
 Ging treunigh nyt Parys en in een klooster leven ,
 Haer sichts tot Abelaert bleef eebter even groot ,
 Want sy bleef hem gevrouw tot aen de bleke doot .
 Sy schreven over hant verscheide minne brieven ,
 En leesden onder een gelyck twee soete lieden ,
 Haer liesde (soo bet scheen) bestont maer in den geest ,
 En daerom niet gegront op eenigh bruyloft-seeft .
 Groot man , wat gingh u aen , te wijcken van de boecken ,
 Om t immich vrouw-gebeym te mogen ondersoecken ?
 Gy scheent meer als een mensch , maer nu ghebel ontmaent ,
 Siet daer den rechten loon van uwen gezien brant .
 Ey let op dese mensch hoe laegh by ir gevallen ,
 En waer by ir gerueck door ongerspelt mallen ,
 Hoe geestigh dat by was hoe Abel nytter aert ,
 De straffe van de lusten heeft hem niet gespaert .
 De werken van onse soet-vloeiende Poet verder
 lesende , vont noch eene geschiedenis die my niet on-
 voeghlyck dunckt hier achter te vervolgen .
 Daer was een hupsche maeght begaeft met schone leden ,
 En daerom over-al genoeghsaem aen gebeden ,
 Sy was een eenigh kind en had een machtigh goet ,
 En haer vermaer de stam beroemt van edel bloet .
 Daer was in de Stadt verscheide jonge lieden ,
 Die aen haer slage gunst en trouwe quamen bieden ,
 Calistene was een die sy geheel besat ,
 Maer Strato quam'er by de rickste van de Stadt .
 Daer was een klare beek die met haer frisse stroomen ,
 Ommynde seker wout beplant met oeder-bomen ,
 Hier was 't dat onse maeght haer leden somtijts wier ,
 Wanneer een koele wint een somer-luchje blies .
 Siet dit nam Strato waer , by wissel'er op te passen
 Wanneer de jonge maegt hier quam om haer te wassen ;
 Hy want het aerdighe diert soo witter-maen schoon ,
 Dat sy een wonder scheen en aller mageden kroon .
 Hier door quam in sijn beert , soo groote liesde rissen ,
 Dat by haer bulde deelen eere quam bewijzen ;

Ia met haer vader sprack en boos haer volle trouw ,
 En hielt haer even dorn gelyck een echte vrouw .
 Maer siet , daer zijnder veel die met gebeele sinnen
 Zijn besich even-staegh om haer te mogen winnen ,
 De vader sach het aen maer let op alle dingh ,
 En vint door sneegh beleyt al wat er omme gingh .
 Hy die soo goeden kans doen niet en wou verliezen ,
 Gaf aen sijn dochter macht een man te mogen kiezen ;
 Haer woort dat stont te zyn gelyck een slate wer ,
 En hier toe wert terstont en dagh en plaets geset .
 De tijt wert niet versuynt maer vlytigh waer-genomen ,
 De plaetse was bestemt daer al de vryer komen ,
 En naer een langh gespreck door yeder was gedaen ,
 Soo sprack Theophanes aldus sijn dochter aen :
 Kom Cleopa siet hier zyn de jonge lieden ,
 Die u haer immich hert en echte trouwe bieden :
 Ick heb u vry gestelt dat ghy verkiezen meucht ,
 Een die u best bevalt van dese brave jeucht ,
 Siet daer een schoonen rinch wilt dien hem over-geven ,
 Met wien ghy zijt gesint u dagen af te leven ;
 Ick hou het voor gewis ghy hebt u wel versint ,
 Wel toont hier niet'er daer wie ghy van herten mint .
 De luster nam de rinch en gingh met trage schreden ,
 Tot drie-mael om de zael door al de vryer treden ,
 En na de de-de-mael gaf sy haer rechter hant ,
 Ia gaf Calistene den schoonen diamant .
 Die viel haer om den bals en kust haer menich werven ,
 En scheen in baren arm van vreucht te sullen sterwen ,
 Maer Strato die besturf als by den handel sach ,
 Het scheen aen sijn gelaet het was sijn lesten dach .
 Doch eebter stont hy in sijn ongeroerde tochten ,
 Die in sijn stillen geest bedeeckte lagen wrochten ;
 Want op den naesten dagh sprack hy den Vader aert ,
 En boude tot verdrach aldus een nieuwe baen .
 Hoe wel ick niet en mach u lieve dochter trouwen ,
 Noch wil ick even-wel ont vrientchap onderhouwen ,
 Mijn vader is u neef en oock u trouwste vriende ,
 Mydsnckt dat u verbont niet af-gebroken diende .
 De man die niet en docht op list en slimme lagen ,
 Vint in dit soet gespreck een wonder groot behagen ,
 En was daer op gerust en met een blyden geest ,
 Noot by hem tot sijn gunst en op het bruyloft-seeft .
 Nu was daer een gebruyck van ouden tijt gebleven ,
 Als haer een jonge maeght ten echte quam begeven ,
 Sy dan een offer-werck de Goden plach te doen ,
 Een kyant van bloem-gewas of ander jeughdigh groen .
 De Bruyt zingh tot dit werck verselt met jonge lieden ,
 Om soo haer Offer-werck de Goden aen te bieden .
 De blyde Bruydegom die was daer oock ontrent ,
 En doet in dit geval gelyck men was gewent .
 De vryer onder dies stelt vast in sijn gedachten ,
 Dat by den offer-dach in stilbeyt sal verwachten ,
 Om dan te mogen doen van hem de liesde riet ,
 Maer dat en wist de bruyt en oock haer vader niet .
 Hy nam tot sijn bebuld een hoop gesumde gassen ,
 Die sebaen daer ontrent en op den handel passen ,

En als de Juffer stont om daer te zijn gevrou,
 Soo quam het happigh volck gevallen uyt het wout.
 Gelyck als van een berg de beeren neder-komen,
 Soo van een grooten dorst als honger in-geuomen,
 En vinden daer een schap dat qualick is gewacht,
 Gaen vechten om de proey met al haer gansche macht.
 Het gaet oock even soo met dese twee gesellen,
 Die om de schoone maght haer lijf in twijffel stellen,
 Sy vallen tegen een en woulen over-hoop,
 Maer siet de bange Brynt die geef haer op de loop.
 Maer dat is sonder vrucht, want sy wort ras gegrepen,
 Calistenes di poecht met hem haer wech te stepen.
 Een yeder sielt te werck al wat hy immer mocht,
 Soo dat men over-haut in rolle leden rocht.
 Maer siet de jonge Brynt en hare teere leden,
 Van soo een rouwen hoop van alle kant bestreden,
 Wort slaw en gansch onstelt tot aen haer swacke ziel;
 Soo datse gansch besweck en doot ter aerden viel.
 Daer is 'er al bekent; maer 'er wijl de vrieden suchten,
 De tryer gansch verbaest begeeft hem om te vluchten;
 Syn mackers van gelyck; en 'er is noch onbekent,
 Of hy noch leven mach en waar hy is belent,
 Maer siet als Strato sach de schoone maght sterven,
 En nu geen sprake meer van haer en kan veruerven;
 Vermit haer soet mont (te voren purper-root)
 Nu was van alle kant bevangen van de doot;
 Soo wijt hy niet te doen noch wat hy sou beginnen,
 Hy kon in geen deel sijn droefheyt overwinnen,
 Hy greep haer in den arm en na den lesten kus,
 Sagh by den bemel aen en sey ten lesten dus:
 O! Goden mach ick niet mijn lieve bruyt genieten,
 Ick sal mijn 's heren bloet op hare leden gieten,
 Ick wil oock met 'er daer my geven aen de doot,
 En treden neffens haer in Charons swarte boot,
 Die sal op mijn versoek ons in ten plaetse setten,
 Daer anders niet en wast als thijn en violetten,
 Daer niet als beyligh volck en vrouwe minnaers zijn,
 In stige heren-lust en byten alle pijn.
 Daer mede liet hy of en kon niet langer spreken,
 Maer heeft en zinnigh sweert hem in de borst gesteken,
 Soo dat hy strax verschiebt en oock ter aerden sonck,
 Soo dat sijn lacuwe bloet op 's doode lichaem spronck.

Het exempel van Samson en van Hercules is genoeg
 bekent. Phillis, Iphig, Hemon, Sappho, Biblis, Callace,
 Phedra, Timagora, Cilice, die alle uyt oorfake van lief-
 de haer leven verkort hebben, sullen wy voorby gaen,
 om eenige exempelen te verhalen die ontrent onsen
 tijt geschiet zijn.

Ken seecker Hertogh in Italiën, rijdende te Paria
 over een brugge, spranck om een vryfters wille, die
 hy seer lief hadde, met peert mer al van boven in een
 diepe wijde rivier, sonder eens te ontfien de seeckere
 doot.

En jongh fraey Francois Heer, Amourens van de
 Pringesse van Mantua, en van haer oock bemint, aen

de welcke hy door misverstant gegeven had een ver-
 giftigen appel (die hem vereert was om daer mede
 vergeven te werden) siende dat de Pringesse, die hem
 opgeeten had, op haer uysterse lach, overvallen met
 doodelicke droefheyt, en om vergiffenis biddende,
 sterf eerst in de armen van d'Infante, sijnen asem ver-
 stickt zijnde en de natuerlicke wermt uytgebluft,
 door de overgrootte droefheyt. Sy volghde hem ter-
 stont na; maer het amourens fenijn was krachtiger,
 en had eerder sijn werck gedaen, als het ander. Een
 vast teycken van 't dapper gewelt van dees doodelic-
 ke passie.

Het selfde betuyght oock de Historie van een jong
 Ridder, genaemt Eurialus, dewelcke den Keyler Sigis-
 mond in Italiën volgende, wert te Siena verliefte op een
 dochter van de stad, met namen Lucretia, begaeft met
 sulcken schoonheyt, datse van veelen geheeten werde
 de tweede Venus. Dese jonge dochter was niet min-
 der gesint, op den selfden Eurialus, die mede uytërma-
 ten schoon, en galiard was. Het vuur van de liefde
 brande aen d'een en d'ander zijde, het welck niet en
 konde geleest werden, dan door het gebruyck van de
 liefde. Maer gelyckmen siet dat een weynigh water,
 daer een Smit het vuur van sijn sinits altemet mede
 besprenght, dient om het selve meerder te doen bran-
 den, in plaetse van uyt te blussen; soo geviel het oock
 aen dese twee gelieven. Want nae de versamelinghe
 werde de vlamme soo vermeerderd, dat Eurialus ge-
 nooedt laeckt zijnde door het vertreck van den Keyler,
 hem te volgen, en een droevighaf scheyt te nemen
 van sijn lieve Lucretia, sy soo grooten rouw en swarig-
 heyt stelden, dat het gewelt van de droefheyt haer in
 weynigh uren dede sterven: en hy hoorende die
 droevige tijdinge, soude den selven wegh gegaen heb-
 ben, sonder de vertrooslinge, die hy kreegh van sijn
 vrienden. Hy leefden evenwel daer na slujt in groot-
 te droefheyt, sonder datmen hem oyt lach lacchen,
 ofte vrolick zijn.

En om niet over de bergen te blijven, geleden ont-
 trent veertigh jaren, een braef en moedigh jonghman
 van Gorcum, sittende by de gene die hy lange op goe-
 de hoop gevrijt hadde, en niet konnende op haer ver-
 werven, doorflack sijn selven in haer tegenwoordig-
 heyt.

En als of het niet genoeg en was, dat de Vrou-
 wen ons met haer lodderlick gesicht, en goede gra-
 tien aldus verblinden, en van ons verstant beroof-
 den: soo zijn sommige noch hier in verder getreden,
 soeckende haer selven over onsen wille gantsch mee-
 ster te maken, en met alderhande tooverijen ons in
 slavernye van haer Liefde te trecken. Dan leeft de
 Historien van alle eeuwen, ghy sult naeulicks een ex-
 empel vinden, dat wel geluckt is, en het selve te
 weegh, gebracht heeft Francisco Pararcha, de voor-
 naemste Poët onder de Italianen, als yder weet, in se-
 keren sijnen brief verhaelende sijn wedervaren op sijn

Franscheen Duytsche reyse, wertelt dat hy rijdende door de Stadt Aix, aldaer verstont van eenige Priesters, een sonderlinge geschiedenis, die de selve Priesters verklaerden van handt tot handt van de voorouders te zijn ontfangen, en mitsdien voor waerachtigh te houden: te weten, dat Karel de Grootte, anders Charlemagne, na veel landente hebben gewonnen, eyndelick sich soo verre vondt opgenomen door de liefde van een slecht vrouw-mensch, dat hy, alle sijne hoogheyte en achtbaerheyte te rugge stellende, niet alleenlick vergar de groote saken van 't Rijk; maer boven dien oock de sorge van sijn eygen persoon, tot groot leetwesen van sijn Onderfaten, zijnde alleenlick besich in 't streelen, en lievekosen van de vrouw-persoon. De welke eenige tijd daer na komende t'overlijden, hebben alle de Prinzen (verblijt zijnde over de voorz. dood) seker gestelt, dat de voorz. Koning weder soude hernemen sijn vorige deftrigheyte, en sorge van her Rijk. Maer de Koningh vont hem soo verslingert en verdwaest in de voorz. liefde, dat hy niet af en liet het dood lichaem van de selve vrouwe als noch by sich te houden, en alle maniere van vrient-schap aen te doen, als te voren, 't selve gebalsemt wessende, onthellende, troetelende, kussende, al op gelijc-

ke maniere als of het selve noch levende lijve ware geweest, onderhoudende het selve, in plaetse van Gelanten te hooren, met duysenderley kluchten. Het voornaemde lichaem begonst niet alleenlick quaden lucht van sich te geven, maer geheelick sich door verrottinge te ontbinden, en evenwel en wasser niemant van de gene die dagelickx ontrent hem waren, die hem van sulcks dorsten afraden. Hier op geviel het dat de Ertz-Bisshop *Turpin*, verder siende als d'andere, begon te dencken, dat al het gene hier voren is verhaelt, niet en konde geschieden, als door middel van eenige spokerye. Hy daerom sijn slagh waernehmende in 't afwesen van den Koning, onderstont het voorz. lichaem te berastten, en van alle kanten t'onderfoecken, invoegen dat hy eyndelick in den monde van het selve lichaem onder de tonge ontdeckte eenen sekeren ringh, de welke hy dadelick tot hem nam. Dien selven dagh de Koning wederkerende in de kamer, daer het lichaem stont, toonde sich gantsch verwondert te zijn, aldaer te sien een doot lichaem, vol van stanck, en, als uyt een droom ontwaectt zijnde, gaf terstont last het selve te begraven, gelijk oock dadelick is gedaen. Maer 't is terstont daer na gemercht, dat de Koning alle sijn gedachten hadt overgelet

gefet op den voorz Ertz-Biffchop, nu befitter van den voorz ringh, niet konnende gedueren sonder deffelfs gefelfchap. 'T welck gemerckt zijnde by den felven Ertz-Biffchop, en vreesende dat defelve ringh eens mochte komen te vallen in handen van yemant anders, die miffchien denfelve mochte misbrnycken, wierp dien in een diepen moras, niet verre van de Stad; na welcken tijt wert gefeyt, den Koningh fo vervoert geweest te zijn door de genegentheyt van defelve plaets, dat hy sich ontrock van de Stadt Aix, en bouwede in 't voorz moras een fchoon Paleys, en oock een Klooster, sich in 't eene onthoudende alle de tijt fijnslevens, en in 't andere na fijn doot willende zijn begraven, gelijk oock is gefchiet. En met dese gefchiedeniffe hebben de lief-hebbers van de swarte Konftenaers feer wel haer voordeel werten te doen, als daer uyt willende beweeren, dat de boofde geesten in ringen konnen opgeflore worden. Of dit alloo zy dan niet (seyt *Pasquier*, die dese Historie mede verhaelt in fijn *Recherches de la France*) gedraegh ick my tot de waerheyt. En 't selve feyt oock *Parrarcha*. Diergelijcke exempel is aengeteeckent in 't Journael, gehouden by de Minifters van de Oost-Indifche Compagnie in de Stadt Surat, Anno 1623, dat de groote Mogol, genaemt *Cha Selim*, mede Heer van Surat, by sich had een vrouw-mensch, genaemt *Nortmael*, die van hem verkreegh watfe woude. Van haer wert verhaelt datfe hadde een fekeren gouden keten, en dien aen hebbende foo fcheen de felve gantfch fchoon, bysonder in 't oog van den voorz grooten Mogol; maer die afgeleyt hebbende, was fy geheel anders als te voren. Daer wort vorder verhaelt dat de voorz vrouw *Nortmael*, op een feker tijt haer hebbende gewaffchen in feker bat, den voorgemelten keten aldaer by verfuymenis had gelaten, en dat een jonge deerne van den lande den keten aldaer vindende, den felven hadde aengedaen, en haer felven toegeeygen: Dat de groote Mogol in die gefalte defelve ontmoetende, dadelijck met haer liefde was verruckt, en geen ruft en hadde gehadt, ter tijt toe hy defelve by sich op fijn Kasteel had doen komen, om aldaer haer gefelfchap te mogen genieten. Het welck tot kenniffe van Me-vrouw *Nortmael* gekomen zijnde, is defelve met foo hevigen ongefimtheyt tegens 't voorz vrouw-mensch ingenomen, datfe niet en heeft geruft, voor defelve, door heymelijck beleyt om den hals te hebben gebracht. Maer foo verre is het daer van dat de ketenen, ringen, charaeteren, briefkens, en andere duyvelfche midde-len, ofte oock kruyden, en minne-dranckens liefde tot fekere perfonen fouden verwecken (gelijck fy wel in 't gemeen geyligheyt konnen te wege brengen;) datfe in plaetfe van liefde, dickwils dulligheyt, en de doot felve veroorfaken. Soo dat de Poëet *Ovidius* wel raet in de konft der minnen:

*Verboet u, soete leught, van alle minne-drancken:
Van daer komt rafery, en alle boofde rancken.*

De Keyfer *Cajus Caligula* is een minne-dranckken, hem van *Cafonia* fijn Vrouw in-gegeven, foo qualick bekomen, dat hy na die tijt noyt aengeeft, noch aen lichaem gefont was; maer altijt key bleef: foo dat een toovenaerfter, feyt *Iosephus* 19. *Ant.* de geheele werelt veel verdriets aen-gedaen heeft.

Cornelius Gallus, ten tijde van den Keyfer *Augustus*, Gouverneur van Egypten, wert door diergelijck drancxken heel rafende, en buyten weften.

De Poëet *Lucretius* fulcx mede van fijn huysvrouw *Lucilla* in-genomen hebbende, is in fulcken rafernije gerocht, dat hy fija felven doorftack.

Behalven al 't quaet dat dees Minne-drancken, en andere onbehoorlike middelen doen in de gene, diefe in-neemt: foo zijne oock voor de Liefde gantfch onnut, en van geender kracht. *Circe* de vermaerde tooverfelle konde wel, na het fchrijven van *Homerus*, en andere Poëten, de gefellen van *Ulyffes* in verckens veranderen, maer met geen tooverien *Ulyffes* felve tot haer liefde trecken. *Medea* en hadt mede geen macht om mer al haer konft eens te beletten, dat fy van *Lafon* niet verlaten en werde. Een yegelik neme dan aen de leffe, die hier over van den gemelten *Ovidius* gegeven is:

*Wilt ghy door onse konft geluckigh leeren vrien,
Soo treckt u finnen af van alle fpoekrien.*

Derhalven en fal men door geen verkeerde, en fchadelicke middelen, de liefde foecken te verwecken: maer (*ut ameris, amabilis esto*, feyt *Ovidius*) met beleeftheyt, en vriendelickheyt, de finnen van fijn beminde poogen te winnen. Daer door lefen wy dat *Philips* Koningh van Macedonyen geoordeelt is geweest by fijn vrouwe *Olympias* verlieft te zijn op een flichte Maeght, en niet door roovery, gelijk andere meenden. De gefchiedeniffe is befchreven van *Plutarchus*, in fijn Houwelickfche vermaningen, en daer uyt feer aerdigh aldus in dicht gebracht:

*Philips, de Griekfche vorft, was op een tijt bevangen
Met lust en minne-druck, met duyfen herte prangen.*

Niet op een groote vrou voor Princken opgetoet;

Het is een flichten maeght die hem de pijn doet.

Hy dicht op haren naem, hy fent haer mooye dingen,

Hy doet meest alle nacht voor hare ten fters fingen,

Hy fit op haer en loert, by nae den gantfchen dagh,

In 't korte, mal genoegh, gelijck een vryer plagh.

Het hof is hem een walgh en al de groote mouwen,

Hy wil een flichte kap, by wil een enghen bouwen;

Hy prijft niet als hy plagh ten vast en hoofs gelaet,

Om dat het fedigh oogh de maeghtden bet er staet.

Dit heeft de Koningin geweldigh feer gefpeten,

Te meer, om dat het fteck was over-al geweten,

Geen fleep en komt haer aen, geen honger, geen vermaecte

Soo gantfch is haer de borst gefwollen van de wracke,

En nademael de Faem liet over-al verluyden;

Dit hem de liefde quam uyt reemde toover-kruyden,

Soo heeftse door beleyt haer saken soo gestelt,
 Dat si haer vyandin eens kreegh in haer geweld.
 De gramme Koningin met yver aen-gesteken,
 Is uyttermaten grategh om haer te mogen wricken,
 Sy laet haer sinnen gaen door alderhande pijn,
 Die sel en boven al oock leelick moehren zijn.
 Sy is te mael verwoet, en op de maeghs gebeten,
 En schijnt oock in gepeys haer op te sullen eten,
 Sy wrocht in haren geest, sy vraeghet over-al
 Hoe sy de jonge maeght ten vollen plagen sal.
 Nu wenschise (soo bet schijnt) haer ooggen uyt te plucken,
 Haer lippen met geweld te scheuren van den mont,
 En al wat eenighs haer wel en aerdigh stont,
 Dan schijntse gamsch bet vel haer af te willen stroopen,
 En met gesmolten loor daer op te laien droopen,
 Sy wenschit haer wel de doot; maer uyt een wreede spijt,
 Soo wilsse met de doot haer houden in de tijt.
 By wijlen gaetse sacht, en sonder haer te schenden,
 Meynt dat bet bett is haer uyt het lam te senden,
 Of wel te sluyten op in eenigh diep gebou,
 Daer nimmer gulde son of mane schijnen sou.
 Na menigh wreets gepeys sy laetse voor haer setten,
 En gaet in grooten crast op haer gedaene lessen,
 Sy spreect haer bitter aen, en vraecht haer alle dingh,
 Van waer en wiesse was, en wasser omme-gingh.
 De maeght bericht Me-vroet met soo bequame reden,
 Met soo een soet gelact en aengename seden,
 Met soo een secht ooggh, dat op den staenden voer
 De Koningin betoomt haer ongetoomde moet.
 Ick sie nu wasser zy van dese malle rancken,
 De naere spokery, van vuisse minne-drancken,
 Ick vinde (seyt de vrou) ick vinde metter daet,
 Dat al de liefde-gift is enckel kinder-praet.
 *T en is geen slim bedrogh, geen kunst van besweren,
 Dat u, beleefde maeght, van Prinzen doet begeren,
 Hier is geen roover-kracht, geen list of loofse vont,
 Al wat de Koning treect, dat is u soete mont.
 Hier was bet dat de loop van hare gramscap stilde,
 De maeght ging uyt bet hof, en reyjde daerse wilde,
 En niemant doet haer leet, en siet na dese saeck,
 Soo liet de Koningin den Koning sijn vermaeck.
 Laet drancken, jonge vrouw, laet alle rancken varen,
 En sooje middel soecht om recht te mogen paren
 In vast-gegronde sucht, gaet beter wegen in,
 Koopt gunst met uwe gunst, en min om enckel min;
 Soo doende sulje best u weder-paer belefen,
 De rechte minne-dranck dat is een eerbaer wesen,
 Eqt onder danigh bert, een soet en reyn gelact:
 Geen kryyt dat in de min de min te boven gaet.

Maer behalven alle de plagen, die uyt ongetoomde
 Liefde de Ziele en den Geest over-komen, en gaet het
 Lichaem oock niet vry, maer het selve wert hier door
 oock soo aen-getaft, dat de Mensch niet alleen in
 manieren, maer in wesen soo verandert, dat men niet

en soude seggen dat het de selfde was. Dit wert van
 Chariclea getuyght in de Historie van Heliadorus. En
 van de magerheyt van Ammon, die op sijn halve suster
 Thamer verliefte was, lesen wy in het tweede boeck
 Samuels op 't 13. Capittel. Want alsoo de sinnen ge-
 stadigh loopen op de gene diese beminnen, soo verge-
 ten sy haer selven, dencken naelick om eten noch
 drincken, hebben des daeghs geen rust, des nachts
 geen slaep in 't hooft. *Chaucer in the Knights tale:*

*His sleepe/his mear/his driucke/his him bereest/
 That leane he wareth and dyp as affast/ &c.*

*Geen slaep geen kost, of drank en kan hem meer vermaken,
 Hy wert van vasten sbrack, en mager van te waken.*

Sy gaen dickwils heele dagen sonder spreken, en
 nemen haer gedachten tot geselschap. Ja werden dick-
 wils soo mager en slap, dat sy het bedt moeten hou-
 den, soo dat van nooden is om den Doctoor te loopen,
 dewelcke bevindende de Pols ras, en het water root en
 vierigh, van wegen 't waken, vasten, en de ongestadige
 ongerustheyt, waer door 't bloet en de geesten dapper
 ontfteken werden, sal oordeelen dat het Binne-koort-
 sen of een andere sieckte is, na de teekenen die hy in
 den amoreusen patient sal bevinden, en sullen dien-
 volgende alle de remedien, die hy ordineert, te ver-
 geefs wesen. Hier toe dient dan een subtiyle weten-
 schap, en lange ervarenheyt, soo men wel sal kennen
 en onderscheyden dese amoreuse quellingh, van an-
 dere verteerende sieckten. *T welck seer konstigh in 't
 werck gestelt heeft, de groote Prince der Medicijns
 Hippocrates, die van wegen sijn hooge wetenschap
 door geheel Grieccken-land vermaert zijnde, ontbo-
 den werde van Perdicas, Koningh van Macedonien,
 dewelcke aen een langh-duerige sieckte lagh, die voor
 de teeringh gehouden werde. Hippocrates by hem ko-
 mende, en neersigh lettende op de natuere van des
 Koninghs sieckte, merckte uyt seker teekenen, datse
 quam uyt eenige ontroeringe des Gemoeds: Want
 sijnen Pols anders slappelijck slaende, vermeerde soo
 haest als een van de by-wijven van sijn over-leden Va-
 der Alexander, genaemt Phyle, van sonderlinge schoon-
 heyt, ontrent sijn bedde quam. Op welcke de Koningh
 Perdicas soo verliefte was (sonder 't selve te derven
 aen haer ontdekken) dat hy allencxkens als sinee ver-
 gingh: soo groot was het geweld van het bedeckte
 vuur, 't welck evenwel aen de pols uyt-brack.

Hoe datje Gels of Liefde sluyt,

Sy wil, en sal, en moeter uyt.

Hippocrates dan hebbende uyt de veranderingh van
 sijn wesen en pols ontdeckte de oorsaeck van des Ko-
 ninghs sieckte, heeft de remedie oock behendelijck
 by-gebracht. Want als hy de selve aen Phyle te kennen
 gegeven hadde, en dat sy hem wel streelden en caraf-
 leerden, soo is de Koningh in korten tijt bekomen, en
 tot sijn voorige gesontheit herstelt.

Dierge-

Diergelijke Historie isser beschreven van *Plutarchus* in 't leven van *Demetrius*, die gehouwt hebbende sijn dochter *Stratonice* met den Koningh *Selenus*, soo geviel het dat de voor-soon van die Koningh, genoemt *Antiochus*, verliefde op dese *Stratonice* sijne Stiefmoeder, een vrou van besondere-schoonheit: ja dese Liefde gingh soo hoogh, dat hoewel hy sijn best dede om de selve te overwinnen, soo bevant hy hem nochtans de flapste, alsoo dat hy oordeelde datter geen remedie en was als alleen de doot, gevoelende sijn begeerte berispeelijck; en sijn passie ongeneselijck. Op dese wanhope besluyt hy sijn leven en liefde te eyndigen door den honger, en veynende een ander sieckte te hebben, die hem den appetijt wech-nam, werde in korte tijdt heel ongedien, en als uytgeteert. *Erasistratus*, een vermaert Medicijn, en neve van *Aristoteles*, gehaelt zijnde om hem te genesen, werde haest gewaer, dat de quellingsh uyt Liefde ontfont: dan hy en konde niet weten, op wien hy verlief was. Om daer achter te komen, bleef hy een geheelen dagh voor het bedde van de jongen Prince, seer naeuw lettende op alle de gene die in de Kamer quamen, en op al de veranderingen die hy in hem voelde. Vorder gemerckt hebbende, soo dickmaels als *Stratonice*, ofte alleen, ofte met geselschap by hem quam, hoe dat *Antiochus* veranderde in sijn aengesicht, dat dan root, dan bleyck werde, hoe hy haer lodderlijck aensagh, en dickwils in sijn reden bleef steken, hoe sijn pols t'elcken rasser en hooger gingh.

*Daer de schat is, is het hert,
En de handt is by de smert:
En het ooge swiert alijt,
Daer een jeughdigh herte rijt.*

Romy Belleau seyt, dat het ken-teecken van de liefde in de borst gedragen wert:

*Les Chevaux pour les mieux cognoistre,
Bien souvent à la cuisse dextre,
Portent une merque de feu;
Et moy aussi tost, que j'ay veu.
Un amoureux, je le devine,
Car il porte à sa poitrine
Un signal, qui paroist peu.*

De Medicijn besloot uyt dese, en andere diergelijke teekenen, dat het de Liefde van *Stratonice* was, die hem dus verre had doen verzeylen. En na dat hy langh by sijn selven overleyt hadde, of hy de oorfaeck van de sieckte aen den Koningh te kennen soude geven, of niet: ten laetsten hem vertrouwende op de Vaderlike liefde die hy sijnen sone toedroegh, en siende dat het anders den Prince sijn leven soude kosten, verflouten sijn selven, om den Vader aen te seggen, dat het niet als Liefde was, 't welck sijnen soon quelde:

maer dat het sulcke Liefde was die niet voldoen en konde werden, en overfulcks de sieckte ongeneselijck. *Selenus* werde van dese tijdinge heel verbaest, en vraeghde na de oorfaeck van de ongeneselijckheydr. Om dat hy, antwoorde *Erasistratus*, verlief is op mijn huysvrou. Ey lieve, seyde de Koningh, daer ick u altijd voor soo goeden vrient gehouden hebbe, sout ghy niet willen haer aen mijn soon laten trouwen, om hem van de doot te verlossen? Ghy en soude sulcx niet willen doen, antwoorde hy; indien het *Stratonice* was, dien hy beminde. Och riep de Koning, of sy het was! Het welck *Erasistratus* hoorende, en vast vertrouwende dat de Koningh sulcx seyde, niet uyt een beveynst herte, maer beladen met liefde van sijn zoon, aengesien de tranen die hy storte: hem by de hant grijpende, seyde ront uyt: Ghy hebt Heer Koningh hier in mijn hulpe niet van doen: ghy kondt alleen, zijnde Vader, Man, en de Koningh, oock Genees-meeester wesen van de sieckte van uwen soon, die op *Stratonice* verlief is. Het welck by den Vader verstaen zijnde, laet sijnen Raedt vergaderen, en om sijnen zoon te behouden, doet hem kroonen Koning van hoogh Asien, en geeft hem *Stratonice* ten houwelick. De Poët *Propertius* heeft seer wel geleyt 2. Eleg. 1.

*Wat sieckte dat een mensche quelt,
Al is hy wonder vreemt gestelt;
Dat jaeght een dranck, een machigh kruyt,
Dat jaeght een kunstigh meester uyt;
Maer brant van liesd' en minne pijn,
Die past niet op den Medicijn.*

Wy hebben evenwel gesien hoe die twee groote personagien door haren vernuftigen geest ontdeckende de verborgen quellings van de Liefde, daer van genesen hebben twee groote Prinzen.

Maer met wat remedie haer toestaende het gebruyck van 't beminde, dat is, genesende een quaet door een grooter quaet, te weten, haer radende tot bloedschicht, ofte haer toestaende en ordonnerende een vuyle onkuysheyt: het welck was de Ziele te doen verliesen, om het Lichaem te behouden. Maer dat was op sijn Heydensch gemedicineert: het welck niet en moet na-gevolgt werden van de Christelicke Doctoren, die tot sulcke quellings andere remedien moeten soecken, waer door Godts gramscap niet verweckt en wert. En voorwaer hier toe is wel so veel bequamen raedt, dat het alleen soude ontbreken aen de ongehoorsaemheyt van de siecken, en niet aen 't officie van den Doctoer, dat sy niet volkomentlick geholpen souden werden.

Het gemeen en principael remedie, dat niet alleen in dese passie, maer oock in alle Sieckten voor moet gaen, is sijn toevlucht tot Godt te nemen, als tot den oppersten Medicijn van alle kranckheyt, aen wiens goetheyt, almogentheyt, en segen behooren alle Christelicke

stelijcke Medicijns, haer en hare remedien te bevelen: en sulcx haer siecken in te planten, datse van sijn genade de meeste hulpe moeten verwachten.

Daer-beneffens moet den genen, die aldus met amoureuusheyt gequelt zijn, voor oogen gestelt werden, datse van haer sinnen, verstant, en oordeel berooft zijn; en dien volgende totter doot toe kranck.

En als sy hier na beginnen te luyfsteren, dan kunnen sy vorder gebracht werden, tot het gebruyck van besondereremedien.

Maer men moet wel letten dat dese vermaningen niet ontijdigh en zijn, anders souden se lichtelick in plaetse van verlichten meerder doen beswaren, en den gepassioneerden veel hertneckiger maken. Gelijck seer levendigh by den Comedie-schrijver *Plautus* aengewesen wert *Trinummo*.

Het minnen is een selsaem spel,
Het brengt de minnaer in gequel,
Het is een los een loofse vrom,
Het is een wesen sonder gront:
Al wat men aen de vryers raet;
Dat dunckt de jonckers enckel quaet;
Doch wat hun af-geraden wert,
Daer benen wil haer gilligh hert:
En wat men soo een lucker biet,
Dat wil by doch sijn leren niet;
En wat hem niet gebewen mach,
Daer haeckt by na den gantschen dagh.
Roept yemant soo een vijfen quant,
Gewis die wyckt hem vander hant;
En schoon hem yemant benen sent,
Hy is strax weder daer ontrent;
In 't korte, 't is een wreede pijn,
In Venus Hof verdooft te zijn.

De reden van dese hertneckigheyt is, dat de gene die minnen, leven na hare passien, en sulcke, gelijck *Aristoteles* seyt 10. *Ethic.* 10. stayten voor reden en vermaninge haer ooren. Daerom moet de tijt wel bespiet werden, dat sy best gefint zijn, en hoeft en sinnen gestelt hebben om goede vermaningen plaets te geven.

Wat hier gedaen dient, en moet geenfins uytgestelt werden, maer in 't begin by de handt genomen, eer het quaet diep gewortelt is. Het welck de Meester van de konste der minnen wel leert in sijn eerste Boeck van de remedie der Liefde:

Gesellen boort een woort, wanneer u teere sinnen
Gevoulen eerst den brant en hellen om te minnen,
Soo vint u metter daet ontrent het weeligh kuyt,
En eer het vorder gaet soo roeyt den wortel uyt.

Geloof bet, dien het raecht, met lang hier op te wachten
Soo wert de liefde sterck, en boven uwe krachten,

Dat eerst een beekje was, dat wert een groote stroom:
Dat eerst een sackje was, dat wert een groote boom.

Een sieckte die wel eer stont haest te zijn genesen;
Kan heden buyten raet en sonder hoope wesen:

Een die sijn tijt vergeuwt als by wat goets vermach;
Sal niet bequamer zijn oock op den naesten dach.

Wy zijn onachsiaem volck, en sleuren alle saken,
En willen als het diem niet aen het zeer geraken:

Daer kruypt dan evenstaeg, daer kruypt de kancker voort
Om dat het slim vergift niet eer en was gestoort.

Voelt daerom enigh mensch van Liefde sich bevechten,
Die zy flux in de weer en laet hem onderrechten;

Maer doe het met beleyt, en eer het rinnigh quaet
De sinnen overloopt, en vast gewortelt staet.

In qualen van een geest, in sieckten van de leden,
Daer wijst de stige daer, daer leers de vaste reden.

Dat yeder raet beboeft, en dat ter rechter tijt,
Al-er het slim bejagh tot in het berte glijt.

Daer zijnder onder u van soet verdrayde sinnen,
Die sonder voor-beraet haer stellen om te minnen;

En als het slim finjn is aen het hert gegaen,
Dan spreect men om behulp de beste vrienden aen.

Dit zijn, onwijse jeught, die zijn verkeerde slagen;
Ghy dient van eersten aen om raed te komen vragen;

Het is van ouds geseyt, het licht dat voren gaet
Dat geest in alle dingh voor-al de meeste baet.

Mercurialis in het 4. Boeck van de Sieckten der Vrouwen op 't 10. Capittel, en andere Genees-meesters, raden de gene die met den brant der Liefden ontfleken zijn, haer te onthouden in koude en vochtige lucht: geen bont, veloers, ofte eenige heete klederen te dragen: geen muskeljaer, ofte ruyck-ballen, by haer te hebben, maer liever Canfer. Raden oock sober te leven, en weynigh te eten,

De kretel wert gestilt, wanneer de mage bast,
De ziele wert gesijst, wanneer het lichaem vast.

liever water ofte kleyn bier, als wijn te drincken, alsoo den wijn, nae het leggen van den wijfen *Aristoteles*, 1. *Probl.* 18. de Liefde gaende maect. Waer van het Spreck-woort komt, dat *Venus* verkout sonder *Ceres* en *Bacchus*, dat is, dat de Liefde sonder eten en drincken geen deegh en heeft. Het welck onse groote vrient, Heer *Daniel Heinsius*, Ridder &c. in sijnen Lof-sanck van *Bacchus* aldus uyt-gedruckt heeft.

O *Bacchus* sonder u licht *Venus* als gebonden,

Cupidoo's vyer gaet uyt, sijn pylen zijn gesbonden:
Maer als ghy ont aensiet, soo zijn wy bly van sin,

Bequaem tot soeten praet, en vyerigh in de min.
Hierom ist dat men pleeght hier voorrijds op d' aut aren

Van *Griecken* wijt vermaert, met *Venus* u te paren;
Want sonder *Bacchi* nae, en *Ceres* uwe vrucht,

Ist met de min gedaen, tijt *Venus* op de vlucht.

En daerom is by de oude Wet-houders goet gevonden, dat een Vrouwe die Wijn dronck, en een die overspel dede, met gelijke straf soude gestraft werden. *Leg. 12. Tab. apud Halicarnass. lib. 2. Plin. 14. 19. Agell. 1. 23.* even-wel soo laet de vermaerde Geneesmeester *Gordonus* toe, dat de Verliefde Wijn mogen drincken, maer weynigh, en niet tot dat sy droncken werden. *Ovidius* sreeckt in heel ander gevoelen, daer hy genees-middel voor de Liefde geeft:

*De wijn, de soete wijn is dienstigh om te minnen,
Maer neem hem niet te veel tot ondiens van de sinnen.
Door wint soo leeft het eyer, en 't brand na onsen lust,
Maer is de wint te groot, soo wort 't uyt-geblust.*

En hy raet verder tot behulp voor de Liefde, ofte gantsch niet droncken te drincken, of soo dat men om geen swarigheyt meer en dencke. Welcken raedt een Poëet die soo naeu niet en fiet, lichtelick toe te geven is: maer soo licht niet, den Platonischen wijs-gerigen *Marsilius Ficinus*, de welke, over het Bancquet van *Plato*, raet geeft voor de Liefde, hem al te met droncken te drincken om nieuw bloedt, en nieuwe geesten te maken, in plaetse van het bloedt en de geesten, die door het verlieven besmet zijn. Dan desen raet en is niet alleen quaet, maer oock godtloos, leerende de eene foute door d'ander genesen, en dat tot schade van de gesontheyt. Behalven dat de bloet-schande van *Lob* den selven volkomenlik overtuygt van onwaerheyt. Men sal dan de soberheyt voor een beter behulpmiddel aen-nemen, hem van alle heete en gekruyde spijs wachten; weynigh vleesch, eyeren, en 't gene veel voedsel geeft, ofte winden maect, maer liever salaet, verkoelende kruyden, en spijs van weynigh voedsel gebruycken.

En dit is een van de drie behulpmiddelen, die *Crates* gaf aen de gene, die met Liefde te seer gequelt waren, te weten den *Honger*, de *Tijt*, en de *Strop*. Want gelijk gasten, en brassen het voornaemste voedsel is van de Liefde, soo is haer genees-middel den *honger*, het vasten, en de soberheyt. Indien dat niet en helpt, soo sal de tijt her allencxkens slijten, wiens manier is alles te matigen, veranderen, en te doen vergeten. En by aldien oock dese middel geen baet by en brenghet, dat men dan tot den *Strop* kome, dat is, dat den Verlieften hem uyt mistroostigheyt verhangt. Wy vervloecken desen lesten raet, als geheel strijdende tegen het Christelicke geloove: hoewel hy dickwils van dese rampsaligen in 't werck gestelt wert.

Voor een van de beste behulpselen werdt geraden *Ledigheyt* te schouwen, het welck het oor-kussen van de Liefde is. Daerom sullen de Verliefte haer al-tijd befigh houden met het een ofte het ander te doen, na haer beroep en gelegentheyt. Welcke lesse oock gegeven werdt van den meer-gemelten *Ovidius* 1. de *remed. amor.*

*Al wie door liefde quelt, en wenscht te zijn genesen;
Die moet in slaegh bedrijf, en nimmer ledigh wesen;
Door leuy te zijn soo wast het weligh Venus-kint,
En daarom is het wicht hier wonder toe gesint.
Vraecht yemant hoe het komt, dat, na een dertel malen,
Veel menschen menighmael in wyle lusten vallen?
De reden is bekent: om dat se ledigh zijn;
Want dat is aen den geest een wonder boos seyn.
Indien het water staet, soo moet het strax bederven,
En jonckheyt sonder werck die sal het licht verkerven;
Het yser roest terstont indien het maer en rust,
En wie daer ledigh is die valt in wyle lust.*

Hierom seggen de Poëten dat *Cupido* noyt en heeft konnen overwinnen, ofte doen verlieven *Vesta*, *Pallas*, en *Diana*, daer hy over alle d'ander Goden en Godinnen meester geworden was: willende ons met die fabule leeren, dat de gene, die haer vermaeck hebben in de jacht, wijsheyt, huys-houdinge, het lief-koolen niet onderworpen en zijn.

*De Spinnekop en sal de slange niet genaken,
Als sy die besich fiet, of neerstigh vint in 't waken:
Maer soo de slang haer eent door ledigheyt geest bloor,
De Spinne valter op, de slange komt in noot.
Die schouwen wil de min, of van haer zijn genesen,
Dient sonder yet te doen tot geener tijt te wesen:
Dat kleyn vergiffigh dier, dat dertel Venus-wicht,
Neemt ledigheyt te zijn een wet-steen sijnder schicht.*

Daer zijn even-wel eenige oeffeningen, die seer schadelick zijn, als het Musijck-singen, en spelen op instrumenten: als mede het lesen van *Minne-boecken*; het welck oock niet vergeten en is van den selfden meester der Liefde:

*Ghy die van minne-brant begeert te zijn genesen,
En wilt geen dertel jock, of geen Poëten lesen,
Al ben ick even-selvs van dit geselschap een,
Noch segh ick even-wel dat ick van heren meen.
Wy dichters in 't gemeen beschrijven vreemde saken,
Die oock een eerbaer heri by wijlen gaende maken:
Wie leeft *Tibullus* werck, die niet en wert gewont,
Als hy sijn Liefste prijft, en haren rooden mont?
Wie leeft *Catullus* boeck, die niet en wert om stecken,
Als hy van Liefde schrijft, en van haer soete trecken?
Ons rot is dertel volck, en lievert van den doeck,
Ghy laet dien geulen hoop, en leeft een deftrigh boeck.*

Noch erger zijn de openbare spelen, maeltijden, en het danssen. Want soedanige oeffeninge opent en verheugt niet alleen 't Herte, maer oock 't geheele *Lig-haem*, waer door de Liefde, gelijk als door een geopen-de venster, lichtelick in-gelaten werdt. En 't gene in sulck geselschap 't gevaerlickste is, dat is het malen en soenen: waerom onse Maeghden qualick seggen, dat het soene maer een af-vegen is, en met de *Herderinne* van *Theocritus*, dat een soeten niet om het lijf en

heeft; want door soenen en mallen werdense aen beyde zijden gaende gemaecte, en komen lichtelick verder. De Italianen seggen, *Donna basciata, Meza chiavata*; en de groote Poëet in sijnen Spiegel:

Een wijngaert dichte by de stadt,
Een boom met fruyten aen de padt,
Een slot dat op de grensen staet,
Een wijf dat veel lareyen gaet,
Een schoone, jonge, vlugge maeght,
Gekust, geleckt, gestreelt, gevraeght,
Zijn dingen die een handigh man
Met toefien niet bewaren kan.

De Keyser *Claudius*, als *Suetonius* betuyghet, werde door 't recht dat hy hadde om *Agrippina* sijn broeders dochter te kussen, verweckt tot een bloet-schandigh houwelick. Hierom raedt de wijse *Socrates* wel te recht, by *Xenophon* in de *Maerijt*, dat de gene die haer kuys en eerlick willen houden, haer van schoone te soenen, onthouden. Die dan sijn selven geen slave van *Cupido* wil maken, moet sulck geleschap, en diergelijck gebaer schouwen. Daerom en woude *Alexander de Groate*, als hy *Darius*, den Koningh van Perseyen, overwonnen hadde, de vrouw en dochters niet eens onder sijn ooggen laten komen, om door hare schoonheyt niet verleyt te werden:

Het oogh, alleen het oogh, kan gansch den mensch onrusten,
Het is een open deur, een inganck van de lusten;
Die, sonder goet beleyt, die vensters open doet,
Krijght, lichtier als by meyn, een dief in sijn gemoet.

Soo seyde *Salvianus*, dat de ooggen als vensters waren van ons gemoet, en dat alle begeerlickheyt in 't Herte door de Ooggen, als door eenige loop-graven in-kroop. Daer van noemt oock den Apostel *Petrus*, Ooggen vol van oyerspel, 2 *Ptr.* 2. En daerom selt de Geneesmeester van de Liefde, het af-wefen van de beminde voor een genees-middel:

Begeedy los te zijn van *Venus* wreede banden,
Verlaet u vaderland, besoek de vreemde landen,
Seyt *Naso*, *Venus* rolek: dat meeps *Venus* kint
Magh tegen 't reysen niet, &c.

Hier toe hooren oock eenige onkuysche en lichtveerdige schilderyen, die mede lichtelick tot onkuysheyt verwecken. De jongman *Chorea* vervolgende een meysjen, daer hy op verliefte was, sagh 't haren huys hangen, een schildery van *Jupiter*, hoe hy in schijn van een gouden regen in de schoot van de schoone *Danaë* storten; waer uyt hy by sijn selven besloot, dat 't selvespel hem mede niet qualick passen en soude, dewijl het sulcken grooten Godt gedaen hadde. *Terent. Eunuch.*

Al wat het stout pinxcel uyt luchten hoofde treckt,
Heeft menigh oogh getergh, in menigh hert bezleckt,
Een Loth, of *David* val ten nacusten af te malen,
Doet, ick en weet niet hoe, de losse sinnen dwalen;
Een stier, een valsche swaen, die jonge maeghden schent,
Heeft dickmael aen de jeught de lusten in-geprent.

Avicenna, *Gordonius*, *Arculanus*, *Villanova*, en andere Genees-meesters raden, de gene, die te seer op yemant verliefte is, tot de Liefde van een ander te trecke, en hem een nieuwe vrijster te geven, door welckers vriendelikehyt hy allenckens vervremt mochte werden, en van die weder tot een derde, en so al voort, om de Liefde t'eenemaal te verdeelen, tot dat hy 't vryen geheel moede wert, en hem vry gevrijt heeft: gelovende met *Aristoteles*, dat de gene die veel vrienden hebben, geene en hebben, en alsoo die vele vrijsters versoecken, op geene en sullen verfoeten. Welcken raet te vooren gegeven was, by den Poëet *Ovidius* in sijn Genees-middelen der Liefde met dese versien:

Ick vade, tot behulp van u verdwaalde sinnen,
Dat ghy op enen tijt twee vrijsters siet te minnen;
Een dieder twee gelijck voor hem verkiesfen kan,
Dat is een lustigh hert, dat is een rustigh man.
Soo ghy een vliet verspreyt in veldderhande tacken,
Haer loop, haer snelle stroom die sal terstont verswacken.
Soo ghy een vyer verdeelt, daer is geen twijfel aen,
De brant sal minder zijn, de vlam ter neder slaen.
Indiender twee gelijck in u gedachten spelen,
Ghy sult te vryer zijn, ghy sult te minder quelen,
Ghy sult noech vrolick zijn, schoon d'ene qualick wilt,
En siet! in dit gewoel wort u de geest gestilt.

Maer of desen raet wel somtijts ten besten luctsoen is hy even-wel niet sonder gevaer. Want gelijck de Gewoonte de tweede nature is, soo is te vreelen dat de Liefde door dese middel niet altijt verdeelt, en soo vermindert, maer oock altemet verdubbelt en vermeerdert mochte weeden. Dewijl dese gewoonte van vryen, eens vast in de hersenen geprent zijnde, den Minnaer gestadigh op sijn plat doet vallen, en sijn sinnen soo wel hier, als daer vast kan maken.

Hylas, by den Françoischen schrijver *Honoré*, *Dar-sée*, in sijn *Afrée*, ofte Herdersche Vryagie, konde geheel aerdigh met alle winden waeyen, en soo vryen, dat hy altijt vryende bleef, en niet lichtelick van liefde malen werde. Maer den verliefden Poëet schenen al de vrijsters bequaem om van hem bemint te werden; in elcke seyt hy 2. *Amor.* 4. een oorfaeck van Liefde te vindē: en 2. *Amor.* 10. klaegt hy sijn vriend, dat hy op enen tijt op twee vrijsters even versot was.

Is vorder dienstigh voor de gene, die op yemant te seer verliefte zijn, dat sy haer selven dickwils voor ooggen stellen, al de gebreken van de gene, die sy beminnen, en gestadigh overdencken al 't gene haer mistaet. 'T welck van den Genees-meester der Liefde oock

oock niet over-geslagen en is, *i. de remed. Amor.* daer hy gebruyckt dese versien:

Indien ghy wilt den geest van u geminde keeren,

Leert hier hoe datse menighi de sinnen over-beeren:

Siet datse veel bedenckt, en u voor ooggen stelt,

Hoe datse menighmael u dapper heeft gequelt.

Hoe datse rancken heeft en wonder sijnne grepen;

En datse met bedrogh u dickmael heeft genepen;

In 't korte paster op dat ghy veel over-gaet

Al dat aen haer gebreekt, en dat haer qualick staet.

Die alsoo gestelt is, kan niet beter sich in-beelden, seyt Cicero 4. *Tuse.* als hoe weynigh, hoe verachtelick, hoe nietigh dat het is, daer hy soo seer na verlanght, en hoe licht dat hy sulcx ontbeeren soude kunnen, ofte op een ander verkrijgen.

Men sal oock overdencken, dat 't niet al vyolen en zijn, dieder ruyccken, en dat dickwils onder een schoon aengesicht wel een vuyl en ongesont lichaem gedragen wert: oock dat men voor seer fraey acht, dickwils niet anders en is als vuyligheyt en blancketfel. Waer toe dienen kan 't exempel (by *Suidas* beschreven) van een jonge dochter van Alexandryen, met namen *Hyparia*, de welcke soo geleert was, datse openbare lessen dede. 'T gebeurde, dat een jongh leerlingh, door haer uytinement verstant en schoonheyt, seer op haer ver-liefde, en haer tot sijnen wil verfochte: dien sy de vuyle en de besootelde doecken van haer stonden toonende, seyde, Siet daer 't gene ghy soo seer bemint; en maeckten hem alsoo een af-keer van 't gene hy na-gelooopen hadde, *Ovidius* siet mede op diergelijke in 't 2. boeck van de genees-middelen der Liefde:

Hy sagh eens op een vjt haer vrouwelicke deelen,

Die wat ten man gelijck genegen is te streelen:

En even dat gesicht viel hem soo selsaem in,

Dat hy een af-keer kreegh van sijn begonnen min.

S. Isidorus verhaelt in den 53. brief van sijn 2. boeck, hoe dat een seker jonghman, seer tot de vrouwen gene-gen, siende een seer schoone dochter, op haer quam te verlieven, en alles in 't werck stelden om tot sijn meeninge te geraken. In 't eerste sloegh sy hem plat af: want het was een dochter, die reynigheyt belooft hadde. Maer als sy vernam, dat de vryer stont om van liefde dul en rasende te werden, soo bedachtse een middel om haer eerbaerheyt te bewaren, en met eenen sijnen brant uyt te blusschen. Voor-eerst dootse haer schoon hayraf-scheeren, en afschrappen, streock haer aensicht met natte asch: daer nae laetse den sot by haer komen, seggende, Hebt ghy noch sin in dat leelick backhuys? Hy door dese vrage ontlast zijnde van de rasernye, die hem quelden, voelden dat den brant van sijn liefde uytgingh en vervloogh.

Raymundus Lullus, een seer geleert en vermaert Spaengiaert, van een dochter, daer hy seer op verlot was, dagh geset zijnde, quam met groote begeerte na

haer toe loopen. Maer by haer komende, toonde sy hem haer sijncker borst, die geheel van de Kancker op-gegeten was, waer door sijnen brant verkoelde, en nam daer van oorfaeck, om de Genees-konste te gaen leeren, 't welck hem soo wel geluckte, dat hy middel vant, om dat schrickelick gebreck te genefen.

Hier by sal ick noch een kluchtig exempel vertel-len, van de genefinge der Liefde, getrocken uyt de vertellingen van de koninginne van Navarre, *Nouvelle 20.* In 't lantschap van *Daulphiné* in Vranckrijck, was een Edelman, genoemt de *Heer van Riam*, van de huys van den Koning *François* de I. een jongman van sonderlinge schoonheyt en eerbaerheyt. Dese maeckte langen tijt de vryer aen een sekere Joffrouw, weduwe zijnde, dewelcke hy soo seer beminde en eerde, dat uyt vreesse van haer gunste te verliefen, hy haer niet en dorst moeyelick vallen, om 't gene hy aldermeest begeerde. En wel wetende dat hy fraey, en weerdig was om bemint te wesen, beloofde vastelick het gene sy hem dickwils swoer, te weten, dat sy hem meerder beminde, als alle de Edel-lieden van de werelt, en dat by aldien sy yet soude moeten doen voor een Edelman, dat sulcx alleen voor hem wesen soude, als de volmaeckste, die sy immermeer gekent hadde, hem biddende daer mede sich te vreden te houden, sonder te willen treden over die eerlicke vrientchap; hem versekerende, by aldien sy vernam, dat hy yet voorders verfochte, ais redelick was, dat hy de selfde t'eenemael verliefen soude. Den armen Edelman en hiel hem niet alleen daer mede te vreden, maer sijn selven oock voor geluckig, van gewonnen te hebben 't herte van de gene, die hy meenden soo eerlick te zijn. Het soude te langh vallen, wijtloopigh te vertellen alle sijn lange vrya-gen, ende reysen, die hy dede, om haer te verloccen. Maer om te besluuten, dien armen martelaar van een aengenaem vyer, van 't welcke hoe men meer brant, hoe men meer branden wil, verfocht altijt te vermeerderen sijn martelaerschap. Op sekere tijt krijght hy een inval om te gaen besoecken de gene, die hy liever hadde, als sijn eygen selven, endie hy achte boven alle de vrouwen van de werelt. Aldaer gekomen zijnde, gaet hy in haer huys, ende vraeght waer sy is. Men seydt hem, datse even uyt het Lof gekomen was, en in den hof haer wat gingh vertreden. Hy treet van 't paert, en gaet recht na den hof daer sy was, en vint aldaer hare kamenieren, die hem seyden, datse alleen was gaen wandelen in een lange gaeldery van den selfden hof. Hy begint meer als oyt te voren te hopen op een lekker beetjen. En so stil, als hy konde, soeckt hy haer, uyttermaten verlangende om haer alleen te vinden. Maer komende ontrent een speel-huyf-ken van gevlochte boomen, treet hy daer haestelick in, als een die niet en wist hoe hy tijts genoegh sien soude de gene, die hy soo uyttermaten beminde. Maer met dat hy in komt, soo vint hy sijn Joffrouw in 't groen leggen, omhelt van haren sal-knecht, een mensch soo

vuyt, leelick, en onbeschoft, als hy was een fraey, eerlick, en zengenaem Edelman. Ick en sal niet aenvangen 't spijt, dat hy hier uyt nam. af te schilderen: maer 't selfde was soo groot, dat het kracht hadde om op een oog-blick uyt te bluschen een vyer, 't welck soo lange tijt gebrant hadde. En nu soo seer ontsteken door spijt, als hy te voren geweest hadde door liefde; seyt hy haer, Me-vrou, wel bekomet u: door uwe vuyligheyt, die ick van daegh gesien hebbe, ben ick genesen en verlost van mijn gestadige pijn, daer de eerbaerheyt, die ick meende dat by u was, oorfaeck van geweest is. En sonder ander afscheyt, keert hy rasser wederom, als hy daer gekomen was. De arme vrou, en gaf hem anders geen antwoord, als dat sy haer handen voor 't aensicht hiel. Want alsoofse haer schaemte niet en konde decken, soo deckten sy haer ooggen, om niet te sien den genen, die nu sagh hoe geveynst sy haer te voren gehouden hadde.

Nu om te besluyten, gelijk door de onkuysche Liefde huylgesinnen, steden, en landen 't onderste boven geworpen zijn, als te sien is aen *Tarquinius* de fesse en laetste Koningh van *Romen*. *Dionysius* de jonge, en *Hieronymus*, tyrannen van *Sicilyen*. *Appius Claudius*, thien-man van *Romen*, *Galleazzo Sforza* Hertogh van *Milan*, *Alexander de Medici*, eerste Hertogh van *Florenge*, *Peruccio*, tyrann van *Siena*, 't in-nemen van *Troyen*, door de *Grieken*, 't vermoorden op eenen avont van al de *Françoisen* in *Sicilyen*, en diergelijke, daer de *Historyen* vol van zijn: soo siet men aen d'ander zijde wat goet en voordeel dat het aen *Alexander de Groote* dede, dat hy de eerbaerheyt bewaerde van de huylvrouw en dochters van den Koningh *Darius*, die sijn gevangen waren, als te lesen is by *Quintus Curtius* in sijn *Historye*, en *Plutarchus* in 't leven van *Alexander*; oock mede hoe dat *Scipio* al de herten van de *Spaengiaerden* wan, met dat hy een schoone Joffrouw ongeschent haren Bruydegom t'huys sant, gelijk de selfde *Plutarchus* mede in 't leven van *Scipio*, als oock *Livius*, en *Florus* in haer *Historyen* beschrijven. 'T selfde dede *Pompejus*: oock *Totilas* Koningh der *Gotthen*, als hy *Cuma* in-nam, gelijk by *Sigonius* te sien is, in sijn negentiende Boeck van 't *Westen-rijck*.

Selim de wreede *Turcksche* Keyser, die *Vader* en *Broeders* om doen brengen heeft, wert even-wel over dese deught gepresen van den *Spaenschen* schrijver *Illascas* in 't leven van *Leo 10*. De groote *Capiteyn* (gelijk hy in 't eerste als hy in *Italien* quam, van de grootche *Spaengiaerts* genoemt werde, en daer nae dien naem met het in-nemen van 't *Koninkrijcke* van *Napels* wel verdient heeft) was mede soo vroom en eerlick, dat hy niet en wilde waer-nemen de goede gelegentheyt, die hem voor-quam van een vader, maer arm edelman, hem aenbiedende twee sijne dochters van sonderlinge schoonheyt, meenende daer door hem selfen uyt den noot te helpen. Maer de groote *Capiteyn*

teyn help hem, en hylckte die twee *Joffrouwen* aen twee *Edel-luyden*, meer sorge dragende voor haer eere, als de eygen *Vader*: gelijk blyckt uyt het 7. *Capittel* van de *Chronijck*, die in *Spaenschen* van hem beschreven is; welcke daet hem by een yegelick eenen grooten en goeden naem maecte, en was hem sonderling vordelick tot sijn aenflaggen. In *Spaengiaerts*, *Italianen*, en andere *Volckeren*, die wat heet van naturen zijn, is dit vry te verwonderen. Maer onse *Nederlandsche* natie heeft dese deught meest van haren ingeboren aert, en werdt derhalven by alle volckeren over hare eerbaerheyt geroemt. Gelijk onlangs oock van de geestelicke maegden in *Brabant* gedaen heeft de *Cardinael Bentivoglio*, *Nuntius* van den *Paus* aldaer, in sijn *Italiaenschen* vertoogh dat hy van de *Nederlanden* aen sijn *H. doet*. Daerom ist ons soo veel te schandelicker, en schadelicker, als wy ons tegen aengeboren aert van de *Minne-sucht* laten overwinnen.

Van de Eer-gierigheyt.

Het V. Capittel.

DAer is een ander plaegh om onlust in te voeren, Die komt wanneer den mensch op eer begint te loeren, Op staet-sucht is geset; want dan is 't dat de geest Voor ick en weet niet wat, voor alle dingen vreesst. Siet daer een staegh gequet; de woningh van de sterren Die heeft men even-selvs die heeft men sien verwerren By dit onrustigh spooch, soo datter twiſt ontstont Ter plaetse daer men noyt als soete vreed' en vont. Wel om dit grilligh bloet uyt onsen geest te drijven, Soo dient een yder mensch in sijn gemoet te schrijven, Dat Gods van alle tijd verwaende sinnen haet, En trosse lieden straft, en met den donder slaet. Wie dan met sijnen Gods in vrede soeckt te wesen, Moet als een stige les dit aen sijn herte lesen: Ey! waerom dus gepooght; tot eer en boogen lof? Wy zijn (hoe groot wy zijn) maer aerd' en enkel stof.

DE Eer-gierigheyt, de welcke niet anders en is als een groote liefde en begeerte van eere en staet, stort haer lichtelick in de fraeyste geesten, en kan seer qualick uyt de selve getrocken werden. Het is wel dat men oordeelt, dat wy het gene goet is, behooren te om-hellen: maer wy stellen de eere boven alle goet, en daerom loopen wijse met alle geweld na. De Eer-gierige is altijd ongerust, hy pijnicht hem selven gestadigh met hope, begeerte, enorghvuldigheyt: hy wil allesins de eerste zijn, ende en kijckt nimmermeer achter hem om, maer altijd voor uyt na de gene, die hem voor gaen, en meerder zijn: en het is hem grooter verdriet, datter een voor hem gaet, als het hem vreught is, datter hondert achter hem komen. Dit heeft de eersuchtige *Julius Caesar* wel betoont, als hy tegen sijn volck, 't welck al lachende vragde of in seker kleyn

Dorp-

Dorpten, daer sy door reyfsden, oock wel geloop om
 staet en officie was, antwoorden, dat hy in die plaetse
 liever de eerste was, als te Romen de tweede. Sijn be-
 geerlickheit is volbracht, maer hoe en met wat eyn-
 de? Na dat hy door den doot van veel duysenden, en
 met dayfent gevaerlickheden van sijn eygen leven,
 dat hy selve in Spaengien eens met sijn eygen handen
 meende te verkorten, ten lesten naelicx meester ge-
 worden zijnde, werde in den vollen Raedt van sijn
 vertroude vrienden met drie-en-twintigh steken om-
 gebracht, neder vallende voor het beelt van Pompejus,
 dien hy te voren ter doot vervolgt hadde.

Deze Eer-gierigheit, en begeerte om alrijt meer-
 der te zijn, heeft voor eenige jaren den manhaftigen
 helt de *Marschal de Byron* op een schavor gebracht, en
 daer belet door een slag van een *Borgoignon* (gelijk
 men voorgeeft, hem voorseyt te welen) dat hy geen
sourereyn ofte opper-hoof en werde, daer hy na trach-
 te. Stellende alsoo sijn leven en groote staten in ge-
 vaer, om yet dat heel los en onseker was. Hier toe en
 past niet qualick het gene den Koning *Philips* van Ma-
 cedonien gebeurde van den wijs-gerigen *Diogenes*. De
 welcke komende in 't Konings leger voor de stadt
Chebronca, werde van de Krijghs-knechten aen-gestaft,

en voor *Philips* gebracht: die een onbekent man sien-
 de, riep verstoort, O ghy Verspieder! Waer op *Dio-
 genes* seyde, Voorwaer een verspieder: want ick kom
 hier om u sorsigheit te sien, die niet te vreden zijnde
 met het Koninghrijck van Macedonien, nae andere
 staende, u selven in gevaer werpt, om u rijk en leven
 te verliefen. De Koning verwondert zijnde over sijn
 vryspreken, liet hem los gaen. En misfchien door dese
 vrye berispinge verbeterd zijnde, seyde eens, als hy in
 't zant, daer hy in gevallen was, saghe de groote van
 sijn lichaem: O wat mogen wy de geheele werelde
 begeren, daer wy maer soo kleynen plaetse aerde van
 naturen van doen en hebben! 't welk sijn sone *Alex-
 ander de Groot* niet wel en bedacht, als hy schreyde,
 doende wijs-gerige *Anaxagoras* leerde, datter ontal-
 licke werelden waren, om dat hynoch van geen een
 meester en was.

De Eer-gierigheit is van soo grooten kracht, dat se
 alle ander Bewegingen te boven gaet, en overwindt,
 selfs oock de Liefde, de welcke het nochtans naelicx
 kamp wil geven. Gelijck wy sien in *Alexander*, *Scipio*,
Pompejus, en so veel andere, als in 't laetste van 't voor-
 gaende Capittel geseyt is, de welcke met een groote
 stantvastigheit en kloeckmoedigheit haer onthouden
 heb-

hebben van d'alderschoonste Vrouwen, die in haer macht waren, daer sy anders van Eer-gierigheyt brandeden, ja dese overwinninge van de Liefde dienden haer tot de Eer-gierigheyt, (*Nil domi impudicum, nisi dominationi expeditur. Tacit. de Agrippina.*) voornamelick *Julius Caesar*. Want daer is noyt yemant meer genegen geweest tot de Vrouwen, even-wel hadt de Eer-gierigheyt in hem altijd de overhandt, soo dat de wellust hem niet een ure dede verliefen, die hy besteedden konde tot sijn vergrooting. Wy sien aen d'andere zijde, dat in *Marcus Antonius*, en andere, de kracht van de Liefde alle beleyt en forghvuldigheyt wech-gemen heeft. Maer als dese twee Bewegingen in twee gelijcke schalen geleyt waren, men soude sien, dat de Eer-gierigheyt de swaerste woegh. De Liefde kan versadige, en door verscheyde middelen genesen werden: maer de Eer-gierigheyt is nimmermeer te versadigen, ja sy vermeerdert door het verkrijgen, en bekomen van 't gene, daer se eerst om gewenicht heeft, en daer en is geen middel, om de selfde uyt te blussen, zijnde gantsch gewickelt selve in de Ziele en Reden. Sy en overwint oock de Liefde niet alleen nopende de gerustheyt en gesontheyt: (want eer-sucht en rust zijn dingen die niet te samen en kunnen wonen) maer oock het leven selve, gelijk *Agrippina*, de moeder van *Nero*, betoont heeft, de welke, als *Tacitus* verhaelt, onderfoeckende en vernemende by de *Chaldeers*, dat haren soon Keyser soude werden, maer dat sulcx haer het leven soude kosten, antwoorde met de rechte woorden van de Eer-gierigheyt, *Laet hy my doot slaen, als hy maer Keyser is.*

Vorders doet de Eer-gierigheyt geweld op de Wetten, en de *Conscientie* ofte het Gewisse, selve, seggende de Leer-meefters van de Eer-gierigheyt, dat men altijd en in alle dingen de Wetten moet gehoorsamen, behalven in het stuck van regeringe; als zijnde soo leekeren beetjen, dat het wel de pijn waert is, daerom sijnen vasten te breken. *Caesar* plagh dickwils in de mont te hebben, de versen van *Euripides*, verhaelt en vertaelt by *Cicero* in 't eerste Boeck van de Officijen.

*Indien men 't recht oyt sehenden magh,
Het dient gedaen om 't boogh gesagh:
Maer waer anders magh geschen,
Laet daer u deught en vroomheyt sien.*

Ick sal hier een exempel stellen uyt den doortrapten werelt-wijsen *Nicolaes Machiavel*, 't welck hy verhaelt in 't boeck van den Prince op 't 8. Capittel. In onse tijden, seyt hy, regeerende de Paus *Alexander de sesste*, na dat *Oliverotto da Fermo* veel jaren kleyn gebleven was, soo werde hy door sijn oom van moeders wegen, met namen *Giouanni Fogliani*, onderhouden, en in sijn jonckheyt gegeven aen den Velt-oversten *Paulo Vitelli*, op dat hy, sijn krijgsh-handelingh siende, en leerende, gevordert soude mogen werden. Na de doot

van *Vitelli*, dienden hy onder *Vicellozzo* sijn broeder, en zijnde gaen van verstant, en wacker van persoon, werde in korten tijt onder de eerste van sijn leger. Maer hem in-beeldende dat het dienstbaer was onder een ander te staen, nam voor met hulp van eenige borgers van *Fermo*, by de welke de slavernye van haer vaderlant aengenamer was, als de vryheyt, en met de gunst der krijgsh-luyden van sijn Overste, hem meester van *Fermo* te maken. Schreef derhalven aen sijn oom *Fogliani*, alsoo hy veel jaren van huys geweest was, dat hy nu eens geerne hem en sijn vaderlicke stadt sien soude, en alsoo hy anders nergens na getracht en hadde, als om eer in te leggen, op dat de borgers sien mochten, dat hy sijn tijt niet te vergeefs besteedt en hadde, soo wilde hy wel eerlick in-komen, vergeselschapt met ontrent hondert van sijn vrienden en dienaers: en badt, dat hem geliefde ordre te stellen, dat hy van de borgers eerlick mocht ingehaelt werden, het welck niet alleen tot sijn eere en soude strecken, maer oock tot eere van hem selven, van de welke hy op-getrocken was. De oom dede hier in voor sijn neve al wat hy vermochte, en doende hem eerlick in-halen, liet hem in sijn huys herbergen, alwaer na eenige dagen, in de welke hy ordre stelde tot sijn toe-komende schelmerye, hy een groote maeltijt gaf, noodigende sijnen oom, en alle de voornaemste van de stadt, op 't lest van de selfde worp hy op de baen de grootheyt van den Paus *Alexander*, en *Caesar* sijnen soon, en van hare aenstagen, waer op sijnen oom, en de andere gaffen antwoort gevende: soo rijst hy schierlick op, seggende, dat dese dingen waren, om in heymelicker plaetse van te spreken, en vertrock alsoo in een kamer, daer hem sijn oom, en alle d'ander borgers volgden: en sy en waren naulicx geseten, of daer quamen uyt verborge plaetsen krijgsh-knechten, die *Fogliani*, en alle d'andere doot smeten: na welke moort begaf hem *Oliverotto* te paert, reede door de stadt, en belegerde in 't Paleys de Magistraet, soo dat se door vreesse genootsaeckt waren, hem voor haren Prince en Heere aen te nemen, en na dat se alle-gader om-gekomen waren, die hem konden tegen wesen, stelde hy sijnen staet, na hem dochte, geheel vast. Maer wat eynde? een jaer na dit feyt, liet hy hem (tegen den aerdt van de Italianen) van sijnen verfoenden vrient *Caesar Borgia* bedriegen, soo dat hy met *Vicellozzo*, die hem den oorlogh en de schelmery geleert hadde, te *Sinigaglia*, na sijn verdiensten geworcht werde: gelijk in 't bysonder mede beschreven is by den selven *Machiavel*. De vermelte *Borgia*, sone van den Paus, siende dat sijn outste broeder de Hertog van Candyen sijn eer-gierigheyt in de weeg was, liet hem op een sekeren avont, als sy te samen by haer moeder *Vannoccia* wel vrolick geweest haddē, in den *Tiber* smijten, en leyde daer na sijn Cardinaels hoet neder, om eē krijgsman te wesen, tot dat hy na veel avontuers ten laetsten in Spaengien gevanckelik gebracht zijnde, in de belegeringe van een slechte plaets in *Navarre* om hals quam.

Waer

Waer uyt wy sien, dat de Eer-gierigheydt wech neemt, de eygen wetten van de Natuere. Van daer is gekomen het vermoorden van ouders, kinderen, broeders; gelijk getuygen *Abfalon*, *Abimelech*, *Athalia*, *Romulus*, sey Koningh van Persien, *Selim*, *Soliman*; en meest alle de Turckische Keyfers. Siet verscheide exempelen in de Historise Overdenckingen van *Camerarius*, in 't 8. cap. van sijn 5. boeck van 't Eerste deel.

Charles VIII. Koning van Vranckrijk had een eenigh kint, dat heel jongh storf; tot blijdschap, seggen de History-schrijvers, van de Vader, om dat hy vreesde dat het hem te gauw wesen soude. En hy selve was van sijn Vader *Louis XI.* in geenderhande saken opgetrocken; om dat hy geen tegen-stander aen sijn Soon hebben soude, gelijk hy aen sijn Vader *Charles VII.* geweest was.

Wy lesen in de Italiaensche historie van *Guicciardini*, en andere, hoe dat *Lodovico Sforza*, om sijn selven Hertogh van *Milan* te maken, alle de gene, die hem tegen waren, van kant help, en den rechten Heere *Gio Galeazzo*, sijn broeders soon dede vergeven, en gansch Italien in onrust gestelt. Maer met wat eynde? dat hy niet alleen sijnen staet, maer oock sijn vryheydt quijt werde, uyt-treckende met de krijgsknechten in Switser kleederen, en verspiet zijnde, in Vranckrijk gebracht, alwaer hy thien jaer, tot dat hy storf, in een toren gevangen sat.

Niet beter en is 't gegaen met *Thomas Wolsey*, die van niet opgekomen zijnde, en door gunst van den Koning *Hendrick de VIII.* Aertzbisschop van *York*, en Cardinael gemaect wese, en in Engelandt al dede wat hy begeerde, daer mede noch niet te vreden was, maer uyt een onlijdelicke hoovaerdigheydt wilde Paus wesen, daer toe hy oock na de doodt vrn *Leo de 10.* een gesant te Romen aen de Cardinalen gefonden hadde. In de brieven aen uyt-heemsche Prinzen stelden hy sijnen naem altijt voor den naem des Konings, schrijvende: Ick en mijnen Koning. Ten laetsten de Koningh sijne onbeschaemde eer-gierigheydt moede werdende, belaste hem gevangen tot Londen te brengen; maer hy sterfonder weegh van hert-seer; gelijk in de Engelsche en andere historyen breeder te lesen is.

Noch arger is 't in 't selfde Engelandt gegaen met *Jas Dudley*, Hertogh van Northomberlant, die met quade streken de Kroone aen sijn huys socht te brengen. Om daer toe te geraken, bevelde hy dat beyde de Oomen van Koning *Edward*, door valsche beschuldigen, daer hoofd op een schavot lieten. Welck na sijnen sin uyt-gevallen zijnde, so dede hy trouwen sijn vierde soon aen *Jeane Graye* (wiens moeder een dochter was van *Marie*, suster van Koning *Hendrick de VIII.*) en bracht soo veel te wege by den jongen en sieckelicken Koning *Edward*, dat hy tegens den uystersten wille van sijnen vader, beyde sijne susters voor-by ging, makende erfgenaem van de Kroon de gemelte *Jeane*, die

korts daer aen, na het overlidde van *Edward*, de Kroon opgedrongen werde, het welck die treffelicke *Princesse* met haer leven most bekoopen, en den aen-legger *Dudley*, na dat hy tegens de Koninginne *Marie* met gewapende macht, als een Koningh uyt-getrocken was, werde de voeten onder 't paert (gelijk my verhaelt is van de gene, die 't gesien hebben) aen malkanderen gebonden, in Londen gebracht, en in 't openbaer onthalt. Dese is geweest de vader van *Robert Dudley*, grave van *Leycester*, en gouverneur van Nederlandt.

Wy sien vele Gebreken den Mensche metter tijdt verlaten, maer de Eer-gierigheydt alderlangst by blijven. Soo vertelt *Montaigne* van een groot Heer, die hoog van jaren leggende aen den Steen, het laetste van sijn leven bestede met bekommering over een statige uytvaert, biddende de Heeren, die hem quamen besoecken, de selfde te willen by-wesen.

En voorwaer de Poëten, die onder de wolcken van haer versieringen en fabulen de waerheyt plegen te bedecken, vertoonen ons genoeg welck het eynde zy, en den ellendigen om-loop van den eer-gierigen. Soo seggen sy, dat *Phaëton* met den blixem gelagen is, om dat hy soo hooverdigh was, dat hy dorst bestaen wagen en paerden van de Son te voeren: luttel denckende om de goede vermaninge, die *Phaëton* sijn Vader hem gegeven hadde.

Het selve is ons voor-gebeelt, door den val van *Icarus* de sone van *Dedalus*, die, om dat hy al te hoog wou vliegen, in de zee gevallen is. Welck ongeluck van den Poët *Ovidius* belchreven is 8. *Metam.* 3.

Soo haest de jongeling een weynigh heeft geologen,

Is hy tot aen de son en hooger op-getogen:

Hy kreeg een moedig hert, by maect een snelle vlucht;

Het docht hem wonder moy te sweten in de lucht.

Hy liet sijn vader daer (die wou geen some raken)

Hy dacht in sijn gemoet, by woude beter maken:

Hy stier dat helder licht, en 't stont hem wonder aen;

Hy wou, indien hy mocht, tot in den hemel gaen.

Maer als de gulde Son sijn vleugels quam beschijnen,

Soo smolt het loofe was, sijn veren die verdwijnen;

En hy is sonder hulp, sijn leden worden bloot;

Daer is van stonden aen de vlieger in den noot.

Hy roept tot sijn behulp de vleugels van de winden,

Maer daer en is geen troost in sijn verdriet te vinden.

Ach! 't wyl hy neder viel, en om sijn vader riep;

Soo lagh hy metter daer te midden in het diep.

Daer liet de jongeling sijn ontverschigh leven,

En daer is maer alleen de bloote naem gebleven,

De naem van *Icarus*, die nam het water aen:

Sie daer een droef bestuyt van onbedachte waen.

De Poëten, segh ick, hebben ons door foodanige versierde Historyen willen leeren, dat de uyt-komst en het eynde van de eer-gierige altijt ellendigh is, en dat Godt den hooverdighen niet en kan verdragen,

sonder hem strengelick op d' een ofte d' ander maniere te straffen, ja met siekten en krankheden, den Genees-meesters gantsch onbekent, en tegen de welcken alle middelen van de Konste krachteloos en onnut waren. Alsoo kreegh de Koning *Uzias* een ongeneselicke lasterye, *2 Chron. 26. Antiochus Epiphanes* een onsenlicke quetsure, en *Herodes* de luys-sieckte. In onsen tijd is mede gebeurt, dat groote Prinzen en Heeren verteert, en op-gegeten zijn van vreemde en onbekende quellingen, die nae geen genees-middelen wouden luysteren, om dat d'oorkaken van de selfde niet gewoonlick, maer boven naturen waren.

Ja oock sonder dese straffe, zijn de Eer-gierige in gestadige bekommeringh, om van hooger tot hooger te komen, sonder dagh of nacht te kunnen gerust zijn, het welck haer dickwils swackheydt van de maegh, en ander qualickheydt veroorsaect: en niet komende tot haer voor-nemen, vervallen in droefheydt, en swaermoeidige siekten: ja in de rasernye en de doodt selfs.

Jovius verhaelt van een geleert Grieck *Marc. Misivus*, gemaect zijnde Aerts-bisschop van *Epidaurus*, dochte dat sulken staet voor hem niet hoog genoeg en was, en beklagde seer dat de geleerde-lievende Paus *Leo* de *X.* hem over-geflaghen hadde, als den selven op eenen tijt over de *30.* Cardinalen koos, 't welck hy soo ter herten nam, dat hy kortst daer na van 't water storf.

Willen wy dan ons Lichaem en Gemoet in rusten houden, so laet ons dencken, dat de Deught geen grooter oft heerlicker tonneel en behoest, om haer te laten sien, als ons eygen gewisfe. Hoe de Son hooger is, hoe se minder schaduwe maect; hoe de Deught grooter is, hoe se minder eere soeck, die de schaduwe gelijk is, de welcke volght de gene, die haer vlieden, en vliet de gene, die haer na-loopen: dat men hier in de werelde komt (*Epist. Eneid. c. 22.*) gelijk in een Comedie, daermen niet en speelt de personagie die mē wil, maer men let alleen om die wel te spelen, die ons gegeven is: ofte gelijk in een maeltijt, daer men eet de spijse, die voorgesert wert, sonder aen 't ander eynde van de tafel te reycken, of de schotelen uyt de tafel-dienders handen te trecken. Als ons eenigh ampt 't huys komt, daer wy toe bequaem zijn, laet ons dat met sedigheyd aen-nemen, en vromelick bedienen, denckende dat Godt ons daer op de wacht gestelt heeft, op dat andere onder onse forge souden mogen rusten: en laet ons anders geen loon van onsen arbeyt soecken, als een gewisfe, van wel gedaen te hebben, beter achtende dat het getuygenis daer van geprent zy in de herten van ons mede-borgers, als in eenige openbare Eer-teyckenen. In 't korte, laet het ons daer voor houden, dat de Deught haer selven loon genoeg is, en dat sy daer buyten geen loon soude konnen bekomen, dat haer weerdig was. Groote staten te weygeren, en te misprijzen, en is soo grooten noch soo swaren saeck niet: maer te seer begeeren, en de grootsheyte te veel toe te geven, komt uyt een qua-

lick gestelt gemoet. Die sijn selven lief heeft, en wel oordeelt, hout sich te vreden met een matige gelegentheyte, in de welcke de meeste gerustheyte te vinden is. *Otares* een van de seven, die recht hadden tot de hooge heerlickheyte van *Perfien*, liet sijn recht aen sijn mede-broeders over, behoudens dat hy en de sijne souden leven in dat Rijk, buyten alle onderdanigheyde, als alleen van d'oude wetten, onverduldhich om over ander te heerschen, en om van andere geheerst te werden. Als de stad *Tyrus* by *Alexander de Groote* ingenomen, en de Koningh, om dat hy 't met de *Perfianen* gehouden hadde, af-geset was: so werde 't aen *Hephestion*, de grootste vrient van *Alexander* gestelt, om een Koningh te maken, dien hy begeerde. Dese willende vergelden de beleestheyte die hem bewesen was van de gene, daer hy 't huys gelegen hadde, verkoos den selven tot Koningh. Dan die, al was hy de rijkste, en aenfenlickste van de Stad, om dat hy even-wel van Konings bloet niet en was, en wilde de aengeboden eere niet aen-nemen: maer liet een daer toe brengen, die de Koningen bestont, hoe-wel tot de uysterste armoede gerocht zijnde. Drie steden in *Italyen* *Urbis*, *Siena*, en *Ferrara* verlostten den Paus *Eugenius* de *I V.* om tot Bisschop te hebben *Bernardinus van Siena*. Ja onsen Paus *Adriaen* van *Utrecht*, plag te seggen (gelijk *Jovius* in sijn leven verhaelt) dat hy met meerder vermaecte *Loven* 't Collegij, met eenige lof van geleertheyte bedient hadde, als hy te *Roomen* inde *Pauselijcke* stoel de *Christenheyte* regeerde. Daerom wierde hem oock in 't eerste in *S. Pieters-Kerck*, dit *Grafschrift* gestelt: *Hadrianus V. I. hic situs est, qui nihil sibi infelicis in vita duxit, quam quod Imperaret.* Maer de vroomen man en wilde geen van drie aen-nemen, vreesende datter in de meye eenige wereltlicke ydelheyte schaylde. *Fridrick* Hertogh van *Saxen*, werde het Keyserrijk van de *Keur-vorsten* aen-geboden: het welck hy weygerde, en bracht soo veel te weegh, dat het quam op *Karel*, doen Koningh van *Spaengien*, geseyt *Karel* de *V.* die het selfde Keyser-rijk mede daer na noch by sijn leven, en niet seer out zijnde, overgaf aen sijnen broeder *Ferdinand*, en sijn ander Rijken aen sijnen soon *Philips* de *I I.* en gingh alsoo ontslagen van al moeyten op sijn rust leven. *Diocletian* liet het Keyser-rijk varen, om op sijn gemak te wesen. Den heyligen, en eenvoudigen Paus (gelijk hem *Platina* noemt) *Celestino 5.* verliet sijn beswaert ampt, om sonder bekommeringh Godt in de warande (daer uyt hy voor ses maenden tot het *Pausdom* onverwacht geropen was) wederom te gaen dienen: hoe-wel behalven de *History-schrijver* de *Italiaensche Poët Dantes* het selfde leyt op een slechte kleyn-hertigheyte, schrijvende *Canio 3.* in de hel gelien te hebben,

— *Pombra di colui,*
Che fece per viltar' il gran rifiuto.

Soo zijn oock op het over-dragen der Rijcken van Keyser Karel verscheyden almanacken gemaect, dan wel beantwoordt by den grooten history-schrijver Strada, in sijn 1. boeck.

'T is seker, hooge staet, en diergelijcke saken,
En konnen nimmermeer ons recht gelukkig maken;
Een stil, een billick hert, dat hem na reden voeght,
Dat is het dat de mensch op aerden vergenoeght.

De contemendo honore, nisi in honore profertur, & quidam propter id ipsum honoratores, eorumque qui privatim otium negotiis publicis antulerunt, nominatim laudatur vita. Nec fletur illud potentissimi regni Anapesticum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit quod inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem perventurus.

Van de Gierigheyt.

Het VI. Capittel.

DE liefde tot het gelt heeft vry geen minder krachten,
Om tot een vreemt gewoel te rucken ons gedachten:
'T is wonder om te sien wat dat het aerdsche goet
Door al het gantsche lau, door al de werelt doet.
Wat isser menigh mensch die nachten ende dagen
Is besich over-al met rijkdom na te jagen?
En schoon by 't eens verkrijght dat by gedurigh socht,
Soo is by maer alleen in meerder angst gebrocht.
'T is oly in het vyer al wat by heeft bekomen,
En sijn gelt-gierigh hert is dieper in-genomen:

*Het goet dat hy besit dat is dat hy ontbeert,
En hoe hy meer verkrijght, hoe dat hy meer begeert.
Wat raed voor dit gebreck? siet op u vluchtigh leven,
Siet wat een engen buyck is aen den mensch gegeven,
Siet wat hy maer en boeft, en wilje zijn gerust,
Tracht niet tot meerder goet, maer mindere uwen lust.*

DE derde Liefde, gelijk wy die hier voren ver-
deelt en onderscheyden hebben, is de Gierigheyt.
Een onmatige liefde tot gelt en goet, als of aen 't sel-
ve al ons wel-varen hing. Dese onmatige begeerlick-
heyt is als het kout vyer; want gelijk het selve door

sijn fenijnigheyt het lichaem verdooft, en verteert, alsoo verteert oock de Gierigheyt onse natuerlicke genegentheyt, en vervult ons met quaet bloet. So dra sy in ons herte komt herbergen, soo vliet daer uyt, de eerlicke, en natuerlicke genegentheyt, die wy ons ouders, vrienden, en ons selven behooren toe te dragen. Alle andere dingen vergeleken by 't profijt, schijnen ons niet met allen te welen, wy verachten ten lesten, en misprijzen ons selven, ons Lichaem, en ons Ziele om het goet, en wy verkoopen, gelijk men seyt, het paert voor het hoy.

Maer wate fortigheyt is het, dat men voor sijn afgod hout 't gene de Nature selve, seydt *Seneca ep. 94.* onder onse voeten gestelt, en in de aerde verborgen heeft, als niet weerdigh om gesien, maer om onder de voeten getreden te werden? 'T welck de Gierigheyt alleen den mensche geleert heeft uyt het ingewant der aerden te rocken, en in 't licht te brengen, om mal-kanderen door te steken. Daerom seyt de Poëet *Ovidius*, dat dit eerst geschiet is in de yfere eeuwe, als de deught al heel verbaftert was, *1. Met. 4.*

*Doen sagh men al het volck in gierigheyt verbitten,
Men roert het aerdrick om, men stelt sich om te spitten,
Al wat verholen was en in het duyster lag,
Dat haelt men in het licht en aen den hellen dag.
De werelt lijd geweld: men groeff diepe kuylen,
Daer in (gelijk het schein) veel moye dingen schuylen:
Van daer quam 't yfer voort, van daer quam ons het gout,
Dat meer als 't yfer selfs ons quade rancken brout.
Hier zijn van doen voortaan gebreken uyt gekomen,
Die hebben met geweld de werelt in-genomen:
Soo dat het gantsche land in vreemde bochten stont,
Het yfer doet het werck, het gout dat leyt den gront.*

Wat een vrede dwaesheyt is het, al sijn leven te besteden om goet te vergaderen, daer de begeerlickeheyt noyt van versadicht en kan werden? Wat is dan 't goet, 't gene dat wy naelicx selver en konnen besitten sonder eens anders armoede, en daer wy een ander niet mede konnen helpen, sonder ons selven te verarmen, en den vergaderden schat te verminderen? Wat een arme en beklagghelike slaverny is het, sijn selven soo verre te verwerpen, dat men een slave werdt van 't gene ons behoort te dienen? Want een Gierigaert dient sijnen rijckdom, en den rijckdom hem niet: en hy en heeft niet meer genuts van 't goet dat hy besit, als van 't gene hy niet en heeft: dewijle hy het selfde niet en derft gebruycken, uyt vrees dat het verminderen soude.

De fabul van *Tantalus* is by een yegelijk bekent. *Lucianus* seit wel in *Timone*, dat een gierigaert even als *Tantalus*, niet toe-gelaten wert te eten of te drincken; maer dat hy alleen drooghs monts sit en gaep na het gout. De Poëet *Horatius* gebruyckt mede dese gelijkenisse in *1. Schimp-dicht* van sijn *1. boeck*:

*De bange Tantalus staet midden in de beken;
En poogt sijn dorren mont daer aen te mogen steken;
Maer 't is om niet gesocht al wat de man betracht,
Soo dat hy in het nat van enckel dorst versmacht,
Watrom belachje dit? al waren 't malle grillen,
Ey! leert wat onder dit de geesten leeren willen;
Geloofiet, lieve vriend, verandert maer den naem,
De fabel is voor u en u bedrijf bequaem.
U huys is vol getast met alderhande waren,
Vry meer als eens genoeg om mel te mogen waren;
Maer, vriend, wat isser van? ghy leghter op en slaep,
Ghy leghter op en dut, ghy leghter op en gaep;
Het schijnt u heyligh broot, ghy mooghet niet genaken,
En min tot u vermaeck door mont of lippen smaken;
'T is u maer als een beelt geschildert aen den wand,
Daer in wel yemant waen, maer niemant wesen vant.*

Ick heb hier in de Stad een man gekent, die sijn verre vrienden kisten met gelt na-liet, en in sijn uyerste sieckte hem ontsagh gelt uyt te geven voor een pinte Rijnsche wijn, mijn vragende of hy 't niet met Franschen soude konnen doen, alsoo den Rijnschen hem te kostelick was. Wie soude al sijn dagen om rijckdom slaven, gelijk dese goede man gedaen hadde, om ten minsten niet in 't laetsten van sijn leven, daer van gediend te werden? Veel Ambachts-lieden zijnder beter aen, die seggen datse wercken voor den siecken dagh, en derven dan oock van haer winste leven, en 't gene haer noodigh is gebruycken. Vele leven arm, om rijck te sterven. Of dit wijsheyt is? laet icken yegelijk bedencken.

Aristoteles heeft seer wel geseit, dat alle fouten spruiten uyt eer en gelt-sucht, en dat die twee de beulen zijn van de menschelike nature, dagh en nacht de selve pijnigende, alle quaet in de werelt veroorsakende, soo aen het lichaem, als de ziele. Sy zijn beyde rechte pesten van het menschelike geslacht, waer door Landen en Steden, ten onder gebracht, en verwoest zijn. De Eer-sucht van *Julius Caesar* heeft de gemeene sake van Romen 'onder gebracht: soo heeft een bagijn uyt gierigheyt het *Capitolium* van de selve stadt aen de vyanden overgegeven. *Jugurtha* een Koning in *Africa* uyt Romen scheidende, keeck dickwils om na de stadt, en seyde, *O veyle stadt, en die haest vergaen sal, sooder maer een koper gevonden wert.* Want hy had bevonden, dat alles daer om gelt te koop was, en dat hy de wel-verdiende straffe over de doodt van sijn Neven, met gelt had konnen af-kopen. Maer dat is by-na 1700. jaren geleden: dan 't en gater nu niet beter. *Alexander de seste* werde door gelt Paus: verkofte wederom alles voor gelt: en als hem eens geseyt werde, dat sijn baltart-soon *Caesar Borgia* hondert duysent ducater op eenen nacht verspeelt hadde, seyde, de, *Dat zijn maer de sonden van de droncke Duytschen.* Maer die Duytschen hebben daer na grootten af-slagh in die koopmanschap gemaecte. Als ten

tijde van den Paus Leo de 10. (die het in-komen van d'af-laten over eenige gewesten van Duytflant aen sijn suster Magdalene geschoncken hadde) de af-laet brieven tot vergevinge der sonden seer schandelick door Huerlingen aen-gepresen, haer krachten, om de afgestorvene uyt het vage-uyter te verlossen, werden op-gepronckt door de gene, die een deel van 't gelt in de herbergen saten en verspeelden en verdroncken. Soo dat dese ongeschickte en onbeschaemde Gierigheyt het volck soo mishagde, dat daer door *Martinus Luther*, een Monick, den meesten aenhang van Duytflant kreegh, en allencxkens oock na d'af-laet brieven, de macht van den Paus dede verwerpen.

Waer toe en sal dan de Gierigheit den mensche niet brengen, als sy de *Religie* selve doet aen een zijde stellen, 't Vaderlant doen verraden, ja 't leven van de Gierigaerts doet verkopen? Daer en is niet booser, seyd *Ecclesiasticus* cap. 10. als een Gierigaert; dewijl hy sijn eygen ziele verkoopt. Het is gebeurt in ons eerste oorlogen, gelijk *Barclaius* een Engelschrijver getuyght 4. *Satyr.* 4. als den Hertog van *Alba* al de Soldaten, die hy van den Prince gevangen kreegh, op dede hangen, dat om hem sulcx of te winnen, men eenige gevangens dede brieskens trekken, waer van het derde part met de galgh geteyckent was, en hangen most. Onder dese was een Spaengiaert, die seer kernde, en dapper schrikte voor een quaedt lot: dan een Engelsman by hem komende, die sijn selven al vry getrocken hadde, vragde of hy eenige kleyne somme gelts wilde geven, hy soude voor hem trekken. Het welck de Spaengiaert blydelick toestaende, en by de Overigheyt toe-gelaten zijnde, trock noch eens, en wederom vry. Voorwaer by-nae sulck geluck onweerdigh, die soo forgh-loos met sijn leven speelde.

Wy lesen by *Stobaeum* van eenen *Hermocrates*, die kranck leggende, vast besich was, met rekenen, wat hy genesen zijnde den Doctor al te geven soude hebben, en hoe veel hy in sijn sieckte verteren moste. Maer bevindende, dat sijn gereet gelt meest in de kaers soude vliegen: 't Is beter, seyd hy, te sterven, en werde terstont stijf. Maer de vrienden deelden sijn goet met vreughden: alhoewel dat hy by sijnen uystersten wille hem selven erfgenaem gemaect hadde. Waer op slaen de verffen van den hooghe-geleerden *Iul. Scaliger* in *farrag. Epiger.*

*Alastor had hem selfs als erfgenaem geschreven,
Door noot en karigheyt tot in den dood gedreven.
Die voor sijn eygen selfs noyt eens en heeft geleest,
Is vreem dat soo een vreck een vreemden uytgang heeft?*

De Gierigheyt en is geen enckele beweginge, maer is gestadelick vergeselschapt met mistrouwen, vreesse, bekommering, ydele hope, en wan-hope, welke vijf plagen den Gierigaert dagh en nacht quellen, en nimmermeer en laten rusten. Een Gierigaert, seyt *Joseph Hall* in de 3. *cent.* van sijn Engelsche Overdenkingen,

is even gelijk een Spinne, niet alleen hier in, dat hy anders niet en doet dan sijnne netten spannen om al de vliegen te vangen, alleenlick trachtende na de buyt des gewins; maer noch veel meer hier in, dat hy, terwijl hy sijnne netten spant voor de vliegen, sijn eygen ingewant verquist: in voegen dat het gene, 't welck sijn leven is, sijnne doot wort. Indien daer eenig schepfel ellendigh is, soo is 't de Gierigaert, en nochtans is hy minst te beklagen, om dat hy sijn selven ellendigh maeckt. Want hoe vele dat hy heeft, hy en is evenwel nimmermeer te vreden; noyt versadight, vol nijs, als hy siet dat een ander wat meer heeft: en hoe hy selve meerder krijght, hoe hy altijd meerder hebben wil. Altijd leyter een stuck lants naest het sijn, dat hem wel dienen soude, misgunnende alsoo dat sijnne even-naesten mede wat heeft.

*Werpt aen den hont een stuck, hy sal 't terstont op-rapen,
En slocken 't in sijn lijf, en naer een ander gapen; (keel,
Hy proeft niet eens boe 't smaect, 't en glijt maer door sijn
Hy loert altijd na meer, al komter noch soo veel.
Vreck, onversaed' lick hert, wat goets doen u dijn schatten,
Mits ghy staegh besigh zijt om na wat nieu te vatten?
Elck die na versch gewin gedurigh smaect en haect,
Van dat gewonnen is niet soets met alen smaect.*

Galenus schrijft, dat sijn Vader dese grootte begeerlikheyt om te hebben, plag te vergelijken met een gulfige Maegh, die meer in-slickt, alse versivelgen kan. Want wy en hebben de Spijse, seyd hy, anders nergens toe van doen, als om het Lichaem te voeden: en die voedt het Lichaem, als sy wel verteert is; sy verteert wel, als sy matelick is. Maer onmatelick genomen zijnde, en verteert niet, dan bederft in de Maegh. Gelijk dit in 't Lichaem geschiet, so gaet 't oock met het Gemoet; welckers onversadighheyt altijd meerder foeckt, als dienstigh is, en is een eenige oorfaeck van onrust en bekommeringh. Want die met eenen Gierigen duyvel beseten zijn, en houden nimmermeer op van begeren; indien se yet dubbelt hebben, dat foeckense terstont drie dubbelt te krijgen; en daer toe gekomen zijnde, loopen sy om 't vier dubbelt.

Wat quaet sal 't groot goet dan wech-nemen, seyt *Plutarchus* in sijn Boeck van de Gelt-liefde, indien het selve de begeerlikheyt van het goet niet en kan wech-nemen? Honger en Dorst doen wy met eten en drincken vergaen: maer de Gierigheyt en is met geen goet te versadigen. Het gaet met de Gierigaerts gelijk met de Water-suchtige, de welke hoele meer drincken, hoele meer dorst hebben: alsoo is 't volgende het spreek-woort, Hoe rijcker, hoe gieriger.

Als men alles te recht wil insien, so sal men bevinden, dat een yegelick genoegh kan hebben tot sijnne noot-drufft, en dat Godt (gelijck het Spreek-woort wel seyt) noyt Mont en schiep, ofte hy schieper oock Broot toe. Derhalven al wat wy woelen, al wat wy

schrappen, al wat wy garen, is maer voor overvloet, en van 't gene wy kunnen misschen. Die dorst heeft, kan hy die niet soo wel laven, drinckende uyt den bornput, als scheppende uyt een volle rivier? Seer wel antwoorde den Herder tot weelde, en rijckdom te Hove genoodicht zijnde:

*Ick wil om overvloet geen smaet of banden lijden:
Een hert, dat sich vernoocht, dat kan hem licht verblijden,
Heb ick tot mijn beboef een kleynen water-put,
Waar toe is my de vloet van volle stroomen nut?*

Ellendigh voorwaer, seyt Hippocrates, is het Menschen leven door de Gierigheyde: de welke erger sieckte is als de Rasernye. En indien die met de wortel wel uyt-getrocken konde werden, soo datter niet over en bleef, men soude beyde de Lichamen en de Ziele der Menschen wel suyveren: de welke door de Gierigheyde beyde besmet, en verzwackt werden. Alsoo een Gierigaert noch een ander, noch sijn selven eenigh goet en gunt, en liever honger lijdt, als dat hy te veel gelts uyt soude geven. Maer ick wenschte dat onse groote Medicijn den wegh en kruyden gewesen hadt, om de Menschen van dese plaeghe te genesen.

Ick geloove dat men al veel elleborus van doen soude hebben, om soo veel uyt te rechten, als de wijs-gerige Cratus met woorden dede by Demetrius Phalerum. Dese, volgens het schrijven van Plutarchus, na dat hy met koopmanschap veel jaren besteedt hadde om goet te vergaderen, quam eens by gaval ter plaetse, daer hy den wijs-gerigen Crates in 't openbaer hoorde leeren: en na dat hy met groote aendacht en verwonderingh aen-gehoort hadde den lofen weerdigheyde van 't geestelick goet: O ongeluckige! riep hy terstont, dat ick dus lange onwetende ben geweest, en dat ick gantsch geen werck gemaect en hebbe van soo kostelijcke goederen, als die van de Deught zijn, daer d'andere ydele en die alleen maer een schijn van goet en hebben, met soo veel arbeyt verkregen, met soo veel forge bewaert, en met soo veel verdriet verlore werden.

Hoe weynig soudender den wijs-gerigen Anacron gelijk gemaect kunnen werden, den welcken de Koning Polycrates vereerde ontrent negen duysent gulden? De Historye verhaelt, dat hy 't geschenck wel aen-nam, maer sy doeter oock by, dat siende de vreesse, en bekommering, daer hy buyten gewoonte mede beladen was, en in plaetse, dat hy plagh geruft te slapen, nu niet en dede als sweeten, en schierlick wacker werden, meenende datter al een dief in de kamer was, om hem de keel af te steken: ofte datter yemant van het volck in huys achter sijn koffer was, om 't gele daer uyt te stelen: hy, seghick, siende sijn selven in dese benautheyt en ongerustheyde des Gemoets, en docht niet anders, dan hoe hy wederom geraken soude aen sijn vorige vryheyde: tot dien eynde neemt hy het gelt,

en geeft het Polycrates weder, seggende, dat in de weynigh dagen, die hy dat rijck geschenck gehadt hadde, 't hem meer onlust, vreesse, en schrick gemaect hadde, als het hem oyt vreught, blijdschap, ofte genoegen by soude kunnen brengen.

Hoe veel verschelen hier van onse Gierigaerts, die niet alleene haer Ziele, met onruste van goet by goet te vergaderen, gestadig quellen: maer oock haer Lighaem met veel ongesontheit vervullen. Want die gestadige ongerustheyde, gelijk men in Euclio by Plautus, en heden daeghs in vele andere siet, beschadighet de natuerlicke wermt, en belet het verteren van de spijse, behalven datse haer selven niet veel goets en doen: maer dewijlle noch wint noch weer dickwils en ontzien, alster maer voordeel en winst te doen is, dagh en nacht door regen en sinee reyen, sonder oyt stil of geruft te zijn: soo vergaderen sy vele raeuwe vochtigheden, sinckingen, en verscheide sieckten. *Horat. 1. Epist. 1.*

*Wat doet een mensche niet om groot te mogen werden?
Hy leeft in stige sorg, en wilder in volherden,
Hy reyft door zee en land, tot aen de laetste kust,
En leeft, om rijck te zijn, gedurigh ongerust.*

O arme menschen oock midden in den rijckdom! Maer siet eens hoe u gierigheyde by Godt en de menschen gestraft werdt. Het exempel van den rijcken Gierigaert, daer het Evangelie van spreekt, *Luce 16. v. 19.* is by een yder bekent. *Mithridates* de Koningh van Pontus gevangen hebbende een Capiteyn *Aquilus*, heeft hem om sijn gierigheyde gout in sijn mont laten gieten, als *Plinius* beschrijft in 3. Capittel van sijn 33. Boeck. Het selfde getuyght *Bonzo* in 't 1. Boeck van de Nieuwe Wereldt, den Spaengiaerden geschiet te zijn, als sy de Indianen om haer gout soo wreedelick vermoorden. De Indianen, seydt hy, smeten al de Spaengiaerts, diese kregen, insonderheyde de Oversten, handen en voeten gebonden op d'aerde neder, en gouden dan gesmolten gout in haren mont, met dit smadigh verwijt van Gierigheyde: *Eet, eet gout, Christen:* en dan sneden sy haer het vleesch van 't lijf, smeten daer na de leden om stucken, die sy braden en aten, en setten de beenderen tot teecken van overwinninge te proncken.

Een van de Oversten van *Alexander de Groot*, ontcerende met geweld in 't in-nemen van de stad *Thebe* een edele Joffrouw, vraeghden haer of sy geen gout en silver verberghet en hadde: sy sulcks bekenende, leyden hem alleen in den thuyne, en daer wijfende op een put: Hier in, seyde se, heb ick al mijn kostelickheyde geworpen. En als hy bockende om de plaets te besien, het hoofd daer in stack, stiet sy hem van achteren over, soo dat hy gout noch silver meer van doen en hadde, gelijk in 't leven van *Alexander* by *Plutarchus* beschreven is.

In de wercke van onsen Poëet, vinde ick op dit stuck dese geschiedenis, die ick waerdigh oordeele hier by te voeghen.

Een Griekse Handelaar, die met de gantsche finnen,
Was besigh evenstaegh om veel te mogen winnen,
Sagh naer een langh beract voor hem de beste kans,
Indien by handel dreef ontrent gelubde mans:
Dies als 'er in den Krijgh veel menschen zijn gevangen,
En ruste hy gantsch niet maer stels daer na sijn gangen,
Al waer men in het lant oyt marckt van menschen hiel,
Daer was by strack ontrent als met de gantsche ziel.

Daer kocht, by die hem docht bequaem te sullen wesen,
En lubd' het dienstbaer volck, en als het was genesen
Soo wert het opgepronckt en na de marckt gebrocht,
In 't openbaer geveylt soo dier hy kon verkocht.
Hy had eens op een tijdt een Edelman bekomen,
Die in een harde slagh gevangen was genomen,
En mit de Jongeling hem schoon en geestig docht,
Heeft hy hem oock ontmant, den Koning 't huys gebrocht.
De Vorst (gelijcke veel van dese luyden bouwen,
Vermilt sy dienstlich zijn ontrent de jonge vrouwen)
Kocht den gelubden slaef en vont hem nader hant
Seer nut tot sijnen dienst, als van een groot verstant.

Dies wert hy metter tijdt in hoogen Staat verheven,
En hem wert groot bedrijf door al het Land gegeven,
Soo dat hy machigh wert en wyter maten rijk,
En echter wil gesien door al het Koninkrijk.
Her n daer na gibeurt gelijk by veeltijds reyde,
Schoon by doen maer alleen op sijn beroep en peysde:
Dat by belanden quam in seker ander lant,
Daer by doen Panion den Menschen-lubber want.
En als hy desen gast op strate quam gemaeten,
Nam hy ten eersten voor hem seestelick te grooten,
En na hy Panion te voren had veriele,
In hoe verheven Staat dat hy nu was gestelt.

Doe heeft hy hem genoot by hem te komen cken,
En zijn met goet onthael te samen aengeseten,
Daer weyd doen Hermo breet hoe ver by was gerackte,
En dat hem Panion dus machigh had gemaecte.
En nood hem voort naer 't Hof om hem sijn gunst te roonen,
En sprack ick kan u daer naer eysch uw weldaet loonen,
De Groote Wereld-vorst die n my toegedaen,
En wat ick hem versoeck dat wert my torgestaen,
U hant en u bedrijf die hebben my gegeven,
Dat ick te deser tijdt in hoogheyt ben verheven,
Ick was een slecht gesel ja een gevangen slaef,
En nu houd' ick een Staat gelijk een machigh Graef.

My

My dunckt het is mijn plicht, als recht en reden melden,
 Dat ick niet weder-gunst u weldaer moet vergelden,
 Wel breecke dan heden op met al u Huysgesin,
 Soo ghy oyt winste socht, daer vind ghy eerst gewin,
 Geeft u maer naer het Hof, kom in mijn buerte woonen,
 En brenghet oock even daer u vier gesoinde Sonen,
 De Keyser is beleef in my een grooten vriend,
 Ick sal haer gunste doen gelijk als ghy verdient.
 Al wie door yemants hulp in boogheyt is geseen,
 Is by een eerlyck Man, die moet oock danckbaer wesen,
 Dit heeft oock van der jeughe de reden my geleert,
 Dat wie my gunste doet oock dient te zijn vereert,
 En waerom langh verhael? by weet soo veel te seggen,
 Dat Panion het werck gingh dieper overleggen,
 Dies als by mit sijn Wif dit nader had bedacht,
 Soo heeft by naer het Hof sijn huysgesin gebracht,
 Daer was by wellekome, als eerst-mael heeft gescheen,
 Maer al dat soet gelact is in der haest verdweenen,
 Want Hermo vol bedroghs nood Panion te gast,
 Maer had daer wacker volck dat op den handel past,
 Dies na dit lieve paer aen tafel was geseten,
 En na den vollen eyseh te samen had gegeten,
 Soo ginghter anders toe, want naer het middagghmael,
 Rees Hermo van den disch en sprack een ander taal:
 O! Gods vergeten schelm, die om u rijk te maken,
 Gedurigh onderneemt onijdelicke saken!
 Ghy schent het schepsel Gods, berooft de frisse jeugt,
 En neemt haer met geweld haer aengeboren vruugt.
 Ghy pleeght een slim bedrijf dat alle menschen haten,
 Mits sy aen 't Vaderlant geen zaet en konnen laten:
 Ghy hebt het soo gemackts dat ick ellendigh Man,
 Aen mijn bouvalligh Huys geen stamsel geuen kan.
 Siet hier nu de tyd dat ick u boose treken,
 Sal straffen na den eyseh en na den regel wreken.
 Het is een oud gebruyck dat yeder liden moet,
 Al wat hy quaets bedenckt en aen een ander doet.
 Ghy hebt 't u my belet, vier Sonen opgetogen,
 Die sijn hier in het slot, en staen in mijn vermogen,
 Die sal ick al gelijk hier brengen aen den dagh,
 Ghy doet hun al te mael gelijk men slaven plagh:
 't Sa lude den ganschen hoop oock sonder yet te sparen,
 Want dat my u geschiet dat moet hun weder varen,
 (Dit slot dat u beset tot dat 't u geschiet)
 Of anders ghy en komt uyt dese kamer niet.
 Dit eyst den Hemel selfe, en al de grootste Goden,
 Die hebben dese wreack aen mijnen geest geboden:
 U vnylen slim bedrijf dat moet nu sijn betaelt,
 En u moet soo gescheien gelijk ick ben onthaelt.
 Ghy moet in dit bedrijf u niet onwilligh toonen,
 Mensch-schender als ghy zijt, ick moet u heden loonen,
 't Sa tyd verstont te werck; want soo 't niet en doet,
 Ghy sult hier stroomen siet van u ontuebrigh bloet.
 Hoort, waer 'er noch gebeurt: Hy laet de Sonen halen
 En wat hy schuldigh was dat wild' by doen betalen,
 Hier haet geen aerlick sien; De Vader sijn; haer af,
 Dat vrou Natura selfe in haer geboorte gaf.

Schoon Hermo sijnen wil dus ver nu had verkrugen;
 Noch wild' by vorder gaen en liet hem niet bewegen,
 Dies sprack by gansch verwoest de jonge gasten aen,
 't Sa doet den ouden schelm als hy u heeft gedaen:
 Want soo 't niet en doet, dit mooghe vast vrouwen,
 Ick sal u al te mael in slucken laten bouwen,
 't Sa grijpt den vnylen boef en maect hem veerdig quijf,
 Dat by soo menighmael van ander menschen sijn.
 Strax laet by na het woort een deel Soldaten komen,
 Die hebben dadelick de kamer in genomen,
 De deuren wel beset en dat aen alle kant,
 Tot dat oock even selfe de Vader is ontmant.
 Na 't al was uyt geracht, ging Hermo weder spreken,
 En heeft met schamber jock den Vader deur gestreken,
 Ghy hebt voor dese tyd mijn frisse jeugt geschent,
 Maer hoe dat yemand smackct dat u nu bekent,
 Gaet woont nu in het Hof en dient de jonge vrouwen,
 En leert gelijk als ick den Koning onderbouwen;
 Ghy zijt nu in den staet om groot te zijn gemackct,
 Want op dien eygen voet ben ick 'er toe geraect.
 Dat ghy aen mijn bedreef om my dus boogh te setten,
 Heb ick u aen gedaen en dat naer onse wetten,
 Ick heb mijn vruugt gemist mijn frisse jaren lanck,
 Ghy reyst vry daer je wilt en weet my grooten danck,
 Ick hadde Machtis genoegh om my te mogen wreken,
 Om u en u gesin den kop te laten breken,
 Maer ick pleeght wyter aert soo wreede dingen niet,
 Maer doe u maer alleen gelijk my 't geschiet.
 Daer gaet de Koopman heen met vier gelubde Soonen,
 En weet niet wat te doen of naer te sullen woonen,
 Hy is een tafel praet een kluchjen door het land,
 Van niemand oyt beklaght hoewel by is ontmant.
 Ey! siet hoe God oock hier de menschen weet te plagen,
 Als by haer slim beleyt niet langer wil verdragen,
 Hy ley; het schuldigh volck gelijk een Rechter doet,
 En brenghet het daer het dient en daer het liden moet.

Maer eer wy besluyten is weerdigh dat hier by ge-
 voeght wert het exempel verhaelt by Willem Isengrin,
 van eenen vervloekten gerigaert Hatto, Aertz-bis-
 schop van Mentz, de welcke moede zijnde het gekrijt
 van eenige hondert arme Lieden, die in een tijde van
 hongers-noot om aelmis baden, belasten dat men de
 ratten, gelijk hyse noemde, in een schuer soude sluy-
 ten, 't welck gedaen zijnde, dede hyse allegader met
 de schuer verbranden. Maer Godt almachtigh font
 hem haest de straffe. Want een ongelooflicken hoop
 ratten quam hem terstont den oorlogh aen doen; waer
 hy was, waer hy sat, aen tafel, in 't bedde, sy waren by
 hem. Hy meende hem te verbergen in een besloten
 kamer, daer noch deur noch venster aen en was, de rat-
 ten quamender even-welin: al wat de knechts, en
 om-standers deden om de selfde wech te jagen, en
 wech te slaen, 't was al te vergeefs. Hy dede ten lesten
 ontrent Bingen een tooren bouwen midden in den
 Rhijn, meenende soo Godts geesfel te ontloopen, maer
 een

een heel leger van ratten swom hem na, en vervolgden hem in den toren, knabbelden, en aten hem ten lesten op, verlaten zijnde van al sijn volck. Boven dese sijn-licke straffe, heeft Godt oock andere, om de Menschen van haer begeerlickheyt te straffen, waer van de oorsaken dickwils verborgen zijn, en de regulen van de Genees-konste te boven gaen.

Gelijck dese plagen een yegelick behooren een schrick te geven van Gierigheyt: soo kan oock de selve een afkeer maken als maer de reden plaets gegeven wert. Want de *liefde der wijsheyt*, gelijck *Augustinus* wel seyt 7. van de stadt Godts, 12. slyvert van alle vulnis der Gierigheyt. Derhalven moet het Gemoet vooreerst wel gestelt, en de redelickheyt sieckte geneest: plant werden. Seer wel seyt de Griekische historyschrijver *Polybius* in 13. boeck: Gelijck den dorst van de water-suchtige niemant met eenige vochtigheyt en kan slissen, als die eerst de lichamelicke sieckte geneest: soo en kan oock de begeerlickheyt van gelt en goet niemant geneesen, als die eerst het gebreck in 't gemoet door de reden verbeter heeft. De Poet *Horatius* schrijft dan te recht 1. *Epist.* 1.

*Indien u win-sieck hert van gierigheyt beseten,
Aen u verheerden geest sijn plichten doet vergeeten,
Soo dat u gamsche ziel als van begeerten brant,
Of woelt gelijck een zee omvoert het dorre strand.
Weet datter woorden zijn en wel-bedachte reden,
Waer door een ydel hert gewent tot beter zeden,
Stelt die maer in het werck, ghy sult in korten tijd
Al vry geruster zijn, als ghy op beden zijt.*

Dese middelen hebben wy hier voor al aengerocrt in 't tweede Capittel. Het beste is, dat men niet soo seer en staet om het goet te vermeerderen, als wel om de begeerlickheyt te verminderen. De wijze *Soerates* gevraecht zijnde, hoe yemandt rijk soude werden? gaf voor antwoord, Indien hy arm is van begeerten. Het selfde wert oock *Plato*, en *Epicurus* toe-geschreven, en wel te recht gepresen van *Seneca*, en *Plutar-chus*. Al wat ons noodigh is, kan lichtelick bekomen werden. Die leven wil volgens de nature, sal nimmer meer arm wesen: die volgens sijn begeerlickheyt, sal noy triek zijn. De nature vereyscht weynigh: de begeerlickheyt kan nimmermeer versadigt werden. Die maer een konst ofte wetenschap en heeft, jae die den arm uyt de mouw kan steken, behoeft die van gebreck te klagen? Al 't gene tot ons onderhout noodigh is, hebben wy by der hant: maer al 't gene, daer wy om woelen, streckt maer tot overvloed. *Aristippus* plagh te seggen, Indien yemant veel etende en drinckende niet versadigt en werde, dat hy dan gaen soude om raet by de Genees-meesters. Indien dan yemandt vijf bedden hebbende, tien begeerden, en tien tafels hebbende, noch soo vele daer by kost, en met aenkomen van veel lant en gelt niet versadigt en werde, maer al

besigh was om meerder: dese en soude niet eens dencken, dat hy een Genees-meester van doen hadde, om hem d'oorfaeck van dit gebreck aen te wijzen. Nochtans van den dorstigen, die noch niet gedronken heeft, wert verhoopt dat hy met den dranck sijnen dorst sal slissen: maer de gene, die gestadigh drinckende evenwel dorstigh blijft, die houden wy geen drincken, maer *purgatie* van doen te hebben: derhalven laten wy hem braken, om dat hem geen gebreck en quelt, maer eenige hitte ofte scherpigheyt tegen de nature. Op de selfde wijze, onder de gene die besigh zijn met goet te winnen, schijnt dat een arm ofte benoodight man, op houden sal, indien hy een eygen huys kan krijgen, indien hy een schat vint, indien hy sijn schulden kan betalen: maer die meer als hem noodigh is, besittende, noch meer begeert, die en kan door gout noch silver, door koeyen noch schapen, ofte eenigh goet geneesen werden, maer heeft alleen van doen schade en een lustigen afdrijvende dranck van *Nies-kruyt*, gelijck de Poet *Horatius* wel gefeyt heeft:

Danda est ellebori multo pars maxima avari.

Want sijn gebreck en bestaet niet in armoede, maer in onversadelicke begeerlickheyt, spruytende uyt een quaedt en onredelick voornemen des Gemoets, het welke indien 't niet als een harde quast uyt-gehouden wert, soo en sal foodanigh mensche nimmermeer ophouden, alles te begeren in overvloed. Laet dan de gene, die gevoelen haer te zijn van een gierigen aert, in 't begin daer tegen strijden, haer selven voor oogen stellende, hoe leelicken, en Godt mishagende sacck de Gierigheyt is; en als sy even-wel daer mede overvallen werden, Godt aenroepen, dat hem gelieve haer sinnen uyt die boose slavernye te trecken. *Wan de Liefde van de Wijsheyt* (dat is Godt) seyt den H. outvader *Augustinus* 7. van de stadt Godts, 12. slyvert de *ruyghheyt der Gierigheyt*. Derhalven laet ons, tot besuyt, altdrin gedachten houden, 't gene *Apollonius Tyaneus* de Goden plagh te bidden: *Geest dat ick weynigh magh hebben, en geen gebreck en lyde*. Het welck oock over een komt met het gebed van den wijzen *Koning Salomon*, *Prov.* 30.

HORATIUS.

Danda est ellebori multo pars maxima avari.

Van Ialoufie, of Yver-sucht, soo van Mans als Vrouwen.

DAer is een slimmer quaet, dat vrou en echte mannen, Bevooren 't alle tijd uyt haer gemoet te bannen: Men noemt 'et Ialoufy, ick heet 'et Yver-sucht; Het dient, hoe dat 'et hiet, gedreven op de vlucht.

't Is angst dat eenich mensch een haven mocht bewaren,
Die hy voor hem alleen ten nauften wil bewaren;
't Is vrees, dat ghy misfchien wel yet verliesen sout,
Dat ghy voor u alleen geduerig hebben wout.
Maer hoe dit yemant noemt of hoe het wert beschreven,
Het dient van 't echte volck geduzigh wech-gedreven,
Want als die selte pest haer sinnen eent besit,
Soo wort het lijf ontfelt vor aen het minste lit.
Wat onheyl menich-mael hier uyt is voor-gekomen,
Dient neerstigh aen-gemerck en in te zijn genomen,
En op dat yeder mensch dit recht bedencken mach,
Wil ick een hort verhael hier brengen aen den dag.

Leuconis had een man tot jagen seer genegen,
Het wiltbraet dat hy vintg schieen hem een grooten zegen,
Soo dat hy menich-mael door woeste vel-len liep,
En als hy was vermoeyt oock in de bosschen stiep.
Sijn vrou uyt dit bedrijsf verviel in groot vermoeden,
Dat hy met vreem te kost sijn lust bestont te woeden,
Dat ja een hupsche maght, of wel een wout-Goddin,
Sijn geesten had verruckt tot ongewoone min.
Zy droef om dit gepeys en in den geest verbolgen,
Nam voor, haer lieven man oock in het bor te volgen,
Sy hoor een eensaem wout dat niemant sien en kon,
Al schenen over al de stralen van de Son.

De vracken op het oort van jagers aen-gedreven,
Die lopen door het wout waer boom of tacken beven,
Oock daer het kreuckel-bos en ander groente drilt,
En vallen op de vrou als op een selsaem wile:
Daer wort Leuconis van alle kant gebeten,
En door het gras geruckt en in het stof gesmeten,
En eerder yemant quam soo isse ganssch verscheurt,
Ia door een fellen bont en hier en daer gescourt.
De droeve Chianip, als hy daer was gekomen,
Is met een grooten rouwen diepsten in-genomen,
Hy sach een lieve vrouwe, sijn uyt-verkore pant,
Ganssch leelijck af-gemaecte en liggen in het sant.

Hem docht dat dese smert veem meester kon genezen,
En dat geen spoock ster self de wonden sou belesen,
Hy nam een korte pieck, een wapen voor de jacht,
En gaf hem op de punt als met gebeele machi,
Daer quam sijn jeugbdigh bloet met stralen uytgesprongen,
Gelijck het water doet door busen op gedrongen,
En seboon sijn innich bert nam af-scheyt van de Ziel,
Noch maecte hy dat sijn lijf ontrent de vrouwe viel.
Daer wort haer bloet gemengt. Nu roep ick Echte vrouwen,
Wilt met u gansche kracht dit onheyl weder-bouwen,
Ghy tast als metter hant en leert hier uyt de daect,
Hoe verre dese pest in vrouwe sinnen gaect.

Maer wyl' op dit beërjft gelijcken handel lefen,
 Neemt Nafu metter hant daer wert et aengewefen,
 Siet Procris daer gemelt die bracht haer in de noot,
 En wert oock sonder ergh van haeren Man gedoot,
 Doch mitr oock echte mans hier in by wylen dwalen,
 Wil ick tot haer bericht een ander fluck verhalen,
 Want dat nu is gefeyt, daer wat de goede Man,
 Noch sijn jaloufen geest noch gront noch oorjaeck van.
 In fine boven al een Perel van de Vrouwen,
 Moet hier een af-beelt zyn van 't ongeluckigh Trouwen,
 Sy wat van soeten aert en wjetermaten schoon,
 Maer voor haer frisse jeught soo veepe hse slechte loon,
 De Iuffer had geleyt een onbesproke leven,
 Soo dat haer Momus selfs geen lack en wylt te geven;
 Daer wat geen rauwe jeught die haer te veel besocht;
 Geen lincker uyt het Hof die Laer geschencken brocht;
 Sy stont eens ongekeert als veerdigh om te slapen,
 En Thirfir nam vermaeck op haer te mogen gapen,
 Hy lagh haer mitten hals haer borst gelijck een Swaen,
 En bleef een lange wylt in dat gesichte slaen.
 Hy liet een grilligh oogh op al haer leden dwalen,
 Iac liet een deugghig bren op haer gedaente malen,
 Hy seyde binneus monts dit oer schoone wylt,
 En beeft God niet gemaccke voor mijn on-aerdig lijf,
 Hoe kan ick dit luweel voor my alleen bestien,
 Een yeder die her siet die moet 'er op verbiuten,
 En wie doch sach 'er oyt soo af-gerichten Man,
 Die soo een aerdigh pant voor hem bewaren kan,
 De Jonckers die haer werck van slinne rancken maken,
 Die sullen voor gewu die sullen haer gemaken,
 In siggen oer luyt en dat toe minder spijt,
 Gaet hooren-drager gaer ghy zyt u bloemzen quijt.
 Ick ben een Edelman en kan geen schande liden,
 Ick heb dien witten hals al liever af te snyden,
 Hy nam een rinnig met en tra in haesten toe,
 En seyde, o deugghig werck, dat ick op bedden doe,
 Ick meyne met 'er daer mijn schande voor te komen,
 Dier sal my dit luweel niet worden afgenomen,
 Hy dede dat by sprack, Siet daer een wreede moort;
 Justina lagh gewilt en in haer bloet gesmoort.
 Veel ging in dit beërjften maetsen over leggen,
 Maer wat de reden was en konde niemant seggen,
 Sy hadde van der jeught soo wel en stil geleest,
 Dat niemant van haer doen een quae vermoeden beeft.
 Wel beeft nu eenigh mensch een Dochter te besteden
 Die let op dit beërjft en dat in volle leden;
 Vrient geest voyt uwe Maeght een eenigh selfsaem hoest,
 Of ghy wert van u vreught en van u vrucht beroost.
 Ey siet wat dit vergif kan in de Menschen werken,
 't En zy men sijn gemoet met reden wil versterken,
 Gesellen boort een woort indien ghy Mannen zyt,
 Maccht dat je dese pest in al haer deelen myt.
 Nu ghy dit wylt gebreck met onlust hebt gelsen,
 Hoort van ten yter-sucht die u kan dienstigh wesen,
 Ghy, tracht jaloers te zyn oock met een diep gepeys,
 Van 's Duytels slim bedroch en van u eygen vleys.

Voeght hier de werelt by sy weten slimme grepen,
 Om oock u beste pant tot in haer net te sopen,
 Ghy siet geduerigh toe en bou 'et als verdacht,
 Wat by dit oiljck volck te voor-schijn wert gebracht.
 Let op haer slim gestreel en op haer lieve-kooften,
 Daer zyn in dit geval oock prickels by de roosten,
 Hebt dan hier op het oogh, soo veel als eenigh Man,
 Op sijn verdachte Vrouw de sinnen spannen kan,
 Ghy kont oock voordeel doen met veelderhande saken,
 Die ons nadeligh zyn en alle Menschen laken,
 En om hier rom te gaen, Ick houd hem voor geleert,
 Die sijn gebreken selfs tot voordeel onme keert.

Van de Blijdschap.

Het VII. Capittel.

Maer ghy moet niet alleen verdrict en vreesse myden,
 Ghy mooght u boven dien niet al te seer verblijden;
 Want is in u gemoet de blijdschap al te groot,
 Sy leyt u menighmael tot aen de bleecke dood.
 De geesten en het bloet die komen op-geclogen,
 En worden van het hert geweldigh in-gerogen;
 Soo dat de leven-kracht, oock midden in de lust,
 Wort haestigh oer-stolpt, en vreedigh uyt-geblust.
 Maer wat kan doch een mensch op aerden over komen,
 Om met soo grooten vreught te werden in-genomen?
 Eylact! wat hier vermaec, gneugt, of blijdschap schijnt,
 Dat siet men dat in haest gelijck een roock verdwijnt.
 't Is niet te pijnne waer, om aerdiche beusel-saken
 Te roeren sijn geest, en groote vreught te maken.
 Mijn ziel, schoonghy bequiem lust, ter, en groote schat,
 't Is al maer enkel droom, hebt esse 't niet en hadt.

Onder alle Bewegingen des Gemoets is de Blijdschap wel de beste, de levende Geesten door al de leden verspreyende, en 't gantsche Lichaem verquikkende: maer alse even-wel te groot en onmatigh is, soo drijsse met sulcken kracht de wormte en geesten van 't hert na de uyt-wendige leden, dat het selfde van de natuerhicke wormte verlaten zijnde, den mensch doet van sijn selven gaen, ja somtijds oock haestigh doodt blijven.

De Blijdschap geschiet om verscheyden oorsaken. Meest om ons eygen, ofte vrienden geluck, voorspoet, en wel-vaert, het welck de rechte Blijdschap is. Somtijds oock om dat het ons vyanden qualick gaet, om haer doot ofte ongeval. Alsoo lesen wy in Suetonius, dat verblijdt geweest is, en groote vreught gemaect heeft 't volck van Rome, over de doot van de tyrannige Keyfers Tiberius, Calpurnia, Nero, en Domitianus, van welke sy hart en wreedelick onthaelt waren. Cuspinian beschrijft dat de blijdschap, die door gantsch Italien, en rontom daer ontrent over het doot-slaen van den Keyser Constant den tweeden, soo groot was, dat

dat de Gouverneur van Italyen en de Capiteyns niet en dorsten het minste teeken van droefheyt voor het volck toonen. *Senec. Oedip.*

*Wie yemant heeft gevreesd wameer hy plaght te leven,
Die sal noyt aen sijn graf bedroefde tranen geven.*

Groote en onverwachte tijdingh, en die haest gebootschap, maect een verbaeftheyt en gelijk als een schrick in de gene die se ontfangt.

Doen *Dionysius* de tijdinge eerst kreeg dat *Alexander de Groot* tot *Babylonien* overleden was, heylighden hy de Blijdschap eenen auaer, en op de eerste tijdinge werde hy so oarfet van blijdschap, dat hy al suyfelende van sijn selven viel, en scheen geheel wech te wesen; gelijk uyt de historye van *Memnon* verhaelt wert in de *Bibliotheke* van *Photius*.

Als *Philips* Koning van *Macedonyen* door de *Romeynen* overwonnen was, so liet *Quintus Flaminius* op een plaets, daer geheel *Grieken-landt* by een vergadert was, eerst door 't blafen van de trompet stilte gemaect zijnde, by een bode uyt-roepen, dat het volck van *Romen*, en haren velt-oversten *Flaminius*, alle de *Grieksche* steden, die onder het gebiedt van *Philips* gestaen hadden, geboden voortaan vry en vranck te

wesen. 'T welck de menschen hoorende, stonden door de groote en onverwachte blijdschap geheel verflagen: en in 'teerste, geloovende, 't gene sy gehoort hadden, niet gehoort te hebben, swegen heel stil. Maer als het selve wederom uytgeroepen werde, so schreuden sy allegader met sulck een keel, dat de vogels, die boven haer vlogen, van schrick ter aerden vielen, gelijk *Valerius Maximus* beschrijft in 't 4. boeck op 't 8. cap. *Livius* in sijn 33. boeck voeghter by, dat de Blijdschap grooter was, als datte van de Menschen geheel konde gevat werden: dat den eenen den anderen verbaest aen keeck, gelijk oft eenen droom was; dat elck een den anderen vraeghden, wat het was, sonder sijn eygen ooren te gelooven: dat niemant oock op het spel, 't welck daer gespeelt werde, eens acht en nam, geen oogen noch sinnen daer toe verleende; so verre had de Blijdschap alleene in-genomen het gevoelen van alle ander vreught.

En als de uyt-damping van de in-geboren geesten, en natuerlike wermte te groot en te geweldigh is, dan wert 't leven selve haefelick uyt-geblusht. Van dit getal zijn de gene die van te veel lachen sterven. Men seyt dat de schrijver van *Bly-eynde spelen* *Philemon*, (want dat sommige het selvige den wijs-gerigen *Chry-*

Chryfippus toe-fchrijven, en kan niet wel aengenomen werden by de gene, dien de ftadigheyt van de Stoifche Wijfen bekent is) als hy by gevalle een Ezel onverfiens fag vijgen eten, den felfden oock wijn dede voorfetten, om dat hy drincken foude: en dat als den Ezel die beleeftheyt oock aen-nam, den anderen foo vol lachts werde, dat hy daer in ftickte. Voorwaer my dunckt, dat den armen man, vry wat onwetende geweeft is in wereltfche dingen, die om foo kleynen fake wilde fterven: daer wy alle daegh fien, dat de ezels wel beter onthaelt werden.

Zuxis, die al fijn konft en verftant by-bracht om de fchoone *Helen* met alle hare fraeyigheyt wel te fchilderen, hebbende eens geheel na 't leven uyt-gebeeldt een oude bes van de leelickfte gedaente, en fiende dat die groote leelickheyt uytermaten wel getroffen was, beriften by hem felfen foo uyt tot lacchen, dat hy al lacchende den geest gaf.

Wat belangt de gene, die geforven zijn door al te grooten blijdfchap, die fy felden om haer ofte den haren grooten voorpoet en geluck, daer van zijn verfcheyde exempelen.

Wt den flagh van *Canna*, daer de Romeynen een fchrickelicke nederlage gehad hadden, quam een, die doot gefeyt was, onverfiens 't huys, waer over de moeder van blijdfchap foo verfhrickte, dat fy doot bleef.

Sophocles, dien vermaerden Poet van Droevigheynde-fpelen, die foo dickwils den prijs gehad hadde boven fijn mede Poeten: hebbende ten laetften met fijn alderlaetfte Spel mede den prijs gewonnen, werde foo veel geluck van een yegelik gewenft, en daer door fijn hert met foo grooten blijdfchap bevangen, dat hy op de plaetfe fterf.

Philippides geen flicht Poet van Bly-eynde-fpelen, nu oudt geworden, fiende dat hy buyten hope in den ftrijdt tuffchen de Poeten, de overwinninge bekomen hadde, felden fulcken blijdfchap, dat hy midden in de vreught verfheyde.

Maer feer aenmerckens weerdigh is de Hiftorye van een vader, die door al te grooten blijdfchap, die hy maeckte, om de eer, die hy aen fijne fonen fagh gefchieden, in haer armen fterf, gelijk dat van *Agellius* mede befchreven is. Dese vader had drie fonen, jong van jaren, wel op-gevoedt, en wel verftaende 't gene fy ter hant trocken, foo dat elck voor fijn hooft, in de openbare fpelen van Griecken-landt van een byfonder de prijs verkreeg, en de kroone van overwinninge. Maer als fy alle drie quamen, om haer kroone te fetten op het hooft van haer oude Vader, en hem vrolick te omhel-fen, foo werde den ouden man foo wech-genomen van blijdfchap, dat hy onder haer handen voor al de werelt fijnen geest gaf.

En om foo verre niet te gaen: *Leo* de 10. Paus van Rom, zijnde een groot vyandt geworden van de Francoyfen, en verftaende de ftadt van *Milan* haer door het volck van Keyfer *Karel* ontnomen was, daer

hy uytermaten feer na verlangte hadde, werde foo dapper verblijt, en fijn hert ontfack met fulcken vreught, dat hy terftont een koortfe kreegh, en koits daer aen fterf, noch jong van jaren zijnde, gelijk onder andere verhaelt wert by *Jovius* in fijn leven, en na hem by *Serres* in 't leven van *Francoys* de eerste, en van *Montaigne* 1. des *Essais* 2.

Alfonfus Hertogh van *Ferrare*, verftaen hebbende dat de Paus *Clemens* de 7. die hem groot vyant geweeft hadde, overleden, en in fijn plaetfe een van fijn beste vrienden, *Paulus* de III. gekoren was: werde fo uytermaten daer over verblijdt, dat hy binnen weynigh dagen quam te fterven. Waer op dese verfen doen gemaeckt, en nu uyt het Latijn aldus over-gefet zijn:

Soo haest Alfonso wist dat Clemens was gestorven,

En dat fijn beste vriend de ftouels had verwoeren,

Soo wert hy foo verbeught dat hy te bedde viel,

Ja in het duyster graf den Paus gefelschap viel,

Het wert 't is waer) geloof en over-al gefchreven,

Dat, ja de Prins, uyt room, verloor fijn dierbaer leven,

Maer, vrienden, hoort een woort dat ick u seggen darf,

Het was uyt enkel vreught dat onsen Hertogh fterf.

Jan de 2. Grave van *Hollandt*, hoorende, dat fijnen fone Graef *Willem* van *Ooftervant*, de *Vlamingen* overwonnen hadde, fterf mede van blijdfchap.

Soo dat oock de alder-gefontfte *Beweging*, en die meest in de gefontfte valt, alfe al te verre uyt den bant springt, niet alleen het Lichaem, van gefontheyt, maer oock van het leven, kan berooven. Waer uyt te leeren is, dat men fijn felfen matige, en hem wenne met een effen gemoet op te nemen 't gene van *Godts* hant toegelonden wert, het zy goet ofte quaet, sonder hem te verheffen, ofte den moet te laten fincken, te feer verblijden of bedroeven; en gedencken datter noyt recht volkomen vreught en is. *Ovid.* 7. *Metam.*

Daer is noyt reyne vreught, neyt recht volhomen lust,

Daer is gedurigh yet dat ons den geest onrust:

en dat daer blijdfchap in huys is, de *Droefheyt* voor deur raet: en dat na droefheyt de blijdfchap oock een beurt kriight. Soo dat hier waer-genomen dient de lesse van den Poet *Horat.* 2. *Carm.* 3.

Wanneer ghy wert befocht met druck en tegenpoet,

Soo sijft u met gedult, en houd een vast gemoet,

En als het soet geluck op u komt neder-dalen,

En feijnt in u verreck als met vergulde stralen,

Soo bint den hooghmoet in, en toont u windigh hert,

In voorpoet weest gefet, en lijd faem in de fmert.

De *Nature*, feyt *Symmachus* in fijnen 34. brief van 't 4. boeck, heeft alle menfchelicke Blijdfchap een wet gestelt, dat de forgh alijt na de vreught volght. Soo dra het kint geboren is, zijn de ouders verblijt, maer terftont volght vrees en bekommeringe.

Eer en Staet wert in 't aennemem met blijdschap aengegaen, maer terstont valter veel moeyte over den hals. En soo gaet het voort in andere dingen. Maer de vaste en rechte Blijdschap bestaet alleen in de Deugt, seyt *Seneca* in den 27. brief. Waerom oock een Wijs man, gelijk *Philo* schrijft, hem verblijft in sich selven, niet in de dingen, die ontrent hem zijn. Het gemoet van de wijse is even-eens gestelt, seyt de gemelte *Seneca* in den 59. brief, als den hemel boven de maen. Het is daer altijd helder: Ghy hebt den waerom gy soudet willen wijs wesen: om dat de selve nimmermeer sonder blijdschap en is. Die Blijdschap en spruyt niet als uyt een deughdelick gewisse. Die niet deughdelick en is, of geen goet noch gerust gemoet en heeft, en kan niet recht vrolick wesen. De Keyser *Tiberius*, die maer verfon wat sijn hert luste, en in alle wel-lust leefde, en hadde even-wel noyt de rechte vreugt, door dien sijn quaet gewisse hem als een worm knaeghde. Het welck hy selver heeft moeten bekenen, als hy sekeren brief (gelijk *Suetonius* betuyght) aen den Raet van Romen aldus aeving: Wat sal ick u schrijven, of hoe sal ick schrijven, ofte wat sal ick oock niet schrijven, op dese tijd? De Goden moeten mijn, die den ondergang alle daeg gevoele, straffen, indien ick het wete, &c.

*Wien hert is over stolpt met ongeschickte lusten,
Draecht een gedurigh pack, hoe soud' hy konnen rusten?
Al wort hy schoon gediect, al is hy Prins of Graef,
Al maecte hy and're vry, soo blijft hy doch een slaef.
Een mensch bewust van quaet, leest in gestadigh beven,
Hy such, by krucht, by dacht, by vlucht, soek niet gedreven;
Door 't ruyssche van een blat verschiet sijn beris bloet.
Verdriegtigh den stant eens goddeloos gemoet.*

Maer, soude yemant mogen seggen, hebben dan de Dwazen, en Boofwichten gantsch geen vreught? Ick antwoorde met de meer-gemelte *Seneca*, Niet meerder als de Lecuwen, als de selvige eenigen vang, ofte buyt bekomen hebben. Als sy door Wijn, en Wel-lust vermoeyt zijn, als haer de nacht onder het drincken te kort gevallen is, als 't gene in 't Lichaem meerder geslagen is, dan het verswelgen kan, begint te bederven, dan roepen die ellendige dit vers van den Poëet *Virgilius*.

*Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti.*

Alle de Wel-lustige brengen de gantsche nacht over met valsche Blijdschap, en al of 't haren laetsten was. De Blijdschap, seyt hy, die de Goden, en volgers der Goden volght, en wert niet belet, noch op-gehouden: sy soude ophouden, indien sy ergens anders van daen quam. Ick hebbe sommige gekent, die gestadigh swaermoedigh waren, doordien het haer misgaen was, ofte haer goet met quaet leven om-gebracht hadden, en sochten haer vermaeck in droncke drincken, om

also de onrust in slaep te wiegen. Een vermaeck voorwaer dat haest overgaet, en dan wederom in de vorige swaermoedighet verandert. Maer een Mensch, die gestadigh de deught alleen voor oogen gehadt heeft, blijft altijd vrolick, en sijn hert, als vast steunende op een goet gemoet, blijft oock selfs in tegenspoet verheught; en met geen swaermoedige dingen ontruff. Derhalven die een vaste en ware blijdschap soeckt, moet altijd trachten wel te doen.

*Wat stelt ghy luyt of veel om blijdschap op te wreken?
Stelt, vriend, en stilt u hert: druck sal u wreucht versrecken:
Een wel-gestelt gemoet vint over-al sijn lust.
In alle dinck is wreucht, als 't hert maer is gerust.*

Van de Gramschap.

Het VIII. Capittel.

Het spook dat Gramschap hier dient mede wech gedrevē, Voor yder die hem voeght om stil te mogen leven; Want die in sijnen geest die vinnigh monster weet, 't is seker dat hy slaegh in roere wesen moet. Ghy, voor den besten raet, om dit gewoel te mijden, Leert spot, en spijt, en smact met koele sinnen lieden, Leert onrecht, leert geweld versuten met gedult: En om dit wel te doen, soo weeght u eygen schult, Soo weeght in u gemoet den staet van uwe saken, En hoe ghy 's by den heer of elders plagh te maken, Peyst dat je menigmael voor desen hebt verdient. Mer schimp te zyn ontbaet oock van u besten vriend. Spout hy dan gramme sucht, gelijk als beetē kolen, Seght in u stil gemoet, God heesiet hem bezolen, God geve my gedult. Dit na den eyfch betracht, Heeft menig Christen hert tot sachten aert gebracht.

Die vergramt is, seyde den ouden *Cato* (gelijk *Plutarchus* verhaelt in sijn Spreucken) en verscheelt niet van een rasende, dan in de tyd: dewijl de Gramschap, gelijk de Poëet *Horatius* met andere schrijft, niet anders en is, als een korte Rasernye. Want die met Gramschap ontsteken is, en siet swart, noch wit aen, en gedraeght hem, als een dul Menschē. De Poëet *Perfius* en heeft de Teykenen van een vergramde niet qualick beschreven in sijn 3. Schimp-dicht:

*Wanneer de gramschap komt, dan schijnt het bloet te sieden,
Men kan sijn eygen hert, sijn geesten niet gebieden,
Men vier-oogt als een kat, de mont die baert geluyt
Dat vrent, dat groufaem is, dat niet met al en sluyt.*

Die aldus gestelt is, wat isser dat hy hem ontfien soude te doen? Siet men niet, Godt betert, alle dage, hoe dat de beste vrienden, door het op-loopen van dese korte dulligheyt, tegens malkanderen op 't hooghste uyt-

uytbersten, ja tot doot-slaen toe? Siet eens hoe dat den verfloorden *Gen* aengaet by *Terentius Adelp.* al of hy al de werelt soude op-slocken, *Act. Sc. 2.*

Och of nu dese hoop my tegen mochte komen!
 Terwijl ick sta en briesch, met granschap in genomen,
 Ick sou van stonden aen, met wonder sel gebaer,
 Ick sou mijn vinnig bert gaen spouwen onder haer.
 Ick sou met groot vermaek mijn leet ten vollen wreken,
 Ick sou dien ouden boef den kop in stukken breken,
 Ick sou hem met den voet gaen treden op het lijf,
 Om dat hy is de gront van al het slim bedrijf.
 Hoe sou ick *Syrus* slaen? hoe sou ick hem versebeuren?
 Hoe sou ick met geweld hem ginsch en weder sleuren?

Hoe sou ick al sijn breyn doen vleeten over-stract,
 Om dat het spel begon door sijn door-trapen raed.
 Ick sou hem over-al, om mijnen brant te koelen,
 Ick sou hem voor gewis mijn krachten doen gevoelen,
 Ick brack hem gal en blaes, en al met eenen slag,
 Tot dat ick aen den gavy geen leven meer en sog.
 Wat noch? den jongen las troock ick in hondert jucken,
 Ick sou hem uyt den kop sijn ooggen komen rucken,
 En goyen in den griel: maer al het vorder rot
 Dat joeg ick op de vlucht, alleen tot enckel spot.
 O soo mijn wrange-ziel haer vorder ging verbitten,
 Ick maectter bancken van om scherlinec op te suten,
 Of dreef hem in de lucht, gelijk een lichte bal:
 Siet daer een kleyne prouf van mijn verwoede gal.

Onse Poët geeft ons dit voorbeeld daer uyt:

Een Spaensche jongelinc gevangen in *Granaten*,
 Was voor een ruyme tijd als slave daer gelaten,
 Hy was daer in den dienst van seker Heer geraect,
 Die had hem opper-voogt van sijnen bouw gemaect.
 Hy was een geestig quant en wist hem soo te dragen,
 Dat hy was metter tijd des Meesters welbehagen,
 Doch siet in dit gesin daer was een jonge maegt,
 Aen wien by buyten hoop een stille gunste draegt,

Hy dient haer lijcke wel als met de gausche sinnen,
 En wist soo eenigh deel van haer gemoet te winnen,
 „ Een hout (al is 'er groen) onvruchte noch in het vier,
 Het gaet oock even soo met dit eenvoudigh dier.
 „ Siet door een kleyne leck soo komt een Schip te sincken,
 „ Al schijnt 'er maer de Zee by droppels in te drincken;
 „ Een boom wort metter tijd en ongevoelig groot,
 „ Een veerje veel gepluckt dat maect de vincke bloot.
 De Maegden (soo men seyt) die krijgen veelrijds sluypen,
 Die ick en weet niet hoe haer in de sinnen kruypen,

En

En siet om dese tijd dan zijne bijster swack,
 En dat haer onder haer al menig ongemack,
 Hoe dat 't wesen magh? de twee verliesde Menschen,
 Die komen tot het werck dat jonge luyden wenschen,
 En dit is nader hant soo menigmael geschiet,
 Als haer bequamen tijd en plaetse gunste biet.
 Maer Rodrigo seyt dit kan niet lange dueren,
 Wy sullen met verdriet ons soet vermaeck besuieren,
 Hier diens dan op gelet en goeden raet beschift,
 Of wy staen in gevaer om buest te zijn gestraft,
 Maer hoort wat voor besluyt dat sy hier over namen,
 Sy vinden alderbest in haesten op te kramen,
 En vluchten uyt het Land en even na de Stadt,
 Daer onse Jongeling de naeste Vrienden had.
 Sy (alste tot het werck bequame stonden sagen)
 Sijn wacker in de weer en op de wegh geslagen:
 Maer eer naeu enigh deel was van de reys gedaen,
 Eylaes de teere Maegt en ken niet langer gaen,
 Daer moest de Jongeling met sijn Geminde rusten,
 Schoon dat hy niet en sach sijn Vaderlandsche kusten,
 Nu siet daer was een rots ontrent het naeste velt,
 Daer heeft het vluchtig Paer haer gangen na gestelt.
 Maer sy als genen tijd op dese plaets gekomen,
 Sijn met een groote schrick geweldigh ingenomen,
 Want siet haer Vader quam die met een snelle loop,
 Bracht daer beneffens hem veel Dienaers over hoop.
 Wat raet in dit gevaer voor dese bange lieden,
 Want daer en is geen kans om weg te kommen vlieden.
 Te klimmen op de rots docht haer de beste raet,
 Al sijn de gangen steyl en al de wegen quaet.
 Eylaes! de Maegt versterft tot aen haer rode lippen,
 Noech geeft de noot haer kracht te klimmen op de klippen,
 En schoon dat jonge Dier dat Ambacht niet en kan,
 Sy quijt haer niet te min gelijk een wacker Man.
 De Vader tot de ziel met gramschap ingenomen,
 Toont hem een wreet gebaer en hiet haer af te komen,
 Hy dreymt haer even staeg en toont een sel gelaet,
 Dat aen het jonge Volck tot in het herte gaet.
 Maer 't houd sich op de klip; de Vader hier de vrienden,
 Die hem doen tot behulp en voor geselschap dienden,
 Te klimmen op den rots: Die luyden sijn bereyt,
 En doen met alle rijt al wat de Vader seyt.
 Maer wat de klimmers doen of wase mogen pogen,
 Rodrigo met de Maegt en willent niet gedogen,
 Sy nemen tot behulp wat haer de plaetse gaf,
 En rollen harden steen en groote keyen af.
 De vrienden sien geen kans om op de klip te raken,
 Sy moeten haer bedrieffen al den handel staken,
 De stoutste van den hoop die is geheel beschroomt,
 Wanneer een groote steen van boven neder koomt;
 De Vader des te meer met gramschap ingenomen,
 Doet uyt het naeste Dorp een hoop geboorte komen,
 Die vallen aen het werck maer op een beter voet,
 Als kundig boemen gaen en waermen klimmen moet.
 Daer staet het jonge Paer haer oogen na beneden,
 En sien haer alle troost ten vollen afgesneden,

Daer is geen uytkomst meer, daer is geen vluchten aen,
 Sy waren op de rots ten eynde toe gegaan.
 Een meyt die uyt de Stadt met Rachel was geweken;
 Die hoord' op dit geval de jonge luyden spreken,
 Rodrigo ging voor eerst onterni de Juffer staen,
 En sprack haer gamsch verbaest in dese woorden aen.
 Mijn 's herten diepste vreugt en schoonste van de maegden,
 Die mijn naeu-kenrig oogh voor desen oyt behaegden,
 Wy zijn hier (soose siet) in hoogen noot gestelt,
 Dat my rampsaligh Mensch tot in de ziele quelt,
 My danccht, indienje wout u Vader gaen begroeten,
 En vallen hem gedweegh met tranen aen de voeten,
 Oock seggen dat wy zijn verplicht met echte Trou,
 Ick hope dat hy ons genadigh wesen sou.
 Ey! neem hier van de preuf. Maer Rachel daer-en-tegen
 Die nam het anders op, en laet haer niet bewegen,
 Ach! (dit was haer gesprek) Ick ken mijn Vader wel,
 Hy is van wreeden aert, en uyttermaten sel.
 Indien ick by hem quam en sprack van dese dingen,
 Hy sou gewis mijn hals met krachten omme wringen,
 Of mijs by yet misschien van sijn onstuygmigh bloet,
 So raecht' ick by het volck dat eeuwig spinnen moet;
 En ghy, mijn weerde vrient, en zout geen troost verwerven,
 Maer door een wreeden beul met schande moeten steruen,
 En dat sou my Eylaes een droeuer smerte zijn,
 Dan of mijn Ziel versmolt in d' allegrootste pijn.
 Sa laet dees harde rots ons Bruylosif bedde wesen,
 Die sal van stonden aen van droefheyt ons genesen,
 't Is maer een kleyne sprong en maer een korte stont,
 Die ons de moede ziel sal rucken uyt den mont.
 Ick wil op dese tijd mijn dagen liever enden,
 Als leyden nader hant een leven vol ellenden.
 Sa grijpt my in den arm, en neem den lesten soen
 Ick wil oock even soo mijn laeste plichten doen.
 Na sprack en weder sprack de jonge luyden grepen
 Malkander in den arm en vast aen een genepen,
 Gaen rollen van den rots, en daer de Vader stont
 Daer stort het lieve Paer by stucken op de gront;
 Haer leden sijn misjmacht door bonders diepe wonden,
 Maer zijn noch even wel te samen vast gebonden,
 Sy twee zijn nu maer een. Sie daer een droef geval,
 Waer van de spitsse rots den naem behouden sal.
 Siet aen de steyle klip is stracx de naem gegeven,
 Van dit ellendigh werck dat by haer is bedreven,
 En tot op heden toe behoufse desen naem,
 Want heeft tot haer behulp de vlemghs van de saem.
 (Als Icarus wel eer was in de Zee gestorven,
 Doen heeft de woeste stroom sijn eygen naem verworven,
 En dat heeft even selfs tot heden toe geduert,
 Om dat de jongeling de doos daer had besuert)
 Daer wert een put gemaect juyft daerse neder vleden,
 En siet daer is het graf van twee verliesde zielen,
 De Vader was te bars sijn geest te bijster sel,
 Siet daer het droef besluyt van dit ellendigh spel.
 Indien by sijn verdriet en ongetoemde sinnen,
 Had aen den band geleyt en kommen overwinnen,

En met een soet gesprek sijn Dochter aen-gegeen,
 Hy had haer al te mael een beter dienst gedaen,
 De Maan had wel gelijck om hart en gram te wesen,
 Maer dat kon even-wel de wonde niet gonsen,
 „ Siet als 'er eenigh dingh in vreemde boeken staet,
 „ Noch doet hy alderbest, die sachte wegensaet.

De naeste Oorsake vande Gramschap, is een onste-
 kinge van 't Bloet, dat ontrent het Herte is, waer uyt
 eenige hete dampen in de Hersenen opstijgen, die den
 geest ontstellen, en tot vraeck aenlocken. De uytwen-
 dige Oorsaken, die het bloet ontstellen, en de sinnen so
 oploopigh maken, zijn voor eerst kleyn Verstandt, en
 swackheyt van oordeel; en dat sien wy aen vrouwen,
 oude en dronke luyden, kinderen, en sieken, die moeye-
 lick en dra geraeckt zijn.

De tweede oorsake is sieckte des Gemoets, die ye-
 mant maect dat hy korfel is, en niet veel en kan ver-
 dragen. En gelijck den schorsten, als men seydt, haest
 geraeckt is, loo gaet het oock met de gene, wiens ge-
 moet niet wel gestelt en is. Het verliefen van een pen-
 ningh verstoort een gierigaert; een lachjen, ofte een
 vriendelick gesicht van sijn wijs, vergramt den jaloe-
 schen. Sulcx schrijft de Poëet *Propertius* van sijn selvé:

*Ick ben in slegen angst, ick voele vrede streken,
 Oock in een vrouwen-kleet dunckte my een man te steken,
 Indien u moeder komt en u wat hartigh kust;
 Soo ben ick metter daer geweldigh ongerust:
 U suster, of u nichte (indien het mocht gebeuren
 Dat sy ontrent u slaep) doet my de sinnen vreuren;
 In soodermaer een vlieghe ontrent u leden kooft,
 Ick bender om ontfet, ick bender in beschroomt.*

Ten derden, maect oock de Sannelickheyt, en ey-
 gen liefde den Mensch moeyelick, en ras ontstelt.
 Dat een glas, ofte yet anders, daer sulcke luyden sijn
 hebben, gebroken wert, daer sullen sy haer terstont seer
 in ontfetten; gelijck men leeft van *Pollio*; die daerom
 sijnen knecht in de vijver soude doen smijten hebben,
 om aes voor de visschen te zijn; ten ware *Augustus*, die
 over tafel sat, sulcx belet hadde.

Ten vierden, so doet oock licht verstoren, dat men
 al te licht geloof, dat licht aen-gebracht wert. Het
 welck blijkct aen *Posiphar*, *Thestus*, en andere, (verfa-
 melt by *Mureus* in sijn Verscheyde, en *Cantus* in sijn
 Nieuwe lessen) die vraeck sochten op het vals aen-
 brengen van haer onkuysche Vrouwen, selver oock
 aen de gene, die de geyllige lust te voren geboet heb-
 bende, van huur in koop betrocken waren.

*Ha teere Vrouwen breyn en kan geen trots verswelgen,
 Geen ding is soo geneyght om soo in als te belgen,
 En wie sich in het wijs in eenigh deel ongaet,
 Die raecte van stonden aen oock inder mannen haet.*

Ten vijfden,

Die trots zijn uytter aert, en grooten hoogmoet drijven,
 Zijn, om het minste dingh, genegen om te kijven;
 Maer die sijn herte proeft, en kent sijn eygen schuld,
 Al wort hy schoon geterght, hy toont geen ongedult.

Maer insonderheyt dat men hem laet voorstaen,
 veracht te zijn, doet oock een eerlick man verstoort
 werden. Soo verhaelt *Justinus* in sijn 13. Boeck, dat
 na 't overliden van *Alexander de Groot*, als de Over-
 sten besloten nae de verlossinge van sijn weduwe te
 wachten, en de ruyters sulcx toefonden, het voet-
 volck siende haer geen plaets van beraden gegeven te
 zijn, *Arideus* den broeder van *Alexander* uyt spijt tot
 Koning aen-nam.

De Gramschap wert by de Wijs-gerige niet op een
 manier genomen. Sommige meenen datse gantsch
 quaet is, en alle Menschen schadelick. Van welck ge-
 voelen de *Stoici* geweest zijn, de welke oock andere
 berispen, die *Plato* en *Aristoteles* volgende; van ander
 meeninge waren, gelijck in 't brede te sien is by *Seneca*
 in sijn Boeken van de Gramschap. Want wat belangt,
 dat wy hier voor in 't Eerste capittel van de sterckte en
 krachten, die door de Gramschap souden mogen toe-
 nemen, by-gebracht hebben, daer op seydt *Plutarchus*,
 gelijck de hitte in de koortsche is, maer ongematighe
 en schadelick, dat oock alsoo de sterckte in de Gram-
 schap is, maer een quade. En den out-vader *Arnobius* en
 schijnt mede niet vreemt van dat gevoelen te zijn, als hy
 schrijft, dat de Gramschap niet sonder sieckte en is.
 Maer dese leere van de *Stoische Philosophé* wert weder-
 om berispt van een ander out-vader *Lactantius*, daer
 hy leert, dat sonder Gramschap de sonde niet geberet
 en wert; van welck gevoelen oock de ander Out-vaders
 zijn. En onder haer, schrijft *Bernardus*: Wert gram,
 maer en sondigt niet. Want ghy sult soo veel sonde doen, met
 al te seer te vergrammen, als van gansch niet te vergrammen.
 Dewyl niet te vergrammen, daer men vergrammen moet, en
 sijn sonden niet te willen verbeteren, is sonde. Want 't en kent
 niet geschieden (seyt *Ambrosius*) daer eenige schuld is, dat wy
 niet met eenige spijt beweegt en werden, en sonder dat en sou-
 de 't selve voor geen deught, maer voor een slappigheyt, en
 traegheyt geoordeelt werde. Daerom dient de Gramschap
 wel onderscheyden te werden. Want voorwaer sonda-
 nige, als wy in 't beginfel van dit Capittel beschreven
 hebben, is altijt en een yegelick leer quaet en schade-
 lick, en maect niet alleen den Mensch dul en uytlin-
 nigh, maer brengt hem oock diekwils om 't leven, ge-
 lijck wy terstont met verscheyden exempelen sullen
 bewijfen. Dan matige Gramschap kan dienen voor
 een krijgs-man om lulligh te vechten. Dese wert, by
 de gene, die *Academici* genoemt werden, gestelt te zijn
 een wet-steen van de dapperheyt en sterckte; en aen-
 gewesen, dat yemant die gram is, met meer kracht te-
 gen den vyant gaet, als een die met een koel gemoet
 maer dencke, dat hy voor 't vaderlant, ofte om loon
 vechten moet. *Ovid. I. Amor. 7.*

*De gramschap maecht den swacken sterck,
Om wel te vechten in het perck.*

Achillis was de vroomste, en sterkste van al de Grieken, die in de belegeringe voor Troyen quamen, en wert soo haestigh van den Poëet *Homerus* beschreven, dat hy na veel smadige woorden hem oock niet ontfien en soude hebben, sijn handen te slaen aen *Agamemnon*, den oversten van 't gantsche Leger: 't en ware op het leste de godinne *Pallas*, dat is, de Reden, hem tegen-gehouden hadde. Als den Hertoge van *Alva* in 't jaer 1572. de onverwachte tijdinge ontfingh, hoe Graef *Lodewijk van Nassouw* de stad Bergen in Henegouwen verralt en ingenomen hadde, soo ontfack hy (gelijckmen seyt) met sulcken gramschap, dat hy sijnen hoet op d'aerde wierp, en met voete traptten. *Bor. 6.* Sy seggen oock dat 't geen goet Voor-spraek en is, die niet met hevigheyt sijn sake voor en spreeckt, ofte ten minsten de selve met sijn gebaer niet nae en boorft.

Wy hebben onlangs in dese Stadt gesien, hoe dat de vrome, en seer wel-sprekende *D. Balhazar Lydius* zalr. ged. met gesten en manieren van hevigheyt de fonden soo wift te bestraffen, en het gemoet der toehoorders daer mede soo ontroerde, dat vele de tranen uyt de oogen bersteden; het welck andere, oock de alder geleertste Predicanten met haer tongen, noch hy selve met de penne niet en soude konnen te wege gebracht hebben. Soodanige Gramschap (indienle ioo genoemt magh werden) ofte Hevigheyt en is niet te misprijzen: maer de andere, die wat boven de kerf gaet, en kan in niemant goet doen, als misfchien in de gene, die wat te bloode, loom, ofte vreesachtigh is, die daer wat mede op-geweckt kan werden; gelijk aen d'ander zijde oock de Gramschap door Vrees ingetoomt wert. Het welck de Poëet *Claudius* oock aen-wijst in dese verssen:

*Schoon dat de gramschap woet met uyt-gelaten geest,
De spijt die kroopt haer in, indien se maer en vreesft.*

Anders en kanse niet als alle quaet voor den Geest, en het Lichaem veroorsaken, hoedanigh sy oock mochte wesen. Want sy verandert en is verscheyden na de verscheyde gematigheyt van 't lichaem, daerse in valt. In de gene die vol gals, heer, korfel en haestigh zijn, is sy als het springent vyer, en barst ras uyt, gelijk men gemeenlick siet in de Françoysen: in andere die veel sware, en swaermoedige vochtigheyt hebben, wertse gelijk als vyer gesmoort, en eet in gelijk een verborgen kancker, die daer na sijn fenijn openbaert, het welck in de Italianen plaets heeft. Van foodanigen aert waren onder de Romeynen *Marius*, en *Sylla*, die so veel duysenden wreedelick hebben doen vermoorden: als oock de paus *Paulus de 4.* die, gelijk de Italiaensche monick *Pavino* van hem schrijft, de aengevangen vyantschap nimmermeer af en leyde.

Ferdinand, Koningh van Napels, behiel de gramschap, die hy in sijn kintsheyt geset hadde, tot in sijnen ouderdom, soo dat hy quade gangen gingh buyten de Koninglicke weerdigheyt tegen onnoosele menschen, gelijk *Pontanus* verhaelt in 't 1. boeck op het 8. cappittel van de Kloeckmoedigheyt. De eerste, die met open schuttelen op disten joffer uyt de mont spreekt, en al datter op 't hert is, uyt laet bersten, en haer selven alsoo ontlast, is beter te lijden als d'andere; alsoo beter is geen vuyl water lang op het hert te laten slaen, en ons oock geboden wert, de Son over onse Gramschap niet onder te laten gaen: van sulcke seyt men, dat haestige luyden geen verraders en zijn, daer men hem van d'andere niet genoegh en kan wachten. *Seneca Medea*:

*Daer is geen groot gevaer in openbaren haet,
Maer gramschap die men deekt dat is een vinnigh quaet.*

Alle Gramschap, maer voornamelick de haestige en op-loopende, van rasende dulligheyt maer in de tijdt en geduerfaemheyt verschelende, ontroert het bloet, ontfelt al de leden, en vochtigheden, infonderheyt degal (die by haestige luyden veel is) de welke, gelijk ofte swavel in hadde, eerder als eenige andere vochtigheyt ontsteekt: waer door veroorsaect werden brandende koortschen, pluris, boorts, roos, geelsucht, popelsy, en dickwils de doot selve, gelijk uyt verscheyde exempelen blijckt.

De Keyser *Nerva* sieckelick gaende aen een quade maegh, soo dat hy dickwils sijn eten overgaf, werde eens soo seer verstoort op eenen sekeren *Regulus*, en over hem roepende dede sulcken geweld met de borst, dat hy terfont de koortse kreegh met vervolgh van sweet, en de doot.

Het seldse is gebeurt den Keyser *Valensinaen*, de welke donderende en blixemende van quaetheyt in den vollen Raedt tegen de Polacken, om datse Slavonien ber ooft hadden, en dreygende haer te verderven, en gantsch uyt te roeyen, quam door die hevigheyt aen 't bloet spouwen, met sulck geweld en menigthe, dat hy doot bleef.

Wenceslaus, Koningh van Bohemen, ontfack met sulcke gramschap op sijnen schencker, dat hy hem met sijn eygen hant woude doorteken: maer hy verviel in een Popelsy, daer hy van sterf.

Matthias Corvin, Koning van Hongaryen, hebbende geëyscht versche Vijgen, die hem uyt Italyen gefonden waren, en verstaende dat eenige Hovelingen de selve op-gegeten hadden, rocht in sulcken toren, dat hy mede een Popelsy kreegh, daer hy kortse daer aen van storf, noch maer 47. jaren out zijnde, gelijk *Monster*, en andere verhalen.

De Paus *Paulus de 3.* gesien hebbende een brief van den Hertogh *Ottavio* (vader van den Prins van Parma, die hier te lande geweest is) sijn foons soon, waer in hy schreef te willen handelen met *Ferrante Gonzaga*, om

in Parma te komen, welke stad den Paus dede bewaren in den naem van den Roomfchen stoel, werde foop dapper ontfeilt en verfoort, dat hy van fijn felven viel: en na eenige uren wederom bekomende, openbaerde hem de koorts, van de welke hy in drie dagen ftorf: gelijk befchreven is van den president *de Thou*, in 't 6. boeck van fijn Hiftorye, en *P. Paulo Servita* van Venetien, in 't 3. boeck van fijn Hiftorye, die hy, onder den naem van *Pietro Soate*, in Italiaens uyt-gegeven he eft van 't *Concilye van Trenten*.

Dewyl wy nu den aert en nature van de Gramfchap genoegh befchreven hebben, fo is het mede tijdt de Genees-middelen voor de felvige aen te wijfen. Dese werden van *Seneca* tweederley gefteft, in 't 2. Boeck van de Gramfchap op het 18. Capittel. Dat men hem voor Gramfchap wacht, en dat men hem in de Gramfchap niet te buyten en gae. En gelijk andere leeringen gegeven werden in dit Boek, om de Gefontheyt te bewaren, andere om de felvige te herftellen in den *Schat der Ongefomheyt*: alfo moeten wy oock op een ander maniere de Gramfchap af-keeren, en op eenander, bedwingen en overwinnen.

Het eerfte is dan, niet gram te werden, 't welck wy fullen kunnen na-komen, indien wy ons alle de feylen

van de Gramfchap wel voor oogen ftellen, en al het quaet dat door toornigheyt komen kan, wel overleggen. Daerom fal men de eerfte prickelingh van de Gramfchap niet verachten, maer het zaer en de beginfelen tegenftaen, en den vyant buyten onfe palen houden; want in gelaten zijnde maect hy hem heel meefter; en doet ons yet aen-rechten, daer van wy daer na groot berouw hebben.

*Dies acht ick 't oude fpreek-woort mit,
Het fchaepe dient voor den dam gefchut.*

Soo dra men dan gewaer wert eenigh bewegen van dese Beroerte, dat de pols harder klopt, het hert begint te beven, het gemoet te ontftellen, fo moet men, om defen brant te bluffen, terftont by-brengen het water van de Reden: gelijk *Socrates* plagh te doen, die foofachtfinnigh was, en fijnen toorn foowel wift te matigen (gelijk *Plutarchus* verhaelt) dat hy haer beginfelen maer gewaer werdende, fijn wesen en fpraeck terftont veel fachter ftelden, als te voren. Dese *Socrates* op een fekeren tijt gefchopt zijnde van eenen moettwilligen jongelingh, als hy fagh, dat fijn volck fulcx heel qualick nam, en dat fy het wilden wreken. Wat, feyde hy, indien my een ezel achter uyt geflagen hadt,

K 2

woudt

woudt ghy dat ick weder tegen hem achter uyt slaen soude? De selfde *Socrates*, als hy in een Spel sat van *Aristophanes*, daer alle bespotingen tegen hem uytgesproken wierden, en een van sijn vrienden tegen hem seyde, Neemt ghy dit niet qualick *Socrates*? Niet met allen, seyde hy, want ick werde op het tonneel, gelijk in een groote maeltijt, met woorden wat over gehaelt. De selfde, als hy een kinne-back slagh kreegh, seyde niet anders, als moeyelick te wesen, dat de Mensch niet en wisten, wanneer sy met een helmet moesten uyt gaen. Als *Anytus* en *Melius* doende waren om hem ter doot te brengen, so sprack hy niet qualick van haer, maer seyde alleen, dat sy hem wel kouden van de werelt helpen, dan niet beschadigen: de wijl een guyt geen eerlick man konde schade doen.

De Griecksche Vorst *Pericles* werde van een slechte quint geseholden, het welck hy niet en achten. En als den anderen sulcx den geheelen dagh sonder ophouden gedien hadde, en dat hy noch tegens den avont, als het doncker werde, nauelijcx en konde scheyden, soo liet hem *Pericles* met ligter huys brengen, op dat hem (seyt *Basilus Magnus*) niet bedorven en soude werden die oeffeninge van wijsheyt.

Een leker jongman (*Elia. 9. V. H. 39.*) had lange verkeert ter schole van den wijs-gerige *Zenon*, t'huys komende vraeghden hem de vader, wat wijsheyt hy geleert hadde? en antwoordende, dat hy 't noch wel toonen soude, werden de vader so seer gestoort, dat hy hem sloegh. Het welck de soon met sedigheyt en lijdsamheyt verdragende, dat selfde (seyde hy) heb ick geleert, mijn vaders gramschap te verdragen.

Leoprepes, een wijse Grieck, gevraegt van twee jongelingen, goede vrienden met malkanderen zijnde, op wat maniere sy beyde in onderlinge vrientchap soude mogen volherden; gaf voor antwoord, Indien den eenen des anderens gramschap kan toegeven, gelijk de selfde *Eliaanus* beschrijft in sijn verscheyden Historien 4. 23. Soo is my verhaelt van 2. haestige jong-getrouden, datse met malkanderen besloten een teyken te geven, als by een van beyde den toorn heel hoogh gingh, en dat de ander voor die tijt moit stil wesen: met welke middel sy dier na geruften in vrede leefden.

Achterklap en bespotinge dunckt my, seyt *Eliaanus* 5. 8. van geender krachten te zijn. Want indiens op een vast gemoet vallen soo brekense, en vergaen: maer komende op een, die het hert onder den riem niet en heeft, dan doense haer werck; ende en veroorfaaken niet alleen droefheydt; maer oock dickwils de doot selfe. Gelijk blijckt uyt *Socrates*, die (gelijk verhaelt is) openbaer bespot zijnde, daerom loegh, en *Pelagrus*, die sijn selven daerom verworgden. *Archilochus*, een Grieck Poet, maeckte een schimp-dicht op *Lycamben*, om dat hy sijn dochter, die hem toegeseyt was, een ander gegeven hadde; het welck den ouden man soo ter herten nam, dat hy sijn selven uyt wanhoep verhing.

Ick ken een eerlick Heer, die my geklaeght heeft, dat hy om seker faem-roovend dicht op hem gemaect, eenige weken niet en had konnen slapen: daer een ander in gelijcke faeck niet en dede, als al lacchiende sijn spotters selve uyt-spotten. Anders gestoort zijnde, konde hy de penne van *Archilochus* wel gebruycken: indien hy niet geoordeelt en hadde, dat haer meerder medelijden, als wraeck van doen ware geweest.

De selfde *Eliaanus* verhaelt 11. 10. van *Zoilus*, die sijn werck maeckten om *Homerus* en *Plato* over te halen; en gevraegt zijnde van een geleert man, waerom dat hy van de beste so qualick sprack? Om dat, seyde hy, daer ick qualik doen wil, niet en kan. Waer uyt wy konnen leeren, dat ons genoeg moet wesen, wanneer ons vyan den geen quaet en konnen doen; en dat het ons niet en raect, als sy haer gal met quade woorden uyt-braken. Die een ander meyn te jagen, jaegt sijn selven: en het is hem een groote spijt, als hy siet, dat de gene die hy meent spijt aen te doen, hem selver bespot en versmaet. En gelijk door de bouwinge, en het verplanten bittere kruiden foet werden, alsoo bouwende allenckens in ons dese matigheyt, en ons gemoet wendende tot sachtmoedigheyt, soo sullen wy onse beweginge konnen veranderen, en heel af-trekken van het gene, daerse te voren toe genegen was. Om sijn genegheyt te leeren bedwingen, plagh de selfe *Socrates*, als hy aldermeest verhit was, water te putten, en dat langh te laten staen sonder drincken, al-hoe-wel hy grooten dorst hadde, sijn selven alsoo gewennende tot matigheyt en lijdsamheyt.

De selve Matigheyt is soo wel geplant geweest in 't herte van *Plato*, en hadt aldaer sulcke wortels gemaect, dat alle spijt en smaet, die hem, doen hy in *Sicilyen* was, van *Denijs* den tyran aen-gedaen werde, niet soo veel en vermocht, datse hem eens quaet ofte gestoort maeckte. Een ander exempel is van den selfden beschreven in dese verssen uyt het vijfde deel van het vermaert *Houwelick*.

*Als Plato sijnen knecht door wel-verdiende slagen,
Eens wilde tot de deught en van de wrevel jagen,
En dat hy wert gewaer, eer hy den lincker sloegh;
Dat hem een vinnigh bloet door al de leden joegh;
Speusippe (sprack de man) onrneemt my dese roeden;
Endoet wat hier behoort; want ick begin te woeden:
Geen mensch en isser nu te straffen eenigh quaet,
Indien sijn eygen ziel haer ampt te buyten gaet.*

Aristippus berispende de gebreken van *Denijs*, tyran van *Sicilyen*, maeckten hem soo quaet, dat hy den goeden *Philosooph* in 't aensicht spoogh; de welke gewapent zijnde met de deught van lijdsamheyt, soo verre was van eenige Gramschap ofte ontstellinge, dat hy het voor jock op-nam, en niet en dade dan laechen; seggende; Indien de visschers om een kleyn visken te vangen wel heel nat werden, dat hy 't hem niet en be-

hoefde

hoefde te belgen, een weynigh besprengt te zijn, om eenen grooten salm in 't net te krijgen.

En om te betoonen, dat het niet alleen Wijsen geweest en zijn, als luyden van geen macht om haer te wreken, die dese deught omhelst hebben; maer datse oock van groote Prinzen na-gevolgt is, siet wat *Plutarchus* beschrijft van den Koningh *Antigonus*. Dese als hy eens op eenen winter sijn leger geslagen hadde ter plaetse daer van alles groot gebreck was, en dat de Krijgs-luyden daerom qualick van hem spraken, sonder te lotten, dat hy soo dicht by haer was. Hy sijnen staf uyt de tente stekende, riep haer toe: Als ghy qualick van my spreken wilt, gaet ghy dan niet ver, der hier van daen?

Charillus, de Koning van *Lacedaemonyen*, als hy van een van de flaven qualick bejegent was: By de Godden, seyde hy, ick soude u door-slaen, indien ick niet verstoort en was.

Philippus, Koning van *Macedonyen*, gewaerschout zijnde door een van sijn volck, met namen *Smicybus*, dat een seker *Nicanor* hem gestadigh verachte, en qualick van sijn majesteit sprack, en over sulcx geraden werden, de om hem daer over swaerlick te straffen; *Nicanor*, antwoorde den Koningh, en is van de quaetste niet. Ick moet eens sien, of de schult niet aen mijn zijde en is. Verstaende dan, dat hy in groote ongeleghentheyf stont, en van hem vergeten was, soo font hy hem een fraeye schenckagye. Waer door *Nicanor* beweegt werde om den Koning allefins hooglick te prijzen. Het welck hem door *Smicybus*, en andere aen-gebrocht zijnde, kregen dese antwoorde: Nu siet ghy, dat het in onse macht is, een goeden ofte quaden naem te hebben.

Diergelijcken exempel wert van een ander Koning van *Macedonyen*, met namen *Archelaus*, verhaelt na ander auteuren by *Montaigne* 3. *des Essais* 5. en van den Keyser *Constantinus* by *Rivadneyra* 2. *de las virtudes del Principe Christiano* 18. Verscheyden andere exempelen van verdraeghsaemheyt in Koningin, en Prinzen zijnder te lesen by *Plutarchus*, *Ealerius Maximus*, en *Erasmus* in sijn spreucken. Den Heere de la Nouë, doen hy in 't jaer 1573. binnen *Rochele* zijnde, als de stad van *Koniacx* wegen belegerd was, in den Raedt tot vrede geraden hadde, werde nae huys gaende van een Predicant ontmoet, die hem schelde voor een verrader, en overlooper, en ten lesten oock een kinneback-slagh gaf. Waer in de grootmoedige man, en boven alle ongelijck gestelt, niet eens (schrijft de *Predicant de Thou* 56.) gelijk wel behoorden, is ontfelt geweest: maer met groote matigheyt over sijn dwaelheyt medelijden hebbende: als de *Edel-luyden* die by hem waren, om sulcx te wreken, toe quamen loopen, hiel de selve tegen; en dede de vrouw vermanen, dat sy haren man, die tot dulligheyt begon te vervallen, wel zoude gade slaen, en niet uyt laten loopen.

*'T is vry een grooter eer sijn eygen bert te dvingen,
Als tot een vaste schans met krachten in te dvingen;
'T is vry een grooter belt, die sijne rochten bint,
Als die een machigh heyr met wapens overwint.*

Maer seer aenmerckens en na-volgens weerdigh is het exempel van den koninglicken voor-segger *David*, de welke vluchtende voor sijnen sone *Abjalon*, bespot en vervloecht werde door eenen *Simeel*, die hem voor een bloet-hont scholde, en met slick en steenen wierp. Het welck soo verre van daen was, dat het *David* met toornigheyt ontflecken soude hebben, dat hy oock ver-bod dede aen sijn volck, seggende, Laet hem gewor-den, dat hy vloecte: want de Heere heeft het hem geheeten. Misschien sal de Heere mijn ellende aen-sien, en my met goet vergelden sijn huydige vloec-kinge, 2 *Sam.* 16. Alsoo sagh *David* op Godt, ende en slachten de honden niet, die op den steen bijten, sonder te sien op de gene, die se geworpen heeft, en nam verduuldigh aen de straffe, die hy door sijn sonden verdient hadde, hopende dat door Godts barmhertigheyt de saken veranderen souden: gelijk na sijn geloof daer na oock geschiede.

Niet minder prijfelick is het exempel van den vromen velt-oversten *Phocion*. Dese na dat hy langh en veel goede diensten voor sijn vaderlant gedaen hadde, werde even-wel door ondancckaerheyt, gelijk wel meer in *Republiken* gebeurt is, ter doot veroordeelt. Als hy nu in de gevanckenis vergif soude drincken, en den beker hem vast van de beul gegeven werde, eenige goede vrienden by hem gekomen zijnde, vraeghden hem, of hy sijnen sone yet bevelen wilde? Dat bevele ick hem, seyde hy, dat hy met het gedennen van dit ongelijck, die van *Athenen* niet te pas en brengt desen dronck, die ick nu drincke. Selve oock over sijn doot, noch na sijn doot geen wraeck begerende, als beschreven is by *Alianus* 12. 49.

Soo wert oock by den Poëet *Juvenalis* geroemt de verdraeghsaemheyt van de wijze *Socrates*, dat hy verwezen zijnde by die van *Athenen* om vergif in te nemen, daer van geen deel en soude willen geven hebben aen sijnen beschuldiger. Waer van breeder in 't 19. cap. van 't 1. Deel in den *Schat der Ongefontheyt*.

Die nu soo haestig en op-loopende van sinnen zijn, datse haer niet en konnen matigen: die sullen alle oorsaken en gelegentheden vlieden, waer door de Gramschap eenighlins verweckt soude mogen werden.

*Veel saken van het huys of dienen niet geweten,
Of door een sachten aert in haest te zijn vergeten;
Want die niet alle daegh en soeckt te zijn verstoort,
Moet dickmael seynen sien, en spreken niet een woort.*

Tegen de meeninge, dat ons eenigh leet ofte ongelijck gedaen is, sal men ten eersten strijden, en niet licht gelooven al dat ons aengebracht wert. Laet die foute van de Menschelicke nature altijd by ons voor

verdacht en bekent gehouden werden: dat 't gene wy noode hooren, geerne gelooven: en eer wy oordeelen, ons vergrammen. Daerbeneffens moet men niet al te nauw alles onderfoecken. 'T en is niet goet, dat men alle dingh weet, alles fiet, of hoort. Die gaet onder-vragen wat van hem geleyt is, waer hier of daer in 't heymelick van hem gepraet wert, ontruft sijn selven. Dat niet om 't lijf en heeft, wert somtijts verdraeyt of 't vry wat was. Oock zal men schouwen 't geselschap van haestige luyden. Want gelijck het baffen van een hont, seyt den oudt-vader *Basilus*, andere honden mede gaende maeckt, soo zal een gemoet dat nu gestilt is, tot Gramschap verweckt werden, door het getier van de gene, die vergramt zijn. Maer het is even-wel goet, nae de lesse van *Plutarchus*, gelijck die van *Loce demonyen* hare slaven droncken over tafel lieten komen, om dat haer kinderen daer door een af-keer van dronkenschap zouden krijgen: dat men oock alsoo het ontstelt wesen van de gefloorde sijn voor stelt. En gelijck onsen *Hippocrates* seyt, dat het de gevaerlickste siecken zijn, daer 't aengesicht van de siecken veel verandert: soo moet men hem oock in-beelden, dat het gaet met de gene die vergramt zijn, die in wesen, verwe, ganck, en stem haer selven niet en gelijcken: maer schijnen heel dul en rasfende te wesen. Daerom raden oock sommige, dat een verstoort Mensch sijn selven in den spiegel besie, op dat hy sijn wesen soo leelick verandert siende, sijn gemoet mocht leeren bedwingen.

Een van de grootste geneef-middelen voor de Gramschap is het uyt-stellen: dat men den eersten brant wat laet verwaeyen; want daer nae komt men lichtelick tot bedaren; *Ovidius* in 't eerste boeck van de konst der Minnen:

*Indienje krijght een gram gemoet,
Vint rijd, dat is de beste voer:
Het Ys dat smelt door enckel rijd,
En soo doet oock de wrange spijt.*

De wijs-gerige *Athenodorus* sijn af-scheyt om na huys te trekken van *Augustus* verloeckende, werde van den Keyfer verfocht hem een goede vermaningh voor 't leste te geven; En *Athenodorus* gaf hem dese, Dat als hy verstoort was, niet doen, noch seggen en zoude, eer hy het heele ABC by sijn selve op-geleyt hadde. Het welck den Keyfer soo wel behaegde, dat hy hem op de schouderen kloppende, seyde, Ick heb u tegenwoordigheyt noch van doen: Blijft noch. *Plutarchus* in *Apoph. Aurel. Victor* in *Epitom. Hist.*

De wijse *Plutarchus* in sijn Boeck van de *Musijck*, bewijst met *Homerus*, in 't exempel van *Achillis*, die gefloort zijnde op *Agamemnon*, een deuntjen speelt, dat de *Musijck* en 't inaren-spel bequaem is om een toornigh gemoet te doen bedaren; en selver een *Musijck* zijnde, seyd *Ælianus* 14. 13. neemt uyt den roof der vyanden, voor eerst den *Cithar*. Het selfde verhaelt hy van eenen *Clinias*, van het *Pythagorische* gevolgh.

De selfde als hy began te voelen de onstekeningh des Gramschaps, nam, aler datse noch heel in brant quam, terfont de *Cithar* in de hant, en speelden daer op. Gevraecht zijnde de oorfaeck, Om dat, antwoorde hy, ick voele dat het mijn gemoet siilt.

Wy zullen dit Capittel van de Gramschap besluyten met de verssen van onsen Poëet uyt 't vierde deel van 't *Houwelijk* staende op 't gene wy hier voor geleydt hebben, dat men de oorfaeke van den Toren mijden moet, en schouwen sulcke dingen, waer door wy lichtelijck haestigh werden.

*Hoort noch een dienstigh woort voor alle teere vrouwen,
Die niet en zijn geleert haer sucht te weder-houwen,
Die licht en inder haest, om eenigh kleyn getiel,
Gaen stellen in het werck de vlagen van de gal.
Men siet 't menighmael dat yemant sebjijn te rasen,
Wanneer de plompe meyt onirent de sijne glazen
Of by het porceleyn haer dingen qualick doet,
Men siet dat yder een de straffe lyden moet.
Ghy, die u swackheyt kent, ver-schoont u eyge seylen,
En treckt de simen af van al de blauwe teylen,
Van al dat China sent. Het broose porceleyn
En is u genstus nur, al isst wonder reyn.
Of, soo u wederde man vint eenigh soet vermaken
In lack, of aerde werck, of diergelijcke saken,
Soo gaet van eersten af, en wapent u gemoet
Met vrede, met gedult, en met een jedigh bloot.
Gewent u met verdragh en sonder gramme vlagen
Nu eenigh ongeluck, dan ongelijck te dragen;
Nu dat een haestigh knecht u sijns schotel breeckt,
Nu dat een plompe meyt u glazen omme-stecke:
Nu dattet eenigh kind sal overhant verkerven,
En stroven uwen vloer met kostelicke scherven;
Nu dat de scheurster sels u dingen omme-stoot,
Of somtijds eenigh vrient, of ander duseb-gevoot.
Set vast in u gemoet u niet te mogen quellen,
Wanneerje nu en dan komt uwe dingen tellen;
En, schoon ghy menighmael u beste panden mist,
Ombout u niet te-min van alle wrange twist.
Hier is gedurigh stof, om uyt de daet te leeren
Hoe dat men alle spijt moet krachtigh over-beeren,
Hoe dat men alle sucht van korsel onverstant
Moet houden in den room, en leggen aen den bant.
Denck hier tot uwen troost, dat broose vaten breken,
Dat weecke stoffe smelt, dat natte dingen liken;
Al wat van desen aert of is of komen sal,
Dat heeft akree gevoelt, of wacht gelijcken val.
Al wat de werelt siet moet vallen, breken, steruen,
Wat siet men even-slaggh, wat moeder niet bederven?
Al wat men hier bestit is ick en weet niet wat,
Ja siet! de meester sels; is maer een aerden vat.
Waerom dan door de spijt soo vinnigh aengedreven?
Ey lieve! breecker yet het staeter op geschreven;
Hoe diep oock eenigh ding u wortelt in den sin,
De dood, de blecke dood, die siter midden in.*

Doch sooghylyckewel u niet en weet te dwingen,
 Soo keert de sinnen af van alle broose dingen,
 En des al niet te min, versoekt aen uwen man
 Dat hy doch niet en koopt dat haestigh breken kan.
 'Tū beter, jonge vrou, 't is beter rogge soppen
 Te nutten sonder twist wyt hier-gemaecte koppen,

Als treurigh, ongefuit, en met een vinnigh bryn,
 Te nutten hoofsche kost wyt sijne porceleyn.
 Wat Chin a backen kan, Venetie weet te blasen
 Van konstigh aerde-werck, van kostelicke glazen,
 En dient aen geenen mensch van rochten op gebuit;
 Dus laet dat broose tuygh, of oeffent u gedult.

Van de Vreesē.

Het IX. Capittel.

Ick kome tot den angst, en hare vrende grillen,
 Waer door ons menighmael de gantsche leden drillen,
 En dat wel meesten-deel om eenigh ongeval,
 Dat noyt sijn leven was en nimmer wesen sal.
 Wien isst niet bekent, dat even stout lieden
 By wijlen sonder gront en buyten reden vlieden?
 Men seyt ons van een Prins die noyt gewelt ontzagh,
 Maer van ten kleyne myns als dood ter aerden lagh.
 Hoe dickmael wort een slagh, oock tegen hoop, verloren,
 Vermits een rassche schrick het leger quam bekoren?
 Wel vrienden, leest gerust, en stilt u bangen geest;
 De vrees is dickwils meer als dauter wort gevreesst.

Het beste dat de mensch hier over kan bedencken,
 Is dat hem buyten God niet machigh is te krencken:
 En waerom doch geschroomt voor druck of sware pijn?
 Het quaet oock even-selvs moet ons ten goede zyn.

DE Vreesē is een benautheyt en ontsteltenisse die
 wy hebben van wegen eenigh quaet, dat wy meen-
 en ons over het hooft te hangen. Wy en spreken hier
 niet van de vreesē Gods, die een beginsel der wijsheyt
 is, en ons soo seer in de H. Schrifture belast wert: noch
 oock van de gene die de ondersaten hebben van hare
 Overheyt, als prijselick zijnde: maer van een quade
 en ongeregelde Vreesē, de welke is een broedtsel
 van de sonde. Gelijk Adam na dat hy Gods bevel over-
 treden

„ treden hadde, en daerom vluchtigh was, seyde, Ick
„ vreesde om dat ick naect was, en daerom verbergh-
„ de ick my, *Gen. 3.* Soodanige Vreesse is een welbe-
kende ontroeringe, en die by-na alle d'andere kort op
de hacken volghet, gelijk de schaduwe het Lichaem.
Want sy verwoeght haer by den Gierigaert, de welke
altijt vreesst, dat hy te kort sal komen. By den Eer-
fuchtigen, die gestadigh in vreesse staet voor verkle-
ninge. By den Minnaer, die dagh en nacht bekom-
mert is, uyt vreesse van een blaue schein te loopen. Ten
kortsten, sy is een beroerte die haer wijt spreyt, en
daer weynigh personen af kunnen ontslagen zijn. Jae
sy is van de quaetste en moeyelickste van allen, dewijl
dat d'andere niet quaet en zijn, dan soo lang haer oor-
saeck duert, en de selve tegenwoordigh is; en die
wech-genomen zijnde mede op-houden: maer de
Vreesse is een quaet en ongerustheyt, die komen kan
van yet dat niet met allen is, en misschien nimmermeer
welen sal.

Dit quaet dan, dat geen quaet en is, als alleen in mee-
ninge en in-beeldinge, en dickwils t'onrecht, hout ons
even-wel altijt gaende, ende en berooft ons niet alleen
van alle lust en vreught, maer vervaert ons oock soo
seer als het wat over de kerf gaet, dat het ons heuge-
nis, reden en verstant doet verliesen; het minste neemt
onse moet wech, berooft ons hert van krachten, en
doet het soo bevriesen, dat 't alle kou, alle 't schudden
en beven van de koortsche te boven gaet, *Lucret. lib. 3.*

Door vrees is dat het bloet als in den mensch vervriest,
Soo dat by menighmael sijn gantsche kracht verliest.

Ja het verweckt dickwils sulcken schrick, dat de ha-
ren, gelijk men seydt, te bergen staen; maect vleu-
cken in de voeten, en somtijds sulcken verbaestheydt,
dat de kloeckste lopen al of de vyant achter haer was,
die nochtans daer ontrent niet en is. Van dese Vreesse,
de welke *Panicus terror* genoemt wert, zijn verschey-
de exempelen in de oude en nieuwe Historyen te le-
sen, en zijn daer uyt vele by een vergadert van *Symon*
Goulart in het 1. deel van sijn wonderlicke Historyen,
die uyt het Françoys in onse tale over-geset zijn.

Wat een groote kracht de Vreesse heeft, om veran-
deringe in ons Gemoet en Lichaem te maken, blijkt
uyt het exempel van *Ferd. Gonzaga*, verhaelt by *Pon-*
tus de Heuter in 't leven van *Philips de 2.* blijkt oock
aen verscheyde, die door Schrick, waer van te lesen
is by *Hildan. 1. Epist. 47.* andere door Vreesse van
doot geschoten te werden, onversiens van haer gicht
genasen, betuyght by *Fagellus 2. de reb. Sicul. 9. 6.*
Thuanne Hist. 15. Cal. Rhodig. 12. Ant. Leff. 15.
Sennert. de Arthris. quaest. 10. en Valeriol. 2. Obs. 4.
van andere, die uyt schrick van het vonnis des doots,
in eenen nacht geheel grijs wierden, beschreven van
Scalig. exerc. 112. Thuanus Hist. 13. Junius de Coma
cap. 10. Lemn. 2. de Complex. 2. Cal. Rhod. 13. Ant.
27. door Schrick van de aenstaende doot is gestorven

den Raets-heer *Nic. Arnoldus Samsino* noch een sterck
man zijnde, *Thuan. lib. 5.*

Het is een vremde geschiedenisse, die sy schrijven
van een groot Heer, de welke een vroom en kloeck
krijgs-man zijnde, even-wel als hy eerst voor de vyant
quam, en den slaghoude aen-gaen, so verbaest werde,
dat hy sijn selven vuyl maecte. 't Welck hem van
een ander voor den slag van Pavien verweten zijnde,
gaf voor antwoord; dat hem misschien dese swackheyt
wel over soude komen, maer dat hy even-wel al vech-
tende voor de voeten van sijnen Koningh blijven sou-
de, en dat dan den anderen d'eerste soude zijn in 't
wech-loopen, gelijk kort daer aen oock geschieden.

Garfia de V. een van de vroomste Koningen van
Nawarre, bevende, als hy ten oorlogh soude gaen, gaf
voor antwoord aen de gene, die meende, dat sulcx uyt
blooheydt geschieden, en hem moet wilde geven:
„ Ghy kent my qualick: indien mijn vleesch wilt
„ waer mijn kloekhertigheyt het brengen sal, 't sou-
„ de plat van sijn selven vallen.

Sodanige bysondere Vreesse, zijn sommige personen
onderworpen, en dese soorte van Schrick en Vreesse
komt haer uyt onbekende oorsake, waer van het on-
derfoecken seer swaer is. Want daer zijnder, die hoo-
rende alleen den naem van een krijgsbaer vyant, sullen
vervaert zijn: gelijk den naem van *Jan Humiades* soo
gevreesst was van de Turcken, dat de Minnen daer me-
de de kinderen plachten te stillen. Wy sien dat de kin-
deren (die geen verstant en hebben, en dien volgende
sonder vreesse behoorden te wesen) seer vervaert zijn
voor yemant die gemomt, of swart is, en dat men haer
beter doet swijgen met een schoor-steen-veger, ofte
diergelijcken, als met andere dreygementen.

Dese soorte van Vreesse en komt niet alleen over de
kinderen sonder verstant, maer oock de grootste luy-
den van staet, ja selve de Stoische wijzen, die onder alle
andere de stantvastigste waren; soo datse niemant,
wie hy oock zy, en spaert.

Plutarchus beschrijft in 't leven van *Alexander*, hoe
dat *Cassander*, die hy al in sijn leven vervaert hadde met
quade onthaling, in Babylonyen, uyt eenig achterden-
ken dat hy op hem hadde: daer na geworden zijn de
Koningh van Macedonyen, en van geheel Grieccken-
lant, en wandelende op een sekeren tijt te *Delpbis*, sijn
oogh werp onder andere beelden, die hy daer stont en
bekeek, op het beelt van *Alexander*, en daer sulcken
schrick van kreeg, dat hem al de leden beefden, en dat
men al de moeyten van de werelt hadde, om hem we-
derom tot sijn selven te doen komen. Dese Vrees en
schrick en komt niet alleen den Mensche over door
het aenschouwen, ofte de heugenis van haer gelijcke
Menschen, van dewelcke, als zijnde haer gefwore vyan-
den, sy eertijts ontfangen hebben, ofte noch ontfangen
eenig quaet, ongelijck, ofte straffe, maer daer zijn noch
andere verscheyde saken die stoffe en oorsaeck geven
tot dese Ontroeringe.

Want

Want men vrees niet alleen de leeuwen, tijgers, en andere wilde en wreede beesten, die ons kunnen om- brengen, 't welck oorfaeck genoegh is om te vreesen: en men vrees oock niet alleen slangen, padden, spinne- koppen, dewelcke, al zijn het seer kleyne beesjens, kunnen ons even-wel dooden, aengefien datse vergif- tigh zijn: maer daer zijn oock eenige die van naturen een sekere tegenheyt hebben, dat sy soo vervaert en verschrickt zijn van beesten, die wy gestadigh in huys hebben, en waer van sy niet beschadicht kunnen wer- den, dat het ongelooftick schijnt.

Wert verhaelt van een groot Prins, die in de legers tegen den vyant groote vromigheyt toonde; en even- wel dapper verschrickte als hy een muys sagh ofte hoorde in sijn kamer.

Ick heb onlangs ten eten geweest by een overste van Breda, dat een dapper krijgs-man was, en even-wel heet, en kout sweetende, om datter een kat (die hy nochtans niet en sagh) in de kamer was. Die uyt-ge- jaeght, en heymelick wederom onder de bed-stede gekropen zijnde, viel hy wederom in de selve benaue- theyt, die soo groot was, al ofte de beul met het swaert achter hem gestaen hadde. Als ick hem aen-seyde, dat de kat uyt-gejaegt was, so socht hy sijn selven wel te bedwingen, dan en konde niet; seggende, dat de kat noch in de kamer moest wesen. Soo dat hy niet en be- quam, voor al eer de selve wederom was uyt-gejaegt. Dit komt door eenige verborgen tegenheyt: even ge- lijk wy van d'ander zijde sien sommige heel verlot en versnot zijn, sonder te weten waerom, op honden, katten en andere beesten. Siet *Matthiolus* in sijn *Wt- leggingen op Diosc. 6. 25.*

Deze Ontroeringe strekt noch verder uyt: want den eenen vrees het water, en 't verdrencken, andere zijn seer verschrickt, en niet sonder oorfaeck, voor den don- der. De Keyser *Caligula* en konde geen kelders diep genoeg vinden, om hem te verbergen, als 't donderde.

Jovius schrijft van een die so vreesachtigh van natu- ren was, dat hy gantsch buyten sijn selven stont, als hy maer een slagh van den donder hoorde, en gelijk een die buyten sijn sinnen is, socht de donckerste en diep- ste hollen, om daer in te kruypen.

Ick heb gesien de kloekste krijgs-lieden (en wert mede van een vroom Prince vertelt) dat sy niet en kon- den sien, dat men haer ofte een ander bloet liet, of sy wierden qualick, en waren nochtans gewent haer de- gens bebloet te maken tot het geveft toe in de ribben van de vyanden.

Ja Vrees en Schrick kan de Menschen so verde on- stellen, dat sy selfs het leven benemen. Hier van geeft ons *Sevola Sammarthanus* eenige exempelen in *Elog.* van geleerde luyden; Als van *P. Fulvius*, een treffelick Poëet, dewelcke siende, dat in een oloop binnen *Poi- tiers*, 't volck met bloot geweert langs de straten liep, sonder yemant, die haer ontmoeteden, te sparen, daer door sulcken schrick kreegh, dat hy in een oogenblick

sijnen geest gaf. *François Roaldes* vermaert Advocaet, wonende te *Thoulouze*, ten tijde dat den Hertogh van *Guise*, en sijn broeder de *Cardinael de Blon* omgebracht wierden, siende dat den eersten President, en des Ko- nings advocaet, van 't rasende volck vermoort waren, kreeg sulcken schrick, dat hy in 't bloet spouwen bleef.

Cayer in sijn Fransche hijsorie vertelt van een Prie- ster binnen Parijs, die sijn werck maeckte van den Ko- ning *Hendrick de III.* te schelden, dat als hy verstaen hadde, hoe een Advocaet, die een boeckken tegens den selven Koning doen drucken hadde, door het hof op- gehangen was, denckende op sijn voorgaende preken, sulcken schrick kreegh, dat hy te bedingh leggen, en van vrees en benaueht storf.

In 't korte, dese Beweginge bespringht, en ontstelt de Menschen op verscheyde manieren, en men vint weynigh die, op d'een ofte d'andere wijle daer mede niet beladen en werde: maer de Vrees komt sommi- ge uyt kleynhertigheyt, andere met eenige reden, als oock van wegen de menschelikeit, en dat is, 't welck de wijs-gerige *Zeno* een tot antwoort gaf, die hem verweert, dat hy voor een bassenden hont, die hem „meende te bijten bevrees was geweest. 't Is seer „swaer, seyde hy, den mensche heel uyt te trekken; „willende ons te verstaen geven, dat een Mensche noyt „soo stantvastigh, en noyt soo wel op sijn hoede is, dat „hy niet al te met en toont de Bewegingen des gemoets „onderworpen te zijn. En *Agellius 19. Noft. Art. 1.* vertelt hoe dat doen de wijs-gerige *Aristippus*, eens over zee voer, daer een groot onweder opstont, soo dat- ter niet verwacht en werde, als dat schip en menschen soude vergaen, hy van vrees verbleyckte: het welck gemerckte zijnde van een krijghs-knecht, die daer by was, hem al lacchende en spottende seyde, dat hy hem niet seer *Philosooftachtigh* droegh, soo seer voor de doot vreesende, en van sijnen wegen, dat hy gantsch „niet en vreesde. Dat geloof ick wel, seyde *Aristippus*, „want ghy en hebt oock soo grooten oorfaeck niet „van vrees, als ick doe: Want ghy niet seer bekom- „mert en zijt om te verliessen de ziele van een boef, „maer ick vrees voor de ziele van een wijs man. *Wt* „welcke woorden licht af te nemen is, dat de *Stoische* „*Philosofen* soo wel als andere beweeght konden wer- den door de inbeeldinge van 't quaet, voor soo vele sy Menschen waren, maer dat sy even-wel sulcx in haer gemoet niet toe en stonden.

Om nu mede wat te spreken van de *Middelen tegens de Vrees*. Wy moeten in 't eerst ons voor-stellen, dat wy ons mislichien bekommeren en ongerust maken in dingen, die niet te vreesen en staen, en waer uyt ons geen ongemack over het hooft en hangt. Hier van sal ick een kluchtige geschiedenisse by-brengen, uyt de vertellingen van de Koninginne van Navarre, *Nou- velle 34.* Daer leyt een dorp tusschen *Niors* en *Fors*, genaemt *Grif*, toe-behoorende den Heere van *Fors*. Het gebeurde op sekeren tijdt, dat twee *Cordeliers*

ofte Grau-monicken, komende van *Niort*, heel laet quamen in 't voorz. dorp van *Grif*, en t'huys lagen by een slager. En alsoo tusschen haer kamer, en die van den slager maer een dun beschoot was, soo waren sy begerigh om te luyfteren wat de man al tegen sijn vrouw in 't bedt zoude praten, en hielden derhalven haer ooren dicht aen 't beschoot. De slager, die om sijn gasten niet en docht, praten van sijn neringh, en seyde onder andere: *Wijf, ick moet morgen heel vroegh opstaen, om te gaen sien ons Cordeliers: daer is een heel vette, die ick moet slaen, wy zullen hem daer nae zouten, en daer mede ons voordeel doen.* En al verfont hy dat van sijn verckens, die hy *Cordeliers* noemde, zoo hielen even-wel die twee arme Broeders, aenhoorende sulck besuyt, voor vast, dat het op haer kap aen soude komen, en verwachten met groote vreesse en anghist den dage-raet. Een van haer beyde was heel vet, den anderen wat magerachtigh. De vette wilde hem aen sijnen kamerraet Biechten, seggende, dat een slager verloren hebbende de liefde en vreesse Gods, geen meerder werck en zoude maecken van hem om te brengen, als om een osch, ofte eenigh ander beest: en dewijl sy in een kamer beslooten waren, daerse niet uyt en konden, als door de kamer van de Waert; wel verlekert mochten wesen van haer doot, om haer Zielen Godt te bevelen. Maer de jonge Monick die soo verre niet overwonnen was van vreesse, als sijnen maet, seyde: dewijl de deure voor haer geslooten was, datse mosten sien door het venster te geraken: en dat in allen gevalle haer niet arger en zoude over-komen, als de doot. Het welck de vette oock toefont. Hier over doet de jonge het venster open, en siende dat het niet zeer hoogh van de aerde en stondt, was met eenen sprongh terfont om leegh, en liep, wat hy mocht, sonder sijn maet te wachten. Dese waeghden het mede; maer de swaerte van het lichaem benam hem 't loopen: want in plaets van springen, viel hy soo onbesuyft neder, dat hy sijn een been dapper quetste. En siende, dat hy van sijnen maet verlaten was, en hem niet volgen en konde: soo keeck hy rondt-om, waer dat hy hem best zoude verbergen, ende en sagh niet als een verckeschoot, waer hy na toe kroop, soo hy best mocht, en de deure open doende, soo liepender twee groote verckens uyt, welckers plaets de Monick in-nam, en sloot de deur achter hem toe, verhoopende, als hy eenigh volck zoude hooren voorby gaen, om hulp te roepen. Maer soo haest als het daeghde, sleep de slager sijn groote messen, en seyde tegen sijn wijf, datse hem geselschap zoude houden, om twee vette verckens te slaen. En als hy aen het kot quam, daer de *Cordelier* verborgen was, begon wel luyd te roepen, openende de deur: Spring uyt mijn *Cordelier*, spring uyt, ick moet van daegh van u beulingen hebben. De Monick niet konnende op sijn been staen, kroop op handen en voeten uyt 't kot, roepende, soo veel hy konde, om genade. En was den armen Monick in grooten angst,

de slager met sijn wijf en hadden niet minder: want sy meenden dat *St. Francois* op haer vergramt was, door diense van een beest een *Cordelier* gemaect hadden, en sy vielen op haer knyen voor den armen broeder, biddende vergiffenis aen *St. Francois*, en sijn ordre: soo dat de Monick aen d'een zijde riep om genade aen den Slager, en de Slager aen d'andere zijde om vergiffenis aen den Monick, tot datter wel een vierendeel uys dootliep, eer den eenen den anderen geruft konde stellen. In 't laetste de goede Monick, siende, dat de Slager niet quaets voor en hadde, vertelde hem de oorfaeck, waerom hy in 't schot gekroopen was, waer door haer vreesse terfont in lachen veranderde; behalven dat den armen Monick, die sijn been gequetst hadde, niet wel vrolick konde wesen: maer de Slager leyden hem in sijn huys, alwaer hy hem dede verbinden. Den anderen Monick, die hem in den noot gelaten hadde, liep alle den nacht, tot dat hy 's morgens quam ten huysse van den Heer van *Fors*, alwaer hy klaeghden over de slager, die hy meende dat sijnen maet vermoort hadde, alsoo hy niet gevolgt en was. De Heer van *Fors*, sant terfont na de plaets, om de waerheyte te vernemen. De selve verstaen hebbende, en vondt geen stoffe om te weenen: maer alleen om voor een klucht te hove te dienen.

Vele zijnder, die gelijk dese Monicken uyt misverstant, ofte verkeerde in-beeldinge, haer selven schrick en vreesse op den hals jagen. Maer wat willen wy ons doch quellen in dingen, die noch niet en zijn, en ons noch onbekent zijn ofte komen zullen? Misschien sal de tijdt troost by-brengen, in plaets van droefheydt daer wy voor vreesen. Hoe veel kander noch tusschen beyde komen, 't geene dat het quaet mach beletten? Eenen omganch van het rat, stelt het onderste boven, en dickwils van daer wy onsen onderganck verwachten, komt de behoudenis. Als de Koningh *Francois* de I. in den slag van *Pavyen* gevangen was, meenden een yegelijk dat geheel *Vranckrijk* in handen van *Keyser Karel* soude komen: maer het viel heel anders uyt, dewijl elck een, oock die te voren sijn grootste vyanden geweest waren, den Koningh te hulpe quamen. Daer en is niet dat lichtelicker bedrogen kan werden, als des Menschen voorsichtigheyte. Het gene datse hoopt, miste, datse vreesse, ontloopt: het gene sy niet en wacht, overkomt haer. God hout sijnen raedt bysonder: gene de Menschen op d'een maniere beraemt hebben, besuyt hy op een ander. Laten wy ons niet ongeluckigh maken voor den tijt: misschien en sullen wy 't gantsch niet eens sien. Het toekomende, 't welck soo veel menschen bedrieght, zal ons misschien soo drae bedriegen in ons vreesse, als in ons hope. 'T is een vermaerden regel in de *Genees-konste*, dat in heftige siekten het voorsleggen nimmermeer seker en gaet: so ist oock met de hevigste dreygemen ten van de *Fortuyne*. Soo lange alster leven is, soo lange isser hoop. De hoop blijft soo lange alster adem is.

Maer

Maer alsoo dese *Vrees* niet altijd en komt uyt de gestalten der Naturen, maer dickwils van al te sachte en teere op-voedingh (want om dat men van jonghs op niet op-gevoedren is tot moeyte en arbeyt, vatten wy dickwils de dingen sonder reden) soo moeten wy ons van langer hant gewent maken het gene ons soude mogen verschrieken, ons voor oogen stellen het swaerste gevaer, daer wy in souden mogen vervallen, en de ongelucken met een mannelicke dapperheyt van selfs tegen-gaen. Het is ons veel lichter de Fortuyne te weder-staen, als wy haer bespringen, dan als wy ons tegen haer moeten verweeren. Want wy hebben dan tijt om ons te wapenen, en te letten op ons voordeel; maer als sy ons verrast, soo leeft-se met ons gelijk-se wil. Wy moeten dan toe-sien, dat wy haer bespringende ons leeren weeren; dat wy ons dickwils een valichen alarm maken; dat wy ons voor-stellen het gevaer, dat groote luyden over-gebracht hebben: dat wy over-leggen, hoe sommige de grootste ontkomen zijn, om dat sy in de selve niet leer ontstelt en waren, en andere in de minste bleven steken, om dat se haer kleynhertigh hielden.

Daer en is geen sake ter werelt, daer de Menschen door de banck meer voor schrieken, als voor de Doot, die *Aristoteles* oock noemt het schrickelickste van al dat schrickelick is; soo dat niet vreemt en is, dat sommige door den schrick van sterven, in eenen nacht grijs geworden zijn, (*Scalig. ex.*) andere bloet van benauehteyt uyt-gesweert hebben (*Thuan. 111.*) even-wel en isser niet, dat minder oorfaeck geeft van vreesse, en daer in tegen-deel meer reden is, om de selfde aen te nemen, en hem selven daer toe te begeuen. Soo dat wy noot-sakelick moeten bekennen, dat het maer een algemeene misflagh is, die de werelt aldus in-genomen heeft. Wy staen op 't gemeen los gevoelen, het welck ons wijs maeckt, dat de Doot een groot quaet is, en wy en geuen geen geloof aen de wijsheyt, die ons leert, dat se een verlossinge is van alle quaet, en de haven van het leven. *Cicero* seyt, *1. Tusc.* Dat een wijs man niet en verschriekt voor de doot, de welcke van wegen de onsekere toe-vallen ons gestadigh over het hooft hanght, en om de kortheyt des levens nimmermeer verre kan af wesen.

*Geen wijs man vreesst de blecke doot,
Sy stelt de menschen buyten noot;
Men weet niet wat voor ongeval
Ons uyt de werelt rucken sal.
Maer, hoe het is of wesen magh,
Ons naeck wel haest den lesten dagh,
En dat vermits ons korten tijt
Gelijck een post daer benen rijt.*

Wylefen in 't 31. boeck van de Hystorie des Prefidents de *Thou*, hoe dat *Adreius* het stedeken *Monbrison*

met geweld in-nam, en veel volcx van een hoogen toorn dede werpen, onder de welcke een was, die gebracht zijnde ter plaetse daer hy zoude af-geworpen werden, versocht soo veel tijt en plaets; om met een loop af te springen; dan elcke reys blijvende staen, en daer over by *Adreius* bekeven zijnde, dat hy de tijt te vergeefs quiste, antwoorde, sonder eens in sijn wesen ontroert te zijn, *Dat ghy van mijn soo drae gedaen wilt hebben, dat geef ick U in thien loopen.* Het welck *Adreius* hoorende, en verwondert zijnde, over de kloeckmoedigheyt, en onvervaertheyt in sulcken gevaer, liet den man gaen.

Het bestaet dan alleen maer in een verkeerde in-beeldinge, die ons de reden wil benemen met het mom-aensicht van de Doot. Seer wel seyde *Socrates*, de wijste onder de Heydenen, dat het vreesen voor de doot, was, hem selve wijser te willen maken, als een ander; dat het was veynsen yet te weten 't welck geen mensche en wist. Dit seggen betoonden hy oock in sijn selven. Want aengeport zijnde door sijn vrienden, dat hy doch sijn saeck voor de Rechters zoude willen verdedigen, om het leven te behouden, liet daer sijn aenspraeck; *Mijn heeren*, seyde hy, *indien ick u bad, dat ghy my niet ter doot en zoudet brengen, soo soude ick vreesen te spreken tot mijn schade, want ick en weet niet wat sterven is, ofte wat daer gebeurt: die voor de doot schrieken, schijnen te willen weten wase is: voor my, ick en weet niet wase is, noch oock wat men in de ander werelt doet: mis-schien is de doot een ding sonder onderscheyt, misschien oock goet en aengenaem. De dingen, die ick weet dat quaet zijn, gelijk sijn even-naesten te beschadigen, vliede ick: maer de gene, die my onbekent zijn, gelijk de doot, daer en kan ick niet voor vreesen. Derhalven stel ick het aen u. Want ick en kan niet weten, welck voor my beter is, te sterven, ofte niet te sterven, derhalven kont ghy-luyden daer in doen, wat ghy begeert.* Soo sprack hy, soo storf hy, gelijk breeder te sien is in 't Eerste deel en vierde boeck van den *Schat der Ongefontheyt* op 't laetste capittel. Maer een Christen kan hem noch beter troosten in de doot, dewijl hy weet de selfde te wesen, eeneninganck van een beter leven. Dan icken zal hier in niet breeder gaen, dewijl onlanghs van de verachtlinge des Doots geschreven is by den hoog-geleerden heere *Daniel Ham-fius*, Ridder, &c. naer wien van die stoffe yet te willen handelen, is van Troyen te schrijven na *Homerus*. Derhalven soo sullen wy 't hier by laten blijven, en besluuyten, met dit dicht van onsen Poet:

*Het schrieken voor de doot dient mede wech-genomen,
Om dat voor haer geweld meest al de lieden schromen:
En wie dat voor het graf gedurigh sit en vreesst;
Die heeft tot aller stont een ongerusten geest.
Wat raet voor dit verdriet? leert in u herte wegan;
Hoe dat het met de mensch op aerden is gelegen,
Stelt in u sinnen vast, dat slechts, dat edel bloet,
Dat al wat adem heeft in asch verkeeren moet.*

Leert soo, met stige vlijt, u tot de doot bereyden.
 Ghy sult als sonder schrick van aersche dingen scheyden;
 Want dat men menighmael in sijn gedachten siet,
 Hoe swaer het eerst gelijckt, het is ten lesten niet.

Maer boven alle dingh begint een beter leven;
 Ghy sult u aen het graf wywilligh over-geven,
 Ghy sult geduldigh zijn tot in den lesten noot;
 Een die wel heeft geleef, wat past die op de doot?

S E N E C A,

In 't sevende Boeck van de weldaden, cap. I.

De dood is van alle ellenden een ontbindinge en eynde.

C I C E R O,

In sijn eerste Boeck van de Ramingh.

Sommige Landen zijn pestachtigh, sommige gesont, sommige brengen scherpfinnige, sommige plompe verstanden voort, alle welcke dingen geschieden, soo uyt de vericheydenheit des Hemels, als de ongelijke toe-ademingh van de aerde.

M O N T A I G N E,

In het tweede Boeck van sijn Essais, op het twaelfde Hoofstuck.

Indien wy by ondervindingh, als met de hant tasten, dat de gedaente oft forme van onse geest, hangt aen de Lucht, van het Climaet of ringstreeck daer in wy geboren zijn; oock niet alleen onse verwe, onse gestaltenis, onse Complexie of bloede-gestalte, en gebaeren, maer oock de faculteyten en werck-dengden van de Ziel. En seght *Vegetius*, het gewest des Hemels dient niet alleen tot de sterckte van het Lichaem, maer oock der gemoederen. Het selfde leert oock *Polyb.* in sijn vierde boeck, *Cicero* in sijn tweede boeck van de Ramingh, *Lucretius* in sijn vier-en-veertighste boeck, *Barclaus* in het vierde van sijn Satyr: 2 Bodin. 5. van het gemene best, 1.

H U A R T E,

In sijn ondersoekingh der verstanden, aen het II. Hoofstuck.

Niet alleen ziet men dese vericheydenheit van gewoonten en manieren in Landen die verre van malkanderen gescheyden zijn: Maer oock seits in plaetsen, die maer een kleyne mijl van malkander leggen, men sou niet gelooven wat ondericheyt van versant onder de Inwoonders te vinden zy.